

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולכעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי וולפסון
חבר המערכת בארץ-ישראל — שמעון הלקין
מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ' (כרך ל"ט) תשרי-חשוון, תשי"ט חוברת א' (204)

ה ת ו כ ן :

- 1 ישראל: הפעילות הכלכלית והפעילות הצבאית אליעזר ליבנה
- 6 שירת א. ש. שווארץ ש. האלקין
- 21 רוחות מספרות (מסיפורי בית הכנסת) ש. ל. בלאנק
- 28 המלחמה האחרונה של בית השמונאי בן ציון לוריא
- 35 זיקת הסיפור הישראלי אל הסיפור האירפאי המודרני שלום קרמר
- 38 שני שירים אפרים א. ליסצקי
- 39 הצייר שאול ראסקין (כהגיעו לגבורות) שלמה דמשק
- 45 הבת ירושלים (שיר) ארי אכדזחב
- באספקלריה זעירה:
- 46 תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל ב. י. מ-י
- הערכות ודברי בקורת:
- 50 דרכו של מספר (על יצירתו של יצחק שנהר) חיים תורן
- 55 מחדש לחודש יצחק עברי
- 59 ידיעות
- מכתה ותוכן הענינים לכרך ל"ח

"בצרון"
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: NAHUM GLATZER (*Contributing Editor*),

HARRY A. WOLFSON, SIMON HALKIN (*S. Israel*)

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Nineteenth Year of Publication

Vol. XXXIX

TISHRI-HESHVAN, 5719 (October 1958)

No. 1 (204)

CONTENTS:

Economic and Military Status of Israel	Eliezer Livneh	1
The Poetry of A. S. Schwartz	S. Halkin	6
The Tale of Spirits (Story)	S. L. Blank	21
The Last Hasmonean War	Ben Zion Louria	28
The Indebtedness of the Israeli Novel to European Fiction	Shalom Kramer	35
Two Poems	Ephraim E. Lisitzky	38
The Painter Saul Raskin — An Appraisal	S. Damesek	39
Oh Daughter, Jerusalem (Poem)	Ari Ibn-Zahav	45
Mirror of the Israeli Press	B. I. M—i	46

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS

Itzhak Shenhar as a Novelist	Ch. Toren	50
------------------------------	-----------	----

NOTES AND COMMENTS

Review of the Month	Itzhak Ivry	55
---------------------	-------------	----

NEWS AND EVENTS	59
-----------------	----

INDEX TO VOLUME XXXVIII

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

\$7.00 a Year (\$8.00 Outside U. S.)

Copyright 1958, by Bitzaron, Inc.

בְּעֵרֶוֹן

נופד עלידי חיים טשרנובוין (רב צעיר) ז"ל

חוברת א' (204)

תשרי-חשוון, תשי"ט

שנה כ' (כרך ל"ט)

יִשְׂרָאֵל: הַפְּעִילוֹת הַכְּלָלִית וְהַפְּעִילוֹת הַצְּבָאִית

מאת אליעזר ליבנה

הסברות ההיסטוריות והסוציולוגיות, על דמות החברה העשויה להתגבש בעקבות תנועה מסוימת, מתבדות לרוב לחלוטין. פתרון החלומות והכמיהות החברתיות הוא אחר לגמרי, מאשר חזון החולמים. החזון הציוני אינו יוצא מהכלל מבחינה זו. החברה הישראלית, שהתגבשה בישראל העצמאית, יש לה אך מגע מצומצם עם דמויות ארץ ישראל העתידה בכתבי האידיאולוגיה הציונית, או ברחשי-הלב של טובי הציונים — מכל הסוגים והאסכולות. נדמה לי, שהדבר בולט ביותר תוך כדי תיאור המסכת הכלכלית והמסכת הצבאית בישראל — והשוואתן. והרי אין להטיל ספק, ששתי מערכות-חברה אלו הן מעיקרי הקיום הלאומי.

*

הכלכלה הארץ ישראלית העתידה תוארה על ידי האידיאולוגים הציונים כדוגמה בפריחתה, בכושר ייצורה, בסגולת-תחרותה ובעצמאותה. אמנם היו חילוקי-דעות בדבר טיפוס הכלכלה החזויה, הבעל-בית הציוני המשכיל ממזרח אירופה ו-מרכזה תיאר אותה לעצמו בדמות של כלכלה ליברלית, וא. ל. לוינסקי («מסע לארץ ישראל בשנת ת"ת») שימש לו ביטוי. נחמן סירקין חזה משק סוציאליסטי-קואופרטיבי «מתוכנן»; ואילו הרצל ראה בעיני רוחו חברה סוציאלי-ליברלית, המנסה לצרף מינימום של ביטוח סוציאלי עם הרבה יזמה אישית. אולם כל אלה מאוחדים היו בענין עקרוני אחד: באמונה — המובנת כמעט מאליה — בגאווה הכלכלי של העם היהודי. הרי גאון זה הוכח, תמיד מחדש, בגלגולי הגולה; הוא לא הוכחש אפילו על ידי האנטישמיים. יתר-על-כך: כשרונותיהם הכלכליים הסגור-

לים של היהודים, כחלוצי מקצועות רבים, הם ששימשו סיבה או עילה חוזרת להתעוררות שנאת-היהודים. עד היכן עשויים אפוא היהודים להגיע, באם תהא להם ארץ משלהם מדינה משלהם וממשלה משלהם! ברומן-העתידות של הרצל «גלטנוילנד» («תל אביב») מתוארת ארץ ישראל העברית, כמרכז כלכלי למזרח כולו וכארץ פורחת, ומציירת עודפים מכל בחינה משקית.

הצד הצבאי של החברה הארץ-ישראלית העתידה לא תפשו, לעומת זאת, מקום חשוב בהגיגי הציונים. ודאי, לא חסר דיבור סנטימנטלי על «יורשי המכבים» ובר כוכבא חזר לכבוד גדול בהיסטוריוגרפיה הציונית. קיומו של רוח-בטחון במדינה היהודית העתידה נחשב כמובן מאליו — יחד עם שאר שירותיה של מדינה עצמאית (הרצל הרחיק ראות ורמז על הדמיון בין הארגון הצבאי הישראלי בעתיד ובין הארגון הצבאי השוויצרי) אולם לא נמצא אף חוזה או הוגה-דעות ציוני אחד, שיראה את הפעילות הצבאית כמרכז בחיי החברה הארץ ישראלית העתידה ואת העם הארץ-ישראלי כ«גזע לוחם». אילו העלה מישהו סברה כזאת, יתכן והיה מוכתם כמעליל-עלילות, «ריאקציונר», או סתם יוצא-דופן תמוה. הציונית נחשבה בעיני עצמה לא רק כנושאת הקידמה אלא גם כנושאת השלום במזרח התיכון. לפי תפישת מוריה וחזוניה היא באה לפתור שאלות, ולא להעמיס שאלות חדשות על פצעי-העולם הנודעים. קל וחומר, שלא עלה על הדעת שהיא תוליד בעיה חדשה, שזמן רב לא יחא לה פתרון בלי סוכנות צבאית חמורה וממושכת — עם כל המסקנות הנובעות מכך.

ההתפתחות הישראלית למעשה הוא הפוכה-כמעט, מזו שחלמו עליה וציפו לה. המשק הישראלי החדש אינו מצטיין, לכל הדעות, בכורשר-חרות. איש-העסקים הישראלי חסר את מרבית התכונות של העוזה, גמישות וכוח-אמצאה — תכונות האופייניות לאיש-עסקים מתקדם. העובד הישראלי מייצר ביוקר-רב, ורמת-הייצור שלו אינה מגיעה לרמת-צרכנותו. ענף משקי אחרי ענף משקי בישראל החדשה נזקק לתמיכות וסובסידיות מטעם הממשלה, כולל ענפים שהיו נושאים את עצמם בתקופה המנדטורית, הטרומ-מדינית. המשק הלאומי כולו אינו מתקדם לקראת נשיאה עצמאית. הסטאטיסטיקה מוכיחה מדי שנה, כי הגרעון במאזן המסחרי גדל — ואתו גדלה התלות בחו"ל. ותופעה זו היא בגדר תופעה מתחדדת, בין בימי מלחמה ובין בימי שלום, בין בעונות עליה גדולה ובין בתקופות נעדרות כל עליה.

האמור לגבי כמויות הייצור יכול להיאמר גם לגבי טיבו. מחוץ להדרים הישראליים — שהם פרי הישג טרום-מדינתי — לא הביאה ישראל עדיין כמעט שום תוצרת ושום שירות לשווקים הבינלאומיים, שתוכל להתפאר בהם. ואם יש בענף פלוגני-פלמוני השתבחות כלשהי, היא אינה מגיעה להשתפרות הדינמית הנכרת במרבית סוגי היבוא (והיבוא הסמוי) של מדינות העולם החפשי.

אחת הסיבות, מדוע נמנעים יהודים מארצות המערב לעלות לישראל, או להשקיע בה השקעה-אישית-של-ממש הוא אופיה הנמתח, הבלתי-תחרותי של הכלכלה הישראלית. מרבית המפעלים הישראליים תלויים בחסדיה הפיננסיים והאדמיניסטרטיביים של הממשלה. ברי, שיהודים אורחי מדינות ליברליות הרגילים במשק דינמי

ונושא-רווחים, אינם נמשכים לכלכלה וחברה מסוג זה. מנהיג ציוני בריטי, שהוא איש-עסקים גדול, הכריז לפני זמן קצר, כי הוא תורם מאות אלפים לירות שטרלינג לטובתה של ישראל, אבל איננו מוכן להשקיע לי"ש אחת, כי "אין זה מתפקידה של ישראל להכניס לו רווחים". האיש התכווין, כמובן, לגלות את רגשותיו הפילנתרופיים העמוקים, אך הוא גילה אותה שעה גם את יאושו של היהודי (הציוני) המערבי מכושרה של ישראל להכניס רווחים, ז. א. לייצר תוצרת בת-חרות.

*

אופיה הנתמך של הכלכלה הישראלית והצפיה המתמדת של מרבית החוגים והמקצועות לחסדי השלטונות מעודדת רישול כלשהו במרבית הספירות המשקיות. המאמץ בעבודה אינו רב, הנטיה לחיסכון מועטת למדי, ואף המוסריות הכלכלית — הן בעניני עסקים והן בעניני עבודה — מפוקפקת; וזאת לא עקב קדחתנות כלכלית והשתלהבות בייצור ובפעילות משקית, אלא בגלל הרגשה נפוצה, שמעמדו של אדם בחברה אינו נקבע כל כך על ידי מידת יומתו והעזתו המשקית והמקצועית, אלא על ידי "קשריו".

עורך כתב-עת ציוני בבריטניה («שערי ציון»*) ציין ברשמי-מסע שלו מישראל, כי כ-20% מאזרחי הארץ חושבים על «ירידה». סבורני, שהוא הגויס ב-הערכתו, אך הוא צדק בהערכה אחרת — שמרבית ה«יורדים» והמועמדים לירידה הם אנשים במיטב הגיל, מקצוע, בעלי יכולת אישית או חמרית, בקיצור אנשים שלא מצאו בישראל סדן לכשרונותיהם הכלכליים וליזמתם.

בישראל נערך ויכוח מתמיד על גורמיה של הפגומה הכלכלית העקרונית, והויכוח גואש יותר-עם חלוף הזמן. יש חילוקי-דעות הן על הגורמים והן על אמצעי-הריפוי. ההכרעה בנידון זה תהא גורלית בשביל ישראל, ולא מבחינה כלכלית בלבד. ברם, חילוקי-הדעות הללו אינם שייכים באופן ישיר לקביעת העובדה, ועל העובדה אין חולקים: ישראל מפגרת יותר ויותר במערכות העצמאות הכלכלית. האכזבה היא כללית.

המצב הוא אחר לחלוטין בשטח הצבאי. מערכתיה הצבאית של המדינה הצעירה נגמרו לעת עתה כולן בנצחון, ולא-דוקא בגלל עודף במספרי הלוחמים, או בגלל יתרונות בטיב הציוד המלחמתי. כושר הלימוד וכושר התחרות הקרבית של איש-הצבא הישראלי מפליא הרבה מסתכלים זרים. המשמעת בכוחות-הבטחון הוא ברמה גבוהה, אך כושר הפגיעה של צה"ל נובע לא רק מהמשמעת, אלא — לא פחות מכך — גם מהיזמה, המסירות ורצון-ההסתכנות של החייל והקצין המנוצע. יש, כמובן, הבדל בין העדות הישראליות השונות במידת התפישה הטכנית — שהיא חשובה לגבי נשק מודרני — וטבעי הדבר, שבני עדות המזרח מתקשים לעת עתה במקצועות שונים הקשורים בטיס ובאלקטרוניקה, אך אין הבדל בין בני העדות במידת המסירות, הערות וההקרבה העצמית.

המוסר הכלכלי של האזרח הישראלי הממוצע אינו גבוה, ואין הבדל בשטח זה בין קיבוצים וסוחרים פרטיים; אך המוסר הצבאי הוא גבוה מאד. ואין המדובר באנשים אחרים נאמר בקציני צבא-הקבע, להבדיל מבעלי-תעשייה או פועלים. המדובר הוא באותם האנשים. אותו אדם עצמו, המוכן להונות או לנצל כאזרח, הנוטה להתרשל בעבודה בבית-החרושת או בשדה, המתיר לעצמו להשתמט ממילוי חובה אנושית כלפי שכנו (או שותפו) — אותו אדם עצמו ינהג במסירות, בחבירות, בריסון עצמי ואפילו בהסתכנות בכל פעילות צבאית שהיא. שם הוא כאילו «אדם אחר».

יש, כמובן, חילוקי-דעות רציניים בין הישראלים על הדרך של שימוש בכוח הצבאי, חלקם פומביים וחלקם מוצנעים. אך ספק רב, אם יש חילוקי-דעות בכך, שהצבא, הביטחון הוא הענין הרציני ביותר בקיום הישראלי. בשטח זה חייב האיש הישראלי להגיע למיצוי כוחותיו, האינדיבידואליים והקולקטיביים — ואף המוסריים. במובן הזה הופכת ישראל יותר ויותר ל«גזע לוחם». הדבר איננו נאמר כאן כשבח או כגנאי, וגם לא כנבואה היסטוריוסופית לעתיד-לבוא. הדבר נאמר כקביעת עובדה ועובדה זו אי-אפשר להכחיש.

מצויים גם מחוזות-ביניים בין הפעילות הכלכלית-חברתית הרגילה והפעילות הצבאית הישירה. הצבא איננו אורגאניזם נפרד מהחברה, בפרט בזמנים מודרניים, קל-וחומר צה"ל שהוא בעיקרו צבא-מילואים, ז. א. צבא אזרחים. עיקר מחוזות-הביניים הם השירותים הכלכליים והאדמיניסטרטיביים של כוחות-הביטחון, כל אותה מערכת מורכבת של פעילות תעשייתית, מסחרית וביורקראטית המשרתת ומספקת את צה"ל, במישרין ובעקיפין, ואכן, בשטח-ביניים זה משמשים בערכוביה חזיונות שליליים המסתעפים מהחיים הכלכליים, וחזיונות חיוביים ומרסנים המתפשטים מההוי הצבאי ומהחוויה הצבאית. מאבק-הסתרים בין שני סידרי-המערכות הוא סימפטומטי למען טיבה של החברה הישראלית ואינו חסר נימים של גורליות.

*

כאן הגיע הזמן לשאול את השאלה החמורה ומרחיקה-לכת: מנין ההבדל רב בין דמותה של הפעילות הכלכלית לדמותה של הפעילות הצבאית? ברי, שיש כמה וכמה הסברות לתופעה זו, ולאודוקא סותרות אשה את רעותה. אולם ההסברה העיקרית בולטת לעין.

הפעילות הכלכלית והפעילות הצבאית של הישראלים המודרניים מתבצעות, כל אחת ואחת, בתנאים שונים לחלוטין, בחיים הכלכליים מובטח הישראלי — הפרט, הקיבוץ והכלל — מכל סיכון וחשש. רמת-מחיתו אינה תלויה בעיקרה מרמת-ייצורו — התרומות מבחוקי, של יהודי הגולה ושל ממשלות זרות (גרמניה וארה"ב) מכסות את עודף היבוא על היצוא. היצוא הישראלי ניסו (ז. א. היצוא פחות היבוא הכלול בו) מהווה רק כ-10% מהכנסות חוץ של ישראל. אין הרגשה שרישול כלכלי ומיעוט יזמה ייענש כרגיל בחברה נורמלית, ע"י ירידת רמת-המחיה ואפילו ע"י קשיים בהחזקת מנגנון הייצור. קיים ביטחון כללי, שבדרך זו או זו, בעזרתה של סיסמה פלונית-פלמונית, אפשר יהא להשיג את החסר מהתורמים היהודים בחו"ל.

מיעוט הייצוא איננו גורם לקשיים כלכליים מידיים. "ייצוא" שליחים, נואמים וסנטימנטים מכניס את המטבע הזכה המבוקשת בקלות גדולה לאינ-שיעור, מאשר הדרך המאומצת והקשה של ייצוא סחורות ושירותים בני-חרות. לחץ התחרות כמעט ואיננו מורגש בחיים הכלכליים — לא במערכה הבינלאומית ולא מבפנים. מכאן התוצאות: הכלכליות, החברתיות והמוסריות. יש לשער, שכל אומה וכל חברה אחרת היתה מגיבה בתנאים הנתונים בדרך החברה הישראלית המודרנית. ואולי מותר לשער, שחברה אחרת, בלי עבר חלוצי — דוגמת ישראל — היתה מייצרת סימני-מחלה חמורים יותר.

בשטח הצבא קיימים, לעומת זאת, תנאים שונים לחלוטין. כאן נתונים הפרט, הקיבוץ והאומה בלחץ ברוטאלי ומידי של גורם הסכנה והתחרות. מפלה הגונה אחת מידי הערבים עשויה להעמיד בספק את קיומה הפיסי של המדינה ושל האוכלוסיה העברית. כאן נאלצים "לייצר" יותר טוב מהיריב, ולייצר יותר טוב מחודש לחודש. האמור לגבי הכלל, נכון גם לגבי החייל-הפרט והיחידה הצבאית. אלה עומדים פנים-אל-פנים בפני היריב — המתחרה — לחץ התחרות וההת-מודדות הוא בלתי-אמצעי, והעונש עבור נחיתות הוא מידי, ברוטאלי ואיום. כאן נאלצים להצליח, הכלל והפרט, כאחד. ואי-אפשר לדחות את תוצאות הרישול, הנוחיות והמוסריות המקצועית הפגומה. שדה-הקרב הוא שופט אכזרי, מהיר וללא משוא פנים. מצב זה — והרי זה מצב מתמיד בישראל החדשה — הוא שייצר וגיבש את איש-הצבא הישראלי, והוא המדרבן אותו ללא-הרף, גורם הסיכון ולחץ התחרות, החסרים כמעט בחיים הכלכליים, מצויים בשטח הצבאי במידה שאין לה בימינו דוגמה בשום עם ובשום ארץ.

ההישג הצבאי של העם הישראלי ערכו, כמובן, קודם-כל בעצמו. אך ערכו אף גדול מכך, הוא מראה על המוצא ועל דרך-הריפוי של מערכת-החיים הכלכלית.

שִׁירַת א. ש. שׁוֹרֵץ

מאת ש. הלקין

א.

מי שהיה קורא את שירי א. ש. שווארץ, כשהם נדפסים לסירוגין בכתבי-עת שונים במשך עשרות-השנים, שבהן יצר אותם ופירסם באמריקה — באמריקה רובם ככולם — עומד בפני אפתעה מוזרה, כשהוא חוזר וקורא אותם בכינוס המלא בצורת ספר: רציפות הקריאה בהם, עם שהיא מתווה את קווי האחידות שבאלה על פי ריתקם זה בזה, מעמידה דמות פיוטית שונה מאד מזו, שנחרתה בזכרון לפי קריאת-עראי קודמת ורבת-שנים.* אותם שירים, לכאורה, הזכורים לך יפה אף מתוך קריאה בהם למקוטעין במשך תקופה ארוכה, הואיל ולעולם חייבו שירים הללו קריאה טובה ומעויינת — מעויינת כל כך, שדמית בנפשך, שרישומם הכללי משמעותו האחת, לפחות, ברורה: משורר בעל דיוקן רוחני מסויים, ידוע לך היטב כמות שהוא. ואילו עכשיו דומה: נשתנה דיוקן זה לחלוטין כמעט. הרושם, שנקבע בלב, בעיקרו של דבר: משורר לבוש-שיראין, שכללות זיקותיו אל עולמות-יצירתו אומרת חיוב-חיים מוחלט ומקודש מין שמחת-חג בלתי-פוסקת, המתלבשת ממילא בסגנון-ביטוי חגיגי, מדושן-עונג קצת יתר על המידה, ואילו מתוך קריאה בשירים הללו בהמשכותם המקובצת אתה רואה את א. ש. שווארץ כמשורר, שחיוב-החיים מועט בו ודרך הבעתו הסגנונית-הפיוטית, אפילו אתה אומר: יש בה לא מעט מן הצליל החגיגי — שמחת-חג אינך טועם בה, כיון ששמחת-היצירה אף היא, זו חדות הכורח שבהבעה הפיוטית, אינה נותנת אותותיה בה על פי רוב, כללו של דבר: קורא אדם מעתה שירה רצינית, כבדת-ראש, שכל מידה של נחת-רוח מן העולם זעומה בה עד לתמהון-ללב וממילא מרובה בה מידת הצער, העצבון, בחינת יסורים-לא-הם ולא-שכרם.

בודאי כל אותם נושאים „חגיגיים“, שעל פיהם קבע הזכרון מה שקבע

(*לפי מה שמספר א. ש. שווארץ באבטובוגרפיה הקצרה שלו, זו שנדפסה ב-„הדואר“ ביום י"ג בתמוז, תשי"ז, „בישר“ אותו אחד העם עוד בשנת תרס"א, כפי הנראה, כי שיריו „טובו בעיניו וידיפסם בת'שלוח“, אלא ש„מעולם לא נדפסו שם“. הראשונים אפוא מן השירים, המופיעים עכשיו בצורת ספר, הם ילדיו שנת תרס"ב, כשהמשורר הוא בן שלשים ושלש והוא חי זה שנים מספר בארצות-הברית, ואילו השיר האחרון שבקיבוץ שלפניו נכתב בשנת תשי"ז. הוזה אומר: קיבוץ זה מקפל בתוכו יצירה ספרותית, הנמשכת חמשים שנה כמעט, ואף על פי שמהן שנים פוריות מאד ומהן אחרות, שיכולן דל ביותר או שאין המשורר כותב בהן אפילו שיר אחד, כפי שיכול הקורא להוכיח על פי התאריכים, המסמנים את זמני פירסומם, לפחות, של השירים המכוננים,

לגבי טיב-מהותו של המשורר, עדיין עומדים ומעידיים, כמה שאף זה אל חגו של עולם, אל מין "שבת-העולם", כיסוד ושורש לשירה בכלל ולחוויותיו שלו בעולם-השיר בפרט. הנהייה העמוקה אחרי הטבע, אחרי האביב בפרט, והמבוכה הגדולה בפני הכמישה והשקיעה ההכרחיות שבטבע; הערגון אל הקדושה שבאהבת-האדם, — נכון יותר: שבאהבה לאנושות כולה — על דרך קוסמופוליטיזם תמים כמעט ומרעיש את הנפש עם זאת לעתים קרובות: האמונה בנצחון "הצדק המוחלט", ולוא גם באחרית הימים — הצורך, לפחות, באמונה גדולה זו; ההערצה לנביאי-ישראל, העוברת כחוט-השני את כל חיי-המשורר למראשיתם ועד סופם, כפי שחיים אלה משתקפים ביצירתו; הנטייה לזהות את המוסר הנבואי עם "תורת ישראל" כולה, ברוח אחד-העם כמעט; האמונה בעם ישראל ככמין גוף טבעי וראשוני שנושא בתוכו את המוסר הזה העילאי, וממילא: האמונה בנצחיותו של העם; הזעם על שופכי דם ישראל, הצפייה לנקמה בהם והבטחון במפלתם; — נושאים ובני-נושאים כאלה, על צירופיהם השונים, בודאי שהם משרים רוח כללית על שירת א. ש. שווארץ בכינוסה אף היא, שטעמיה העיקריים, שטועם בה הקורא הם כובד-ראש ומין הסתכלות בהווה, בעבר ובעתיד, שאדם מגיע אליהם, עם שהוא מתרומם מעל ל-"חיי-החולין" של בשר-ודם ונכנס לשעות תכופות של חשבון-הנפש, שמגיע אליו אדם בשבת וביום-טוב. ואף על פי כן, אם שבת יש כאן — מנוחה של שבת לעולם אין כאן; אם יום-טוב כאן — אף "חציו לכם" מתקיים בשירה זו בדוחק. ההיפך הגמור נכון: לב המשורר, הנכסף מאד אל החיים, הנוהר אל טובם, אל עשרם ויופיים, בלי הרף, לעולם נרתע מפני האפשרות, שייתכן שיתקבלו החיים עליו, על לב נסער זה, מפני שאכן טובים הם, עשירים ויפים, כמות שהם. ההרגשה ה-מתמידה במאבק שבין שני ההפכים הנצחיים בעולם ובעולמות בוראת מדי פעם בשירה זו רגעים של נחמה, אלא שנחמה זו פורתא היא: אינה מרובה בכמותה, במספרם של אותם רגעים אקראיים של פיוס והתפייסות, ואינה בטוחה בעצמה באיכותה אף באותם רגעים נדירים, גם בשירי-הטבע של א. ש. שווארץ, שבהם ביחוד עשויים רגעי-עראי אלה להופיע, (ושירים אלה הם מן השלמים והיפים ביותר ביצירתו), לעולם מוחש יסוד ההרגשה ביופי החולף דווקא, זה המוריש את מקומו לקיום התרסני, המחלל ועשוי לחלל את היפה אף בטבע הדומם, הצומח והחי. כגון אותה ילדה שבשיר "התנער החורף בלילה", ע' 115, נוטה המשורר גם הוא לראות את אימת-החורף לעולם רודפת אחריו עד כדי לשאול בכל מיגי צורות של לשון וניסוח:

הִי, אִמִּי הַיְקָרָה, הַיְדִי : הַיָּאֲרָף
הַחֶרֶף הֶחֱדָשׁ הֵזָה וְהַקָּרֵחַ
כֶּחֶרֶף שֶׁעָבַר בְּסוּפוֹתַי מִי מָנָה ?
וְאוֹלֵי לֹא יִהְיֶה כָּל אָבִיב הַשָּׁנָה ?

(ע' 116)

אכן יחד עם אם הילדה שבשיר יודע המשורר גם את התנחומים שבאותו "חק-עולם", המבטיח תמיד את האביב כתמורה לחורף "הגועע":

הַרְנֵעֵי נָא, בְּתֵי: כְּנֶפֶת אֶרֶץ מְשֻׁלָּה
בְּמִסְלוֹל הַנְּהַה הַגְּדוֹל כְּכָר נִנְּעָה;
וְאֶרֶץ בְּמִסְלוֹל הֵהוּא וּבִקְהָבו
כִּי הִנֵּעַ - חֶק־עוֹלָם לְאָכִיב אָז לְבֹא!

(שם)

אלא ש"הנמשל" עדיין מוזקקים תמיד במשורר על שני הצדדים, לפחות, שב"משל": המבוגר שבמשורר, זה המכיר ויודע מה שהוא יודע באותו "חק-עולם" פודה ומציל, לעולם חייב לנחם את שורש נשמתו, זו "הילדה" הנצחית שבו, שאין לפניו אלא מה שענינה הנפחדות צופות ורואות בעולם התהוי: "ואולי לא יהיה כל אביב השנה."

ב.

כיון שהשירים המכונסים מסודרים בספר סידור כרונולוגי ולא סוגי, השקורא, שראשיתה של יצירה פיוטית זו, אם לא כולה, היא בת פרק-זמן מסוים בתולדות שירתנו החדשה על סימני-ההיכר המיוחדים לה באותו פרק-זמן, היינו: שנות התשעים למאה שעברה וראשית המאה הזאת, כשבלולים בשירה העברית יסודות חיבת-ציון מזה ויסודות אחרים, חדשים ורעננים, מזה והם מתגלים במיזוגם גם אצל ביאליק וטשרניחובסקי, בעשר שנות יצירתם הראשונות בודאי. מתחילה נדמה לך, ששירת א. ש. שווארץ — מכל מקום עד שנת תרפ"א לערך * — אתה יכול להעמיד ציונים לדרכה ודרכיה על פי הידוע לך בתולדות הליריקה העברית לפי רוח הדור, הנקרא על שמו של ביאליק; בראשיתו, ללא ספק, ואולי עד מלחמת העולם הראשונה, מותר אף להוסיף ולאמר: סגנון-הדור, על נושאו ועל רחשי-לבו העיקריים בעולם-השיר, שולט כל כך ביצירתו של שווארץ בראשית דרכו, שלא זו בלבד שאינך מוצא בו סימני-היכר מובהקים, מיוחדים למשורר זה דווקא, אלא שאינך רואה בו סימנים בולטים כל צרכם גם למאבקים, ההכרחיים אצל כל משורר אמתי, על קניין סגנון-ביטוי משלו; ואפילו אתה יודע, שאין לך משורר, וגם גדול שבגדולים בכלל זה, שהוא בן-חורין לחרוג מתוך מסגרת המשותף ל"רוח-הדור". אמנם מבחינת ההבעה השונית, במשמעותו המצומצם של מושג זה, כלומר: מבחינת השימוש בלשון עצמה, באוצר מלותיה וגיביה, יש וא. ש. שווארץ מפתיע אותך בתחילתו במין עמידה מבוגרת ברשות עצמו. יש והצירוף הפיוטית שלו מתנכרת מתחילה בהעזותיה לגבי זמנו, בשירי-הטבע שלו בפרט. ועל אחת כמה וכמה שהוא מופיע מתחילתו כנועז מאד בשימושו ברבדים השונים של הלשון

(* מספר השירים, השויכים לשנים אלה, איננו רב — כולו עולה כדו ששית מן החומר, המכונס בספר. פירוש הדבר: שנים ראשונות אלה ביצירת המשורר לא היו פוריות כלל לעומת השנים הבאות, ואף על פי שכאמור שאלה ביוגרפית ספרותית היא כדרך כלל אף לגבי השנים, המאוחרות יותר, שמתן — תנובתן עשירה בכמותה, ומתן — דלה מאד.

העברית. עם שהוא נוטה להתרחק מן הפוריון שבעברית הפיוטית בת-הזמן ומתקרב לעתים קרובות ללשון עצמיית, ש"החמרים" שלה, אלה הפרוזאיים במקצת, זוכים בהיתר-כניסה לתחומי הביטוי העברי הפיוטי הכללי החל בשנים, שהן ערב מלחמת-העולם הראשונה, לכל המוקדם. אף על פי כן עובדה היא: יחוד אישי, עצמי ועצמאי, אין המשורר מתייחד בתחילתו, שכן המשותף לו ולבני-דורו מושל כאן בכיפה. אמנם יסוד המשותף הלוה עתידי שיתקיים במשורר אף להלן, עד לסוף ימי-יצירתו, למעשה, אבל העדר המיוחד שבו הוא המפתיע בראשית דרכו.

"המשותף" מה פירושו? קודם כל, אותם נושאים כלליים, המעסיקים את נפש משוררנו, כפי שכבר נמנו רובם ככולם למעלה, ושנית, וזה אולי העיקר מבחינה מושווית קומפרטיבית: דרך הגבתו על החוויות, המפעמות את רוחו, אותה דוקטרינות ביצירתו, האומרת שני הפכים בזיקתו אל העולם — מצד אחד, שאיפה לחיות את העולם במליאתו האפשרית, כמות שהוא גיתן ברגע-החוויה הפיוטי; ומן הצד השני, רתיעה לחיותו כמות שהוא גיתן בחווייה בת היוצר, ללא טענות ומענות. מי אדם מכיר בשירה העברית בדורו של ביאליק ולא ידע, מה טעמה המיוחד של זיקה זו אל העולם, הקובעת אותם שני הפכים: כמיהה ליאחו בעולם הזה, על הטוב ועל היפה המהנים שבו, ומין קוצר-ידי, המונע הגשמתה של כמיהה זו? הנה, למשל, אותו שיר-אהבה קטן של א. ש. שווארץ, השני בשירים שבקובץ, "כבר חלפה מרירות מכאובי". קורא אתה אותו שיר בן שלשה בתים, שהוא מעין אלגיה על חלוף האהבה מזה ועל הרווחה הנוגה מזה, שהיתה ללב משום ש"כבר חלפה מרירות מכאובו", משום שנוחה יותר "תוגה חרישית ונעימה", שנשארה לזכרון-האהבה, מן האהבה עצמה, ואתה תמיה לראות, כמה מרוח שירי-האהבה בני-הדור, כגון "עם דמדומי החמה" ו"גבעולי אשתקד" של ביאליק מרחף על פניו כולו. אי, אותה חדווה מוזרה על "התוגה" עם חלוף האהבה, על עצבון החולף שברגש גדול זה, כתכלית-החוויה בפני עצמה!

יֵךְ תוֹנֵה קְצִיץ אוֹתָה שְׁנַרְנִישׁ

בְּשֵׁעַת בֵּין הַשְּׁמֵשׁוֹת הַיָּפָה,

עַת קָנִי הַשָּׁנִי יִהְיוּ

וְהִיפְעָה הַגְּדוּלָה תִּסְפָּה.

(ע' 4)

כביכול, כל האהבה כולה לא היתה כדאית מלכתחילה אלא משום ה"מכאוב" המחוייב שבסופה, שהרי "מכאוב" זה הוא החושף את "היפעה הגדולה", דווקא לאחר שנדונה האהבה לכלות, ל"הספות". כביכול, תכלית האדם בעולמו — לידע האדם, שאין לו "תכלית" אחרת אלא ההנאה הכאובה מן "היפעה" הכאובה, שהרי אף זו אינה אלא מיטיאור ב"זהרורי לילה",

עַת יִפֹּל מִתְפֹּרֵר לְאֶרֶץ

פּוֹכֵב רַב-נְגוּהוֹת מִלְמַעְלָה.

(שם)

תחושה דו־ערכית זו ב"יפה", שאין לו רשות לאדם משום־מה אלא לראותו בלבד ולא לתפוס בו תפיסה בת־קיים; אותה הנאה דו־ערכית, מזוכיסטית קצת, מן הזכות, שזוכה הלב להציץ מדי פעם ב"כוכב רב־נגוהות", משום שדין הוא כמעט, שלא יישאר זה קבוע במקומו במרום, אלא "יפל לארץ" — כלום אין אלה כל עצמן ברוח השירה העברית בת־הדור, למפרישמן ועד ביאליק וכמה מן ה"צעירים" מהם בשעתם (אפשר, חוץ מטשרניחובסקי בלבד)?

ומענין לענין באותו ענין, הגה נושא עוד אחד משותף ביותר לרוח־הדור, הערצת עצמתם של איתני־הטבע, כפי שהערצה זו מתגלמת בשירת א. ש. שווארץ כולה, החל באחד משיריו הראשונים, "צחוק הים" לדוגמה. לכאורה, מתואר כאן האוקיינוס — עד לשני הבתים האחרונים שבשיר — כ"מצחק לו הלילה", "ככלב חנף". "נושק את לבב הצור בלצון" ואינו אלא "חומד לו לצון", אף כשהוא "שופך על ראש הצורים הנאדרים / קיתונות מים ונסורת של משברים", ואם כי הוא מחריד אותם "מקדקדם עד המונם", עדיין הוא עושה מעשי־קונדס, "מפסיק שנתם ומבטל חלומם". אלא שהעמדת־פנים קונדסיית זו שבאוקיינוס מופיעה כמסווה גמור בשני הבתים האחרונים של השיר, ובמפתיע כל כך, שהם נראים חוץ למקומם במבנהו כולה, כיון שהם מגלים את המכוון המנוגד לחלוטין שבו, היינו: כוח־איתנים הרסני, לועג לכל מאמץ אנושי לראות ב"איתני־הטבע" משהו מן הקבע ההרמוני. האוקיינוס עצמו אינו סובל את ההנחה, שפועלת בו עצמה הרמונית חיובית:

וּפְתָאם קָץ הוּא בְּשִׁנְתוֹ זֹו הַקָּרָה,
 מִן־דְּעֵצֵ הַעֵנֶק וְקִוְרָא הוּא לְפָעֶרָה.
 קוֹרֵעַ מֵעַל פְּנֵי זְעִיף נְגַהוֹת זָכִים
 וּמְכַמֵּת בְּדִלָּח אֵין־הַקָּץ לְרִסְיִסִים דְּקִים.
 וְקָם אֹו שְׂאוֹן וְעָרְבוּבָה עַל הַמַּיִם,
 וְצִרְיִתִי־קָצָף גְּבֵהִים, יְצִירֵי דְמִיּוֹן פְּרָאִים,
 בְּצַחֲקוֹ יִבְרָא לוֹ הָיִם מְבַהוּ־מִיּוֹ -
 וְשֵׁב הוּא וּמְחַרְיָבָם וּמְהַלֵּךְ אִיּוֹ...'

(צחוק הים, ע' 13)

כלומר: אף כאן "המשותף" לרוח־הדור מתבלט, ולא דווקא מבחינת ההערצה הגדולה לאיתן זה מאיתני־הטבע, האוקיינוס, המתלבש בשיר בלשון בעלת סימנים אישיים מאד משל שווארץ, שציוריותו מעידה עליו מתחילתו כעל משורר בעל תפיסה אישית מיוחדת משלו. לא משום ההערצה בלבד, מכל מקום, אלא משום אותה דו־ערכיות שוב, הידועה היטב בשירתנו בת־הזמן ביחסה אל "הטבע". זה כגון האוקיינוס בנידון שלנו, לעולם מלאה עצמה רבת־פנים; זו לעולם מפועמת מאבקי־יצירה "פנתאיסטיים", עד כדי להעמיד מרגע אל רגע עולם־פלאות

חדש לעין כל עין רואה נכוחה, עינו של המשורר בפרט. אבל מן הצד השני: לעולם מתקיימת בהפלאת-המשורר לכוחות-הטבע מעין תהייה על עצם חידושי-צורה אלה, המתמידים בהתחדשותם: "תכלית" יש בהם או אין? האוקיינוס אף הוא בנידון שלנו יבוא ויוכיה: "מבוהו-מימיו" יברא לו "צריחי-קצף גבוהים", אלא שהללו סוף-סוף אינם אלא "יצירי דמיון פראים", בניהם הכשרים של אותו "בוהו", פרא-לא-לומד. ומה פלא איפוא. שחידוש-מעשי-בראשית זה מרגע אל רגע, שאינו מכוון לשום תכלית מובנת, בעלת יעוד מוסבר לפי הכרת האדם, בסופו של דבר בונה עולמות, כאוקיינוס שבשיר, לשם אי-תכליתיות גמורה, כדי שיהא "שב הוא ומחריבם ומהלך אימיו"?

עוד נראה, כמה שולט בכל שירתו של א. ש. שווארץ הרצון להבין את העולם כולו, עד לאדם ועד בפרט, הבנה תכליתית-מוסרית. אבל כדאי, לפי שעה, לשוב ולהטעים את הקירבה שבין נושאי יצירתו ודרך-הגלמתם בלבושי ההבעה הפיוטית לבין אלה של בני-זמנו. בראשית דרכו על כל פנים. ייטיב הקורא להיווכח בעובדה זו, אם יבדוק את השירים, הנכתבים על ידי שווארץ בראשיתו גם על נושאים יהודתיים, כגון "קבלת שבת", "משה במדבר", "רבי יוחנן בן זכאי", "קדושה", "אל הנביא", — נושאים, שהשירה העברית אינה פוסקת מהתפעם על פיהם למראשית "חיבת-ציון" עד ביאליק ועד בכלל. אף אצל א. ש. שווארץ אומרים שירים הללו, ברוח התקופה, היאחזות ביהדות ההיסטורית-העממית מזה ונצנוצי-תקוה אל הגאולה ההיסטורית-העממית במולדת מזה; דאגה ורוגז משום חילול-הקדשים בחיי העם בהווה מזה ואמונה ביחידים מבני-העם, שיתגברו על הרבים מחלל-הקדשים מזה. ממילא מופיעים כאן גם שירים על נושאים לאומיים ציוניים ברוח-הזמן, ואף על פי שאינם מרובים אצל שווארץ בכל שירתו, כגון אותו שיר קטן, "יש בעולם פינה קטנה", והיא ארץ ישראל, כמובן, אשר

עם וְעוֹנֵי דוֹרוֹת רַבִּים עַד אֵין סְפוֹרוֹת,

עם הַמִּית וְשָׁמְתָם הַשּׁוֹקֵקָה,

כְּנֶרֶם סִתְר־הַרִּים, נָרֵם עוֹ וְעוֹנֵי,

נִהַר וּמִשְׁתַּפֵּף אֵלַי חִיקָה.

(ע' 12)

ברור — ושוב ברוח-הזמן — לא קל לחלום על מפלט זה בחיקי-המולדת, והפקפוקים ביחס לאפשרות להגשים את "געגועי-הדורות" בדרך זו אף הם מופיעים בשיר:

וְאִם לְסַעֲמִים יֵשׁ שְׁלֵחַלּוֹם עוֹד אוֹכְלָה — — —

וְאִם עוֹד תִּקְנִיתִי לִי — תִּקְנִיתִי הִיא אִף אַחַת :

כְּשֶׁף הַסַּעַר עוֹד לְנוֹחַ מַעֲמָלִי

תַּחַת צְאֵלֵי הַרְרִיָּה, הָרִים קְדוּמִים,

מְקוֹם שֶׁם הַתְּוָה אֵל לְעַד גּוֹרְלִי —

לְאָרוֹג עוֹד הַפַּעַם תַּחַת רוּם שְׁמִיָּה

קָפְשִׁי, עֲלִיו אֶת מִסְכַּת־חַיִּי.
וּלְהַפְרוֹת עוֹד כְּשֶׁרֶשׁ פּוֹרָה בְּרָכָה,
צִיצִי־רוּחִי, קְדוּשִׁי מְאֹיִי . . .

(שם)

בודק אתה צירופי-מלים תמימים אלה שבשיר, על התקוה ועל הפקפוק שבהם, ואתה מתקרב גם על פיו בלבד אל אותה תחושה מיוחדת שבשירה העברית בסוף-המאה שעברה ומשם והלאה ביחסה אל גאולת העם ואל גאולת האדם שבמשורר לפי החלום הציוני. בודאי אינך מתקשה למצוא את הדמיון שבין הרגש, המפעם את השיר הזה, לבין שירים אחרים לאומיים, למימי דוליצקי, מאנה ואימבר והלאה, שעיקרם: "זרם עז הגעגועים", המתמוזג "עם זרם געגועי דורות רבים עד אין ספור", בהשתפכו אל "חיק הארץ". אלא שהרגשת אוּל־היֵד האישי, העקרות והעזבות האישיות, הרגשה שמתבטאת בתקוה לשוב ולארוג מסכת חיים, שנתקפדה משום-מה, להפרות עוד פעם, "כשרש פורה ברכה", "ציצי רוח, קדושי מאויי", שכמשו בלא-עת משום מה, הרגשה זו אף היא כולה נעוצה בזמן וברוחו. השירה העברית בת-התקופה נראית כשולחת וחוזרת ושולחת את ידה אל החיים במליאותם האנושית והלאומית ולעולם קצרה היד מהמשתלח אליהם בבטחון גמור: לעולם — אצל כל משורר בן-הזמן על פי דרכו, ושוב אולי מלבד טשרניחובסקי כיוצא מן הכלל — הצמאון לחיים נרתע מפני עצמו, נבוך בפני עצמו, משום אותה תחושה קיימת ועומדת ביתמות, בבדידות של היחיד, המורם מעם, בקרוב עם זה, שאך זה היה "נושא געגועי דורות רבים עד אין ספור" אל גאולתו כעם, ועכשיו נעשה כולו אבק, שיחידים בקרבו בלבד, המשורר וגבוריו, בעצם, מדי פעם, עדיין שואפים לשוב ולהפכו לאדמת-ניר פוריה ואין הדבר עולה בידם. ממילא נשארים יחידים אלה בודדים, נבוכים, מבויישים כל כך, שכלל-העולמות המופלא הזה, שאליו מש-תלחת היד, הקודחת וליאה כאחת, נעשה סימן-שאלה חמור בעצם "היפעה" המופלאה שבו: "יפעה" זו גם היא אין בה "בצע", אין בה "תכלית", כפי שקובל א. ש. שווארץ בבית אחד משירו "משה במדבר":

מֶה פֶּשֶׁר הַחַיִּים הָאֵלֶּה ?
מֶה בָּצַע בְּכֹל זֶה הַיְּפֵעָה,
בְּאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בְּקֶרְבָּנוּ,
בְּפִעָרוֹת וְתֵהוֹמוֹת הַשְּׂאִיפָה ?

(ע' 14)

. 2

אבל במקום, שאתה מוצא את הדומה בין א. ש. שווארץ לבין בני-דורו מתחילתו ועד סופו, אתה מוצא אף את השונה שבו, את השונה לחלוטין, את קורה-שוני שבו אפשר לסמן על פי העובדה, שחיוו האינטימיים-הפרטיים של האיש נעדרים

כמעט מכל וכל ביצירתו הפיוטית, — אותה עובדה, המעידה על מיעוט השמחה, על מיעוט של כל מידה של קורת-רוח בחיי-העולם-הזה האישיים שלו, כפי שהללו מתגלים ביצירתו. מבחינה "חיובית" אומרת עובדה זו מין פרישות מן ההנאה מהעולם-הזה הגשמי. ואפילו מתגלית לו למשורר ההנאה מן העולם לעתים במערכות הדומם, הצומה והחי שבו; מין התקדשות בעולם-האדם, במערכת "המדבר", לערכים רגשיים-חזוניים, שטעמם כולו רוחני-מוסרי. אכן פלא הוא: משורר זה, המצטיין בעין רואה חשלו, כשהוא בוחן פרטים שבאובייקטים טבעיים — עץ, שלג, הרים, צבי, מים ודומיהם — אינו נוטה כלל כמעט להכנס לבדיקה מיוחדת בכל הנעשה בחייו שלו האבטוביוגרפיים, אלא במידה שהוא יכול להעמיד את חוויותיו האישיות כערכים, כערכים פסיכו-פילוסופיים או היסטוריוסופיים: ערך היפה, ערך הטוב, ערך הלבטים והחיפושים האנושיים, ערך האמונה באדם, בעם, בגאולה לעתיד לבוא. ולא זו בלבד, אלא שאף ראייתו באדם הפרטי זולתו שוב אינה מטעימה אלא אותם ערכים, נפשיים-מוסריים כאן, בעיקרו של דבר: גדולת נפשו של אחד מפשוטי-עם, כגון חייט זקן בניו יורק, המתאלמן ומסרב להיות סמוך על שולחנו של מי מבניו, כדי שיוסיף ויהיה נהנה מיגיע-כפיו שלו עד יומו האחרון ביום ומעיין בספר עד לילו האחרון בלילה; אהבת העם ותורתו, השמחה שיונקת מאהבה סמוייה, לא-מודעת זו, שבלב אמהות יהודיות-ברוקליניות, המכניסות את תינוקותיהן אל בית-הספר העברי ומבטיחות מתוך כך שלא מדעת את המשך קיומה של האומה; חולים אנושים, שהרופא בבית-החולים מחוייב לשקר להם, להעלים מהם, שאין להם שום תקוות-מרפא, עם שהוא תוהה מתוך שקרים שברחמים אלה על ערך החיים כולם. נושאים אלה וכיוצא באלה, המתפרנסים מחוויותיהם של "גבורים" בני ההווה התכוף, המקיף את המשורר, הם אף הם, עם כל האנושי-האנושי שבהם, נשארים ביצירתו רובם ככולם כלל-אנושיים בתוך תוכם: אף הם על פי רוב חתומים ביצירתו באותו רוחני-מוסרי, האומר שוב פרישות מן הרצון לתאר את העקלקלות שבלב האדם, העקוב מאד, על פרטיהן האישיים, המיוחדים לכל לב ולב בפני עצמן. אף כאן נשאר א. ש. שווארץ נאמן לעצמו: יודע ויודע הוא, כמה עקוב הוא לב האדם ברבבות הגילויים השונים של "האנוש" בו, בלב האחד והמ-יחד הזה, ולא האחר, אלא שנוח לו על פי רוב לתאר את לבי-האדם על דרך הערכים המנוגדים, הפועלים בו, באשר הוא לבי-אדם סתם — כללי, אלמוני.

כאן עיקר ההרגשה בעצמיותו של א. ש. שווארץ, זו המבדילה הרבה בינו לבין בני-דורו. עוד עם פתח הקריאה בשיריו אתה תוהה על גילוי המחסום, שהוא שם ללבו ולפיו בכל הניגע לענינים ה"יומניים" שבחייו, שעל כרחם שיתפרצו ב-שירתו, לכאורה, ואפילו יטושטשו: הסימנים העובדתיים ממש שבהם, כפי שנוטים יסודות אבטוביוגרפיים-עובדתיים טהורים להיטשטשו, להתמוגג ב"עובדתיותם" האבטוביוגרפית, בארג השיר האמתי בתולדות השירה, ובפרט שרושם מתמיה זה הולך ומתחזק, הולך ומתעמק, עם המשך הקריאה. כבר נרמז למעלה, כמה מעטים שירי-האהבה, למשל, בקובץ שלפנינו. אלא שלא מיעוטם בלבד של שירים על נושא זה הוא ההולך ומרעיש אותך בקובץ, נדהם אתה לעובדה זו מבחינה אחרת לגמרי,

כל מה שאתה הולך וקורא הלאה בשירי: יודע ויודע המשורר, אהבת אשה מה היא חסד גואל זה שבנוי-האהבה שבאשה מה, אלא שלעולם אינו מלבישם בשירתו אלא על דרך הרמוז, מתוך קביעתם בלב מי זולתו או בצורה כללית-תיאורית בלבד. הנה למשל שירו השני והמאוחר למדי על רות, "בקצה הערמה" שקשה שלא להאזין בו לצלילים אישיים-מוצנעים שבגעגועים על האהבה, ואפילו לצלילי האהבה עצמה, לעת זקנה, כגון בבתים אלה, המביעים בעדינות שבכמיהה נואשת אישית-אבטוביורפית את רחשי-לבו של בועז כלפי זה המבקשת "גאולה" לה בו:

בְּעוֹ שְׁפִתַיִם, בְּאִישׁוֹן-עֵין רַחֲמִים שׁוֹאֵל,
נֶאֱלָה בְקִשָּׁה לָּהּ - מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא שׁוֹאֵל, -
הוּא, נְדִיב־לֵב עֲשִׂירָה, פְּתִיחַ מֵהַנְּחֻמָּה,
מִתְחַנְּנָה אֶל רֵשׁ כִּי יִקַּח מִמֶּת יָדָה.
לוֹ הָיָה אֲשֶׁר וְלוֹ קִדְבָר עַל לִבָּהּ
אֶת אֲשֶׁר לוֹ בְּלֵב: הוּא, רוֹת, הוּא רוֹת הַנְּאֻנָּה,
לֹא גִאֲרָף אֲנִי, אֶף אֶת הַנְּוֹאֲרָת
מִחַי רֵיק בְּלִי גִיל לְנַפְשׁ, בְּלִי תוֹחֶלֶת.
בְּצַחִית לִבִּי אִישׁ, לֹא זָרַע בּוֹ עֲבָרוֹ,
אֶת הַמְּפָרֶחֶת אִי לְאֲשֶׁר בְּהַדְרֹו
בְּאוֹר הַלֵּב, בְּאוֹר הָעֵץ, רוֹת! הַשְּׁקִינִי
בְּלִבִּי וּבְנֵי אוֹרְךָ וְנֶאֱלִינִי.

(ע' 176—177)

יש לקרוא את כל השיר כולו, כדי לעמוד על שני העניינים, המתרמזים מתוכו, כאמור: גם הכרה כמה-העדינה בכוח פעולתה של האהבה, שהיא לבדה "המפרחת אי לאשר בהדרו" בחיי-הגבר גם את אי-רצונו ואת אי-יכולתו של המשורר לשיר על כוח-פעולתו זה של אהבת-האשה, אלא אם כן שומים הדברים — ובגוף ראשון דווקא! — בפיו של אחד זולתו, כגון בועז המקראי, בלילה "בקצה הערמה", ומענין לענין באותו ענין: חצי-הפסוק, "בצחית לבב איש, לא זרע בו עברו", לעולם נשאר סתום בשירתו של א. ש. שווארץ. לכאורה משפט איום כאן, המשווע ל"פירוש" בלבוש שירים אישיים, שכל עצמם חוויות סיטואציוניות מיוחדות, מיוחדות כל כך למשורר זה דווקא, עד כדי שיתחוו לו לקורא טיב-מהותו של "לבב-איש" זה אחד ומיוחד שהפך "צחית" משום שהעבר "לא זרע בו כלום" — כפי שאתה מוצא תמיד בשירה הלירית ואף ביצירתם של בני-דורו של משוררנו בזמנו. אלא שה"פירוש" המתבקש לעולם אינו מופיע כאן. "צחית לבב איש" זה מוליד שירה יפה, עשירת תכנים רעיוניים-רגשיים, ניתנת בציוריות מקורית ומדוקדקת, "אימויסטית" לעתים על אף הפתוס שבה; אבל דבר אחד היא מעלימה עולמית — את "ההסבר" הפיזי-האישי לקובלנה, החוזרת ונשנית בשירתו,

על חייו המרוקנים מתוכן שיש עמו קורת־רוח בכה או בכה. נאמנה עליך "קוב־לבה" מתמידה זו בשיריו של א. ש. שווארץ, אלא ששרשיה וענפיה בחיי המשורר לעולם נעלמים מעיניך. יתר על כן: הרגשה זו, שהמשורר מסרב שלא־מדעת ל"ספר" כלום מחייו האישיים־האבטוביוגרפיים בשירתו, (ושוב: על דרך השירה, כמובן) מכבידה עליך עוד יותר, משום ששירתו בכללותה מלאה חיים ושופעת חיים תוססים. כלומר: גזירה זו, שגזר המשורר על שירתו, שלא תיזקק לחייו האישיים מתגלית לא במה שאינו ניתן בה, אלא אף בניתן בה. יודע הוא, למשל, לתאר יופיין וחמודותיהן של נשים "שוחות" על חופו של ים בפלסטיות נהדרת; יודע הוא לצייר "מהליקים על קרח" במין היפעלות חושית־חושנית מרנינה את הלב — אבל הכל מתוך הסתכלות "אובייקטיבית", כביכול, ולא מתוך השתתפות אישית גלויה בחוויות החוויות־החושניות הללו. הכל מרחוק. הכל בחינת לכם ולא לי.

ההתרחקות מן האישי־הפרטי בשירה זו מדהימה את הקורא ביותר, כשהוא מגלה, שאף זכרונות־הילדות, המפציעים כאן מדי פעם, נראים כאסורים במגע ובמשא: אף "העיירה", היקרה כל כך ללב, כפי שמתרמו לעתים, ואפילו בית אבא־אמא ואבא־אמא אלה עצמם, הנערצים כל כך בעיני המשורר לפי האבטוביו־גרפיה הקצרה, שכתב בפרוזה, אינם מופיעים כנושאים ראויים לשמם בפני עצמם, אם אמנם יש והם מופיעים אצלו דרך־אגב ולאנסו כמעט. דמות אמו של המשורר, למשל, מצטיירת בקווים כלליים־מופשטים כל כך בשיר כגון "בעבור זמנו", שהוא כופה עליך את התחושה, שמוטיב האם כאן אינו בא אלא אגב גררא, כמוטיב לוואי לחלוטין לעיקרו של השיר. בעצם, אין זה אלא מעין "אלגיה" על סכך של סוכה, "בעבור זמנו", (עמ' 183—189) לאחר החג, וזכרונות־הילדות, בצירוף משהויין שבזכרון האם, אינם באים כי אם לפרנס את הקינה על ה"סכך" עצמו, שירד מגדולתו ומקדושתו. כיון שכך, נזכר המשורר, שהיו ימים ו"נשים כשרות" שבעיירה "הצילו" את הסכך לאחר החג "המיתגבל ביון חצרות", "מרגל בעיר ומתים"; "ולמצוה הקדישוהו נשים כשרות בו לפתוח מוקד, / לצורך כבוד השבת יוקד", ועולה איפוא הזכרון ומצטרפת לאותן "נשים כשרות" גם דמות האם, ה"משכימה להכנות שבת", ממילא אף כאן יסוד הזכרון המבוגר מבותר כל כך, שאין הקורא תופס כלל, מה צד בצדדים שונים אלה, המפעמים את הזכרון, עיקר התפעמותו של המשורר: דמות האם "הוותיקה" באותו מעמד של ערב שבת עם השכמה, זו ש"בלחש חרד, כעם לבה סוד ממתיקה, / הפרישה את חלתה — — " או זכרון העיירה עצמה על כללותו של אותו "מנהג אחר", שאינו מתקיים עוד בברוקלין, וכולו בשכבר הימים, "לפנים בעיירה", "בפרק נערים בקול חדוד, את הסכות / ועצב מבריק מעיניהם העמוקות"? דבר אחד ברור: "העוקץ" שבשיר הוא בתחילתו, אין לפנינו כי אם קינה אלגורית באופייה, על הסכך עצמו ל־מראשית ינותו "משד היער", דרך עלותו על גבי הסוכה להיות" — — "לאילן גיל ושירה לפעוטות: / אגדות ספר להם, בצעיפי רוים לוטות... /", ועד לאחר

החג, כשהוא מושלך „כנצר נתעב אל האשפה“ ומשתכח מלב כל, חוץ מלבו של המשורר, העובר עליו ורואה אותו „בנפלו לבלי תקומה“.

את ההתעלמות מן האישי-הפרטי בשירת א. ש. שווארץ אפשר היה ל-
 הדגים גם על פי שירים, הכתובים כהספדים על אנשים קרובים מאד ללבו, וביניהם
 שני ידידיו מנוער, מ. הלוי וח. אפשטיין. גם באלה מתגלית נטייתו להביע בצורה
 על-אישית את יחסיו אל בני-אדם, שנפשו היתה קשורה בנפשם במשך שנות-חיים
 רבות. אף בתיאור דמויותיהם של אלה תופסים הערכים הנפשיים-הרוחניים שב-
 חייהם את מקום הקשרים האינטימיים, האישיים-הרגשיים, בין המשורר לביניהם.
 דומה: עכשיו, שיצאו אנשים-ידידים אלה מן העולם, המשורר חסר אותם, משום
 שהעולם חסר אותם כולו בתורת ערכים, שהיו ואינם. אכן לעולם מתקיים ביצירת
 האיש אותו ענין לא-מחורר ולא מכוון — ההתרחקות מן הנטייה הפיוטית החיונית
 להפוך את הרגע החולף לעולם מלא וקיים לעד. ובלשון בטוחה בעצמה פחות:
 לעולם קיימים בשירת א. ש. שווארץ הפחד מפני החולף והכיסופים ליאחו ב-
 משהו שבתפיסת-„הנצח“, במשהו שיש עמו מפלט מן המפחיד שבחולף.

ד .

השאיפה להיעגן ב„נצח“ מול האהבה הגדולה לחולף, על אף המפחיד
 שבו, היא פשר עצמיותו של א. ש. שווארץ כמשורר. שאיפה זו פרישה: גם
 האין שבשירתו, החסר בו, היעדר הדביקות-לשמה בעולם החושי-החושני, זה עולם
 המראות והצלילים, כתכלית אחת וראשונה שבחוייה הפיוטית; גם היש שבשירתו,
 מעלתה היתירה, זו דביקותו של המשורר האישית. העקיבה, בצורך למצוא „תכלית“
 נאמנה יותר, נעלה מן הקודמת, לרצון לחיות חיי-משורר, לרצון לשיר — תכלית
 פיוטית נאמנה ונעלה מזו שברגע-החוייה הפיוטי על חינותיו וחסדיו. לפי הבחנה
 זו, קשה למצוא לו לא. ש. שווארץ אף בשירתו בת-זמנו, שכן קשה להעלות על
 הדעת עוד ליריקן עברי בן-הזמן, שאף בו מתקיים כלל גדול זה שביצירת משוררנו:
 המאבק בין השאיפה לקנות את העולם קניין שב„נצח“ לבין המשכירה ליש החולף
 נראה כמוצא לו תמיד הכרע כלפי ה„נצח“. אין צורך לחזור שוב על מה שכבר
 נאמר: חושיו של א. ש. שווארץ חריפים כל כך, שה„יש“, על אף החולף שבו,
 מסתגן דרכם ועל פיהם לתוך שיריו רובם ככולם, אף בשעה שהם נוטים להיות
 אינטלקטואליים ביותר. כלומר: גם בשיריו ההיסטוריוסופיים, שבהם משתלטת
 השאיפה אל „השלימות“ הרוחנית של האדם, המסתרת בחביון „הנצח“, גם ב-
 שיריו האתיים-האסטיטיים, אלה שבהם נפשו שלו עצמו נפתלת נפתולים שבין
 „היפה“ ו„הטוב“ — לעתים קובלת על היפה, הנדון לכלייה ונובל מהר, ולעתים
 רואה את כמישתו כבשורה לפריחתו החדשה — אתה חש ומרגיש בפעולת ה„יש“
 החושי-החושני בהם, עד כדי להעמיד לפעמים בבואה לקליטת-עולם אימויסיטית
 כמעט. אף על פי כן נשאר העיקר עיקר: אין המשורר רואה את היפה כמספיק לו
 במאמציו להאמין בחיים כמות שהם, לברך עליהם כמות שהם. היפה, אף כשהוא

מתבלט כערך בעל חשיבות סגוליית משלו, מובנת מאליה, לעולם אינו נעשה כאן הערך הראשון בסולם הערכים, הקובעים דרכו של המשורר בעולמו. אדרבא: היפה לגבי א. ש. שווארץ — ערכו לעולם ערך-ביניים בלבד לכל היותר, אין ערך זה אלא ציון בלבד בדרך המשורר אל הערך הנעלה ממנו — האדם המוסרי השלט באחרית הימים.

לא על נקלה מגיע א. ש. שווארץ לידי הכרעה במאבק שבין שני היסודות האלה בשירתו: במשך שלשים השנה הראשונות ליצירתו, תרס"ט—תרצ"ט, לערך, שנים שבהן הוא כותב רק כדי שליט משיריו המכונסים, מורגשת ביצירה זו ההיאבקות בין שני הכוחות, הפועלים בנפשו, יותר משמורגשת בה ההכרעה לצד זה או לצד זה; ואילו בשנות-חזיו האחרונות, שבע-עשרה או שמונה-עשרה במספרן, שבהן הוא פורה מאד כמשורר, מתגלה ההכרע הגמור כלפי חזון-הנצח באדם המוסרי השלם. פרק-זמן אחרון בחיי המשורר הוא עצמו עשוי, שיסביר את ההכרע המ-דובר, שהרי מקופלת בו אותה תקופה בחיי האדם המודרני, שבה מתחייבת הספרות כולה, והעברית לא כל שכן, להתחיל לחשב חשבוננו של עולם-האדם, בכה או בכה, לפי ערכים מוסריים דווקא, בין שהיא רואה תקווה לאדם בין שהיא מתיאשת מן האדם עד לספקנות הניהיליסטית שבגילויים ידועים של האכזיסטנציאליזם. מכל מקום, בחיינו אנו הרי זו תקופת השואה והגבורה, המעמידה גם את האדם שבמשורר היהודי כנלחם מלחמות-אלהים באלהים ובשטן יחד: גזירת-השמד ההיטלראית מזה וההעפלה לארץ מזה; מחנות-הריכוז מזה וגבורה יהודית שבקידוש-השם מזה; מלחמת-הקוממיות האנושה מזה וקום המדינה מזה. ממילא מכשירה התקופה עצמה את א. ש. שווארץ לעמידה פנים אל פנים מול ההכרע הסופי במאבקים האישיים-הפיזיים שבו בתנופה ובתנובה מרובות בכמות ובאיכות יחד. * אף על פי כן אין לשכוח, שהמאבק עצמו בין שני הכוחות, המשועים לגאולתם הפיזית בנפש המשורר — קולו בוקע ועולה ביצירתו למראשיתה והוא הולך ומגיע לידי ההכרע הסופי האחד ביניהם בדרגות-התפתחות איטיות למדי מבחינה כרונולוגית. באחד משיריו הראשונים, "נהר די-נור" (עמ' 16), מגלם א. ש. שווארץ את טיב-מהותו של המאבק הזה בצורה נוחה עדיין למדי ל"יפה", לזכות יתירה זו, שזכה האדם לקלוט את העולם על פלאיו ומפלאותיו החושיים-הנפשיים, אלא שאף כאן כבר מטרתה את המשורר השאלה, אם בקליטה זו, כשהיא לעצמה, יכול האדם להסתפק, לצאת ידי חובתו בפני העולם המופלא, כמות שהוא בגודש רשמי. שיר פילוסופי-מיסטי זה — כל עיקרו: הרצון להבין, מאין מוצאנו כבני-אדם, וב-לשון רבים דווקא, מאי? — מ"טרקלין-הבריאה", ממין עולם עילאי, שכולו — — רעד נגוהות של אלפי מזרות / ושמשות על שמשות בשפע נצברות, / הבוערים נצח בנתיבות שמים / כנרות התמיד בקדושה וטוהר — — / "עולם מרוחק זה מעמיד, על דרך ההשתלשלות האבולוציונית-הקוסמית, עולמות קרובים

(* בעובדה זו אולי יש להשתמש כהסבר אחד, לפחות, למיעוט פרינוני הפיוטי ברוב שנות חייו.

יותר אל אדם בשר ודם: «גלי סימאזוניה של קולות עולמים, / של יערות בראשית, וסערות ורעמים» ועוד ועוד מיני «רננים» שבעולם-הטבע, המתהווה מתחת לגלגל-הירח, שלמעשה עדיין הוא «תוהו», כל זמן שלא נברא מתוכו האדם. ממילא מוצאנו — «אותו תוהו, שמתוכו אנחנו נזרקים» למין «ערבוביה נעימה», היונקת גם מן העולמות שמעל לגלגל-הירח גם מן העולם התחתון הזה. כל כך, שעצם טבענו האנושי, שפתוכים בו שברירי העולמות העליונים הקוסמיים, קובע ברכה לעצמו.

וְאָנוּ בְּנֵי-רְנֵנֶּה בֵּין צְבָאוֹת-נְצָחִים,
 וְרָנוּ - רַק גִּמְי וְשָׁמָּה נִמְתָּחִים!
 וְעָרִים וְעוֹנִים קָרָל וְנִינְעָה וְנִינְעָה
 שֶׁל שְׂרָבִיט-נְהָהוּת, שֶׁל צָרָם הוֹד עוֹבֵד,
 שֶׁל צָלִיל וְשֶׁל בְּזוֹן הַלּוֹחֵשׁ וְדוֹבֵר
 קְנִפֵּשׁ הָאָדָם בְּרַחֲבֵי הַבְּרִיאָה - - .

(ע' 16—17)

אף על פי כן אין ברכה זו שלימה, כשהיא לעצמה: העובדה דווקא שאנו «ערים ועונים לכל נגיעה ונגיעה», מעמידה אותנו על יסוד אחר בטבענו האנושי — הלא היא החובה ל«השתומם» על הנפלא והמופלא, שאנו מרגישים ומכירים בהם, ולפחות פה פיוטי ל«השתוממותנו»: «ושרים אנחנו ליוצר לבריאה / שיר עוז ותפארת, עליצות ופליאה, / געגועים וחיבה — ומתים בשירה».

כן, החצייה שבנפש-האדם, לפי תפיסתו של א. ש. שווארץ בראשית דרכו, ומשם והלאה במשך שלשים שנות-חיים כמעט, יש והיא כולה עדיין בתחום «היפה»: אם קליטתו של «היפה» אף כאן אינה מספיקה לעצמה, כל זמן שאין האדם מכיר בפליאה שבבריאה, הרי «החובה» האחת הזאת, המוטלת על האדם שלא בטובתו, ההכרה ב«פליאה», עדיין מזכה את האדם בקניין העולם הטבעי-החושיי קניין נקנה בהיתר גמור ברשותו שלו. אם אמנם גם בשירים, שכותב א. ש. שווארץ במשך תקופת-חיים ארוכה זו, אתה מוצא לא-מעטים, השואלים בכך ובכך: «מה בצע ביפעה», כל זמן שאין «צדק» ואין «טוב» בעולם — הרי כאן ישנם לא-מעטים לעומתם, שבהם שאלה זו אינה מתעוררת כלל. צא ובדוק את כלל השירים, שהוא כותב במשך שלשים השנים האלה, ואתה רואה עובדה זו מתקיימת על שני צדדיה. עוד בשנת תרצ"ו הוא כתוב שיר, «היופי» האחרון, שבו כוח-«היפה» בטוח בטחון-איתנים בעצמו, ואף כש«היופי» נראה שוקע וככה לעת הסתיו, המתואר לפנינו תיאור טבעי, עשיר-גוונים מזה, ותיאור אליגורי, עשיר משמעויות מושגיות מזה. יתר על כן: אחת המשמעויות המפורשות שבשיר היא קביעת טיב-מהותו של המשורר כ«מדריך» בני-אדם זולתו, כ«מוליך לבבות» «מיופי אל יופי, מלהב ללהבות». כל כך, שהמשורר צוהל בהכרות תפקידו בעולם-האדם כמשורר: הוא המיטיב עם האדם, הוא הפוקח את עיניו ופותח את לבו של האדם לקראת החיים, שיש בהם טעם, והכל משום שהמשורר «יוצר את היופי»:

ובאפר הבלי אם יתפלש יום מקר,
 ואבד לבבכם עמדו שחר —
 היום הנה בקיר, היום הנה לי הוא,
 כי יפיו יצרתי ואני הוא אביהו... — — =
 נחלק היום: גם לכם גם לי יהיה!
 אל תהות על יום אתמול! על מקר אין בקנה!
 נחלקנו עד תמו, על ציצי ואוריו,
 ונלעג לרקב המציץ מהוריו.
 כל רגע ביפי הוא תני עומים,
 תלומות היפי בשחק קמים —
 היום הנה פרגע עם יצירי דמיוני! — — —

(ע' 85)

"חיו נצח ברגע עם יצירי דמיוני" — בודאי נדירה מאד הכרזה מעין זו ביצירת משוררנו על ערך היפה כמספיק לחלוטין לו לעצמו ולאדם, הואיל ואפילו "רגע ביופי" טעמו כטעם חיים "בנצח", ועל תפקיד המשורר בעולם-האדם כ"יוצר היופי". אדרבא: ברוב שיריו, מתחילתם ובמשך שלשים השנה המדוברות, אין המשורר נוטה לראות "הכרזה" מעין זו כממצה לא את ערך החוויה האנושית בכללותה ולא את תפקידו שלו בעולם-השיר. למעשה, נוטה המשורר בפרק-זמן זה אל היפוכה של הגדרה-הכרזה מעין זו לעולם-האדם ולעולמו הפיוטי שלו. בין שנושאי-שיריו בתקופה זו מתרגשים עליו על פי מאורעות היסטוריים כגון מלחמת-העולם הראשונה והצהרת בלפור; בין שהם מכתיבים לו את שיריו על ספר-התנ"ך, על משה, על הנביא, ובין שהם נושאים אישים-פנימיים, ואפילו הללו שירי-טבע הם — לעולם מתבלט בהם המאבק (ולוא גם ללא הכרע) בין הנטייה אל העולם החושי לבין הנטייה להבנת ערכו של האדם כשואף אל מטרה של שלימות מוסרית באחרית-הימים. אלא שכדאי לדייק בדברים לצורך הבהרתה של התפתחותו הכרונולוגית של המאבק המדובר ברוב שנות-חיו של המשורר ובי-מיעוטה של יצירתו המקובצת. לא על נקלה הורה א. ש. שווארץ היתר לעצמו אף בתקופה ארוכה זו בחייו לעבוד עבודה זרה שב"יפה" כשהוא לעצמו, ואף על פי כן לא השתערו עליו כאן מאורעות החיים האנושיים הכלליים וחיי-עמנו אף הם בחימה שפוכה כל כך, שיפקיר את "היפה" לחלוטין, ללא חפש גם בו את היעגנותו ב"נצח". לפיכך אתה מוצא את החצייה בנפשו ברוב שנותיו, אף כשהיא מתלבשת בשאיפה לגלות את "התכלית" שביפה. אבל, למעשה, מפעיל אותו היעדר הטוב והישר בעולם הרבה יותר גם מתחילתו — היעדר רצון בחיי-העם בדורות האחרונים לחיות חיי-עם, זה המעמיד ממילא "יחידים" כגון המשורר, המקווים לתחיה לאומית ונושאים מן התחיה הלאומית חליפות; היעדר הרצון בחיי האנושות לחיות חיי-שלום, זה המוליד "שירי-זעם" אצלו בשנות מלחמת העולם הראשונה;

היעדר הרצון באנושות להכיר בסבלות ישראל, אכזריות האדם כלפי ישראל אז גם אז — היעדרם של „רצונות“ אלה ודומיהם מפעיל לעתים קרובות את שירתו גם בזמן המדובר. ולהיפך: התרחשויות היסטוריות חיוביות, כגון סוף מלחמת-העולם הראשונה, המבשר ואומר, כי אכן היתה זאת „מלחמה לשים קץ לכל המלחמות“, או בשורת „חבר העמים“ ו„הצהרת בלפור“, מפעמות את רוח המשורר כדי כתיבת שירים מלאי תקוות טובות לעולם-האדם, האנושי-הכללי מזה והיהודי מזה. ירבו הדוגמאות לשני הצדדים שבענין מלהבין. אבל כדאי לקרוא את שני השירים, הנכתבים בשנת תרע"ה: „לקראת האור“ ו„יום פקודה“, כדי לראות את ההתגוששות בין התקווה לעתיד-האדם ובין היאוש מן העתיד. בראשון אתה קורא בתים כגון:

הַעוֹלָם הַשָּׁנִי ! בְּחָרָס הַשָּׁבֵר !
הַעֵקֶר מִשָּׁרֵשׁ עֵץ חַי הַעֵבֶר,
עֲלֵה בְעֵשׂוֹן-אֵשׁ עִם כָּל מְאוֹס וּבְלִי !
וְאֵת הַפְּקוּעָה, הַטְּבוּלָה בְּדָמִים,
לְעֵץ פְּרִי שֶׁל חַיִּים חֲדָשִׁים וְרָמִים
לְכַלְכַּל עוֹלְמוֹת אֲחֵרִים הֵי ! ...

הוא הוֹרֵף ! הוא הוֹרֵף ! כָּבֵר אֲשַׁמֵּעַ הַד סְעָמִי.
עַל כְּנָפֵי הַרוּחַ כָּבֵר נוֹזְלִים לִי בְשָׁמַי.
וְנִיצוֹץ מִשְׁמָשׁוֹ כָּבֵר יִזְרַע לִי אוֹר ...
עַל שֶׁלֶד תְּקוּנָתִי, הַקְּבוּר בְּלִבִּי,
עַל מִשְׁאֵל-לִב־עַמִּי, עַל חִלּוּמוֹת הַנְּבִיא
מִתְרַקְמִים, מִתְרַקְמִים כָּבֵר בְּשָׁר וְעוֹר.

(ע' 35)

ואלו בשיר השני, שכנו כמעט של הקודם, אתה קורא בסופו שורות נואשות יותר מאלה, המופיעות ב„על השחיטה“ של ביאליק, כגון:

וְאִם חַג הַשֵּׁטֶן הוּא הַחֲלִינִית כָּל הָאָדָם,
חֲחִלוֹם הַחַיִּים יִפְתָּר קָבֵר אֶחָד מֵאָדָם
וְעַל מוֹקֵד עוֹלָם זְהֵאָם יַעֲלֶה גַם בֵּית-חַיִּי,
עִם גַּם הַצֵּדֵק, עִם לִבִּי וּמֵאֲוִי, -

יִמְחֹרְנָא הַחַיִּים, יֵאָבְדוּ שְׂרֵי עוֹלְמוֹת !
כִּי מוֹתָם מוֹתֵךְ הוּא, וְאֲנִי בְּשִׁיר נִקְמוֹת
וְעוֹ שֶׁל שְׁמֵשׁוֹן, טוֹפֵל יְחַד עִם הַפְּלִשְׁתִּים,
אֲרִיזְנָה אֵת הַשְּׂאוֹר מִמוֹקְדֵי אֵשׁ וְרִשְׁתָּם !

(ע' 41—42)

רוחות מספרות

מצבה לאבי מורי ז"ל.

(מסיפורי בית כנסת)

מאת ש. ל. בלאנק.

... בית הכנסת שערי צדק שמי.

מלפני כחמישים שנה בערך היתה קיימת כאן שכונה יהודית כהלכתה. לרבות בית-מרחץ נוסח מזרח אירופה בה. תחילה היתה האוכלוסיה שם מעט. אך שנה-שנה היו מהגרים חדשים מתווספים על הראשונים מפולין ומליטה מביסאר-אביה ומאוקראינה וכיוצא במדינות שהקיא את יהודיה מחמת עוני ותלאות ומפני יד הפרעות שנשתלחה בהם. ובהם תגרים ופרקמטאים ואומנים למיניהם וסתם בריות בלא כל משלח-יד שעל הזן והמפרנס לכול פרנסתם. היו התושבים מקיימים בהם מצוות עזוב תעזוב באמונה. כמאליהם היו צצים כל מיני אשראי וקופת מלווה וכדומה. שכל דצריך היה מקבל תמיכה ומתפרנסים — וחי אחיך עמך כתוב.

מששינו מקומם שינו ממנהגיהם ומנימוסיהם של עבר. שלא היו מבעטים במקורות של מחיה, לרבות רוכלות. מהם קובעים ועומדים ומהם מחזירים בעגלות-יד על הסימטות והמבואות הקרובים והרחוקים ומכריזים על מרכולתם. מפירות וירקות עד דברי משקאות ורקיקים ובטנים קלויים. מתוך המונים של בני-אדם היו ניכרים על פי בגדיהם וצביונם וקומתם, עבדקנים וזלדקנים ומצויצים. וקונים ומושכים לעממיהם ולצבעיהם ולשונוותיהם לא היו חסרים להם ברוך השם. אמנם מנחות דרגה, עניים ואביונים, אבל המטבע שלהם כשרה. אף מאחינו בני ישראל היו באים לזכות במציאות, בזיל הזול כאן. והיו החיים שוקקים בכל פינה וזווית, אדם ובהמה יחד, מבוקר עד ערב. והאוויר שם שקוי ריחות למיניהם ושאוון והמולה מחרישים. היה כל אחד רועה על ידו, אם איש או אשה, משל שיח היונק מתוך תחומו הוא. הכול תלוי במזל, כידוע, אחד קבע שזכה בחנות אם קטנה או גדולה, ואחד ארעי, המשנה יום יום את מקומו. מכל מקום היה תושב ונווד שכנים טובים, בור ומי שהיה עילוי בעיר מולדתו דרים בכפיפה אחת, ובהם שלא היו מדקדקים בלשונם. יש מנבל פיהו ברבים עד שאחת מצטחקת בקול

ואחת הסומך בא בפניה, ויש מגיד תהילים בלחש ליד דרגשו, שכלי הלבשה מהוהים רבוגים עליו.

ושונק סטריט שם השכונה.

ולמהגרים משפחות גדולות וקטנות, שמלבד הטף ילדי ארצות מגוריהם נולדו להם עוד בנים ובנות. מי שהפרוטה מצויה בכיסו מוצא כאן מחיתו ודר בסמיטה סמוכה, בדירה מרחיבה את הדעת פחות או יותר, אך רובם היו דרים במעונות אפלים ורטובים של בתי-חומה ישנים. עוני ודוחק היו מתרוננים ב-חוצות ותינוקות של בית רבם משחקים יחפים וחצי עירומים בעולמו של הקדוש-ברוך-הוא. הבריאים שבהם שרו עם מלאך המוות ויוכלו לו והתשושים מצאו את קברם בבית מועד לכל חי. ובין המהגרים יודעי זמר והרי מקהלה של כינור וחליל ותוף ומצלתיים לשמח חתן וכלה. ו"כלי קודש" למיניהם. אף מלמד אדמוני השונה לילדי ישראל קריאה וברכה בשכר פרוטות. ואיטלזים ושובי"ם ונחתומים וחנויות מכלות למיניהם. והשבת והחגים והמועדים כהלכה, ומנינים לסוגיהם ולנסחיהם כאשר הם שם.

לימים הגיע רב לשכונה על מנת להשתקע בתוכה. כבן שלושים היה, בן תורה וחביב על הבריות, ר' אריה לייב מרגלית שמו. מיד קמה התעוררות ב-מחנה, שהיה חוזר ומעורר את הלבבות — בית-כנסת מה יהא עליו? לא על הלחם לבד יחיה היהודי, שקהילה בלא בית-כנסת כגוף בלא נשמה, שמעו הנאספים וצמאון לבית אלהים תקף את כל פינות העם להמוניו, אף כמה מקלי עולם נתנו יד למשימה הנשגבה. ובית הרב געשה מעתה תלפיות, שכן כל מעשיו לשם שמים. כל מי שדבר ה' נגע בלבו, אחד מפשרטי העם ואחד מבני אוריו, היה מתנדב, איש איש כאשר ידבנו לבו. ויאמר נא שבחן של בנות ישראל שלא בפניהן, שהן היו ביוצאים חלוצים. מעשי אמותיהן ע"ה סימן בידן ולא חסכו עמל וטורח מעצמן. בגביית נדרים ונדבות הדברים אמורים, הן לא פסחו על כל בית, שכן אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במצווה זו, כמצוות בנין המשכן בשעתו. לא, איש לא קפץ ידו אחד הממעיט ואחד המרבה. כל שכן שאיש לא מעל בקדשיו, מן הרב ועד הבלן של בית המרחץ.

... לא בבת אחת נבניתי, אני, בית אלהים, אלא קימעת-קימעה. תחילה נקנה מגרש שנתפנה ונסתקל מן השיחים ומן האבנים. ואותו היום שירו בי אבן הפינה יום חג ומועד היה ליהודי שונק סטריט. דברי תורה נשמעו באותו מעמד ותפילות ומזמורי תהילים מזומנים לכך נאמרו בציבור. כל עין הדמיעה משמחה, כאילו אחרי תלאות ונדודים באו סוף-סוף אל המנוחה ואל הנחלה ולשכן את אלוהי אבותיהם בתוכם. לא חסר גם המזג, לא כדי ביסומי אלא כדי לברך ברכת שהחינו ולשמח לב אנוש. אף המקהלה היתה שם, והרי מחולות וריקודים לעיני השמש בשמים ולעיני הנועדים התוהים שלא מבני ברית. אותה שעה לא היה ניכר תלמיד חכם בפני הדיוט, שהכול בנים לאביהם שבשמים וכל ישראל יש להם חלק בבית הזה, בית תפילה לכל הנברא בצלם כביכול. גאליצאי כביסאראבאי ופולני כליטאי וכן כל כיוצא בהם. וברוך יהא הרב שלא בן תורה בלבד היה.

אלא הקדוש־ברוך־הוא חננו עוד בטוב טעם ודעת; הוא שמיזג את כל הגלויות הללו לקהילה חשובה אחת.

ראה הרב ר' אריה לייב מרגלית שהשכונה שכונה ענייה והיהודים בה פרנסתם קשה כקריעת ים סוף בשעתה. מה עשה? עמד לזכות קהילות אחרות אשר בעיר רבתי זו במצוות בנין בית אלוהים, שישראל ערבים זה בזה, ולא נאה דורש בלבד היה אלא אף נאה מקיים. היה מרבה לכתוב אגרות וטורח מהכא להתם, אף־על־פי שידוע חולי היה האיש, והמקום רצה את מעשיו ולכל אשר פנה הצליח, שרבים וכן שלמים נענו בלבב שלם. מי במזומנים ומי בחומרי ה־עצים ובלבנים וכדומה. ובשכונה בנאים וחרשים ומסגרים מישראל, שקיימו וקיבלו עליהם את מלאכת הבית לא על מנת להעשיר, אלא מתן שכר כאשר יושת עליהם, בתור תרומה משלהם. והוא הדין בשאר הכלים והמכשירים מהם בתור נדבה ומהם במחיר השווה למוכר ולקונים. ואל נא יהיו הנודדים בסתר קלים בעיניך. נשים בכלל, שמלאכתן רבה ושכרן מעט. אמרו עליו על אחד מן המהגרים, חדש מקרוב בא, ר' איצי מאיר שמו, אשר מילאו ד' חכמת לב לעשות מלאכת חרשים, שעשה כמה שעשה עד שהוציא ארון קודש מתוקן מתחת ידו, לבני ולתפארת. נדבת לבו היה זכר ושארית אחריו, שהמקום מנע ממנו בנים. ואשה יהודית היתה, הזקנה פרומה שמה, שעל לביבות מבושלות ברשות הרבים פרנסתה, שהיא ובתה האלמנה עשו פרוכת — לילות כימים היו עושות על הרקמה, האם עם הבת, שבועות וירחים תמימים. ותבנית הבית על שתי העזרות, של הגברים ושל הנשים, מי התקין? הווה אומר היהודי המגיד תהילים לפני הדרגש, שכלי הלבשה מהוהים למיניהם רבוגים עליו הוא ולא אחר, לתמהונו של ר' אריה לייב, רבם ומנהיגם.

איש לא פרש מן הציבור.

... ואני, בית אלהים לעתיד לבוא, הייתי צץ ועולה מן האדמה שעה אחר שעה. לא בעצלתיים התנהלה העבודה, אלא בשקידה ובהתמדה ובכוונה כדי לעשות מושבי איתן, לאורך ימים. ובין הבנאים אחד יודע נגן. עד שחבריו ניכחו מגחלתו והיו מחרים־מחזיקים אחריו בפיוטים הנאמרים בימים הנוראים, כגון ונתנה תוקף, האוחז ביד, כל נדרי וכדומה. וטוב היה לי וערב לי מאוד משום ההרגשה של עובר הצומח ברחם אמא. וחשיבות נודעה ממני. שלא ככתים הג־דולים עם הקטנים חלקי, שהם לדירה, אם טובים ואם רעים דייריהם, ואילו אנכי — משכן אלוהים. יומם הקשבתי לשירת הבונים ולילה הייתי הוגה מחשבות וצופה ברוחי את הימים הבאים — בההל בי נר התמיד, נצח ישראל. כבר בראשית גידולי הכרתי את היהודים למגדולם ועד קטנם, מר' אריה לייב מרגלית עד „הדור מנשה“, רוכל בפירות ובירקות בשונק סטריט ומטופל באשה ובחמשה בנים. משכמו ומעולה גבוה ורחב מכולם, העושה ומעשה בלא ליאות. חבה יתירה נודעה ממני להם אפילו למיסטר חייקים, קצב בעל בשר ובקול כתקוע בדות, שהיה עובר על לא תחמוד בסתר ובגלוי. ביותר היתה התכונה רבה אצלי ב־שבת, יום המנוחה כאן, שמכל פינות השכונה היו באים לסייד בני כבנים הללו

בנחלת אביהם, לראות בצמיחתי. אהבתי את לשונם, אם כי שונה בפייהם, אבל ערבה לי מאוד, כעיניהם המתחייכות. אף הלצותיהם היו לי לרצון. מארצות ור־איפרכיות שונות גלו לכאן, אדמת אמריקה, מחמת הצרים והצוררים, ושומה עלי בגזירת החכמה העליונה — לעשותם אגודה אחת.

... אני גדלתי מיום ליום, מבית ומחוץ. לכאורה אומן אומן על מלאכתו, איש איש בתוך תחומו, אבל עם זה שיתוף־פעולה, מתוך כוונה אחת ומטרה אחת. והחומר חומר היולי היה, כעץ ואבן וטיט וכדומה, כיוון שנפל ברשותן של ידי האדם מיד לבש צורה חדשה, ונעשה חלק בלתי נפרד ממני כחלונות וכדלתות ושתי העזרות, לרבות הסיד הלבן שעל גבי הקירות והתקרה והצבעים למיניהם. מתחילה לא הייתי אלא תבנית רשומה על נייר. אחר כך שלד מתקרה והולך פעמים פעמים. העבודה הלכה מישירים מערב שבת לערב שבת, אפילו בשעה של נשיאים ורוח וגשם. אך על הרוב היו הימים בהירים בשחקים שהשנה עמדה בתקופה של אביב. ולמה לא חלה הפסקה בי מזמן לזמן? שביקשו לכלות את מלאכתי בשילהי הקיץ, כדי להכניס בי את ראש השנה — להנכני מתוך רינה ותפילה והודיה למקום ברוך הוא.

אכן לא היו לי ימים טובים כימים שבהם הקימו בי את ארון הקודש מעשה אמן והבימה והתיבה שבראשה קבוע "המזרח" עם "שויתי ה' לנגד עיני" מעשי ידי צייר יהודי, סנדלר מטליא על פי אומנותו. ויהי כנוח עליו הרוח ויעש במכחול ובצבעים את הכתובות ובאותיות מאירות עינים פסוקים מכתבי הקודש ומחו"ל "בבית אלוהים נהלך ברגש" אחד מהם. מי שראהו על מלאכתו היה סבור רוח הקודש שורה עליו, מין עריכת יחוד עם קדוש ישראל. עכשיו ספה עליהם את הפרוכת עם השם המפורש מעשה רוקם בחוטי כסף בתוך שתי ידים בדוכנו, המנורה בעלת שבעת הקנים, הנברשות ונר התמיד.

לא הייתי חסר אלא ספר התורה שיכנס לתוכי, נשמת רוח החיים בי, כדי שאהיה ראוי לשמי, שערי צדק. אותו יום יום חנוכתי היה — ותהי השמחה ב־מעוני שלימה. בתפילה ובשירה ובזמרה ובריקודים וביין לקידוש וברכת מזל טוב ואיחולים לבביים. איש לא נעדר שם, עד שאמרו שאפילו יונקי־שדיים היו נוכחים באותה שעה ובאותו מעמד. היה אורי זורם החוצה בעד כל החלונות של שתי העזרות. ושארן המקהלה והחוגגים נשמע עד למרחוק והועידה המונים־המונים משאינם בני ברית, שהיו מצטופפים על החלונות ועל הדלתות הפתוחות לרווחה כדי לראות במחזה — בחנך הרוכלים והתגרנים והאומנים למיניהם את בית התפילה שלהם. ומי שלא שמע את המזמורים והפיוטים והדרשה של הרב ר' אריה לייב מרגלית מעניני דיומא לא שמע כאלה מימיו. לבש האיש את בגדיו הטובים והאשה את מיטב שמלתה ולא שכחה גם לשים את עדייה עליה. עזבו את שאונו והמונו של שונק סטריט ונעשו הם ואוריתא והקב"ה — חד.

אשרי שזכיתי לכך.

ואני נעשיתי בית־וועד לצרכי הציבור. לא חסרו רודפים אחרי הכבוד

ומלבינים פני חבריהם ברבים ומחרתרי ריב כדרך אחינו בישראל, בשעת בחירת גבאים למשל, אך הרב, כיד חכמתו הטובה עליו, היה עומד תמיד בפרץ; עמידת חזנים על המבחן, לדוגמה, וחוות דעתם של המבינים, בעד וכנגד; השקלא וטריא בענין כלכלתי הדורשת הוצאות כך וכך, כיוצא בבעיות הטעונות פתרון, לשעה או לעתיד לבוא; ספר התקנות וכו'. ולעולם צדדים, צד צד ומנהיגו היו מתנצחים זה עם זה, עד שהדברים מגיעים כמעט לכלל אגרוף רשע. מכל מקום לא היתה מחלוקת זו אלא לשם שמים שסופה פשרה — ושלום על ישראל. ומשנבחר ש"ץ שקולו נעים ופרקו נאה ומעורב בדעת עם הבריות הסכימו עמו ברוב דעות להתקין מקהלה לימים הנוראים. משוררים מניין? הווה אומר: מקרבם. שאין לך כל קהילה וקהילה בישראל שאין בה יודעי נגן, מן הבאס עד הסופראנו, ילד רך לאמו המדמיע כל עין והמגניח כל לב בנגינותיו הערבות.

את ליל הסליחות הראשון ואחריו הימים הנוראים לא אשכח עד עולם! זכיתי ונתקיתי מחדש לכבוד הימים הקדושים על ידי המשמש, ר' דוב בר שמו, שבית שעשועיו הייתי. לא על המנורה והנברשות ושאר הכלים והתשמישים בנק-יונם בלבד תפארתי, אלא ביותר על הפרוכת, קטיפה לבנה, שעל גבי ארון הקודש עם שם המפורש המבהיק באורה — נדבת אשה מרת בתיה גוידיס שמה, לא אותה בלבד הכרתי, אלא כל אשה אשר בעזרה של מעלה וכל איש אשר בעזרה של מטה לרבות הנערים והקונדיסים. לא הרי צביונם בשונק סטריט, שעה שהיו עומדים ומכריזים על מרכולתם בקולי קולות וניצים על כל קונה וקונה כהרי צביונם בשבת וביום טוב. משל, למה הדבר דומה? למרגלית מתוך הזוהמה. אמנם מחוץ לכותלי לא היו נדרשים לשבח, שמהם היו עוברים על לזוים מפורשים בתורת משה, כמאזני מרמה והונאה ושנאת חנם וכיוצא בהם. ברם, משנכנסו לתוכי מיד רוח אחרת היתה עמהם ותוזרים בתשובה; עוד שמורות אנוחותיהם שוברות לב באוירי ומעזותיהם בקרקעי, שהם כבר בעולם האמת ואילו מערכי לבם של נוחם וחרטה ובקשת מחילה וסליחה עדיין מרחפים בחללי ומבקשים את תיקונם.

כן בין אדם למקום ובין אדם לחברו.

מאז כבר עברו כחמש עשרות שנים ותמורות וחליפות הרבה חלו בי ומחוצה לי תוך הזמן הזה. עדיין לא ניטשטשה מלפני דמות דיוקנו של הדור הראשון, של האבות והבנים, למגדולם ועד קטנם. הלוא הם המייסדים שלי, המהגרים לתפוצות גלותם וארצות נודם. זכרתי אותם ביום שמחתם, שמחת הכלול-לות של בניהם ובנותיהם, שמחת בני המצווה ושמחת חגיגה ומועדיהם. מי שלא ראה אותם בשמחת תורה לא ראה שמחה מימיו! משנכנס יין בהם — התרפקו אחד על צווארי רעהו ומתרצים ומתפייסים באמת ובתמים. אחא, קרא זה אל זה. א-חא! קדושים תהיו לי. עין בעין ראיתי שהשכינה שרויה ביניהם. כמה קשה היתה הפרידה עליהם ממני, מספרי התורה, איש מרעהו. משל לבן מלך ססרח על אביו, שלא בא להתרפק עליו אלא יום אחד בשנה. לא לחינם היו מאחרים בתפילת ערבית, שביקשו להוסיף מן החול על הקודש, הואיל ולא נתפוגגה עדיין

ההתערותה מתוכם. לא, רבם החביב לא הוציא את עצמו מן הכלל, כאחד מן חברייה. והזמירות — אפילו שירי וואלכיה ואוקראינה, מחול קאזאקים ובולגאריי-אסקה רומנית.

הללויה בכל לשון של נגינה, שרשמנא ליבא בעי, לא בכדי היה שם המפורש מבהיק באורם של הנברשות והנרות — עין של מעלה המשגיחה על עמו ישראל. כל פינה וזווית בי ספוגה באמונתם היו, בבטחונם בד' אלוהי אבותיהם. אף את אבלם ביגון אזכור; הנה שם שתי הטבלות של נחשת, רשימה ארוכה של שמותיהם שהלכו לעולמם. ראיתים בימי חרפם, אוכלים ושותים כבני אדם, מבדחים ומתבדחים. בהם הדיוטות שהיו מסרסים את הברכות בעליתם לתורה, אך עושים צדקה וחסד עם אחיהם בעת מטה ידם. הראשונים של קופת מלווה ובקור חולים וסומך נופלים ותלמוד תורה וכיוצא בדברים שאין להם שיעור, שאחינו בני ישראל נצטוו עליהם מסיני ועד הנה. לא היתה כל שעה ושעה בימות השבוע שלא יהיו דורשים לשכני. סמי מכאן שני המגינים, אחד של ותיקין מפני קושי הפרנסה, ואחד של מאחרים לצאת, בהם הרב והזקנים וכלי הקודש וכל כיוצא בהם. תפילת מנחה וערבית רבים וכן שלמים לא דשו בהם, על אף היותם ליאים ויגעיים. הוראת הרב פרקי אבות ופרשת השבוע אחרי שינה של שבת וסעודת מלווה מלכה של תפוחי אדמה שלוקים ומלוחים ששונק סטריט נשתבח בהם ושירת זמירות שבהם לובשים בגדי-שבת ושכינת יום הסגולה לא נסתלקה עדיין מהם — ראויים הם שיהיו נכתבים בספר לזכרון! ובהם שגירסא דינקותא לא נשתכחה עדיין מהם, שהיו שוהים אחרי תפילה של ערבית מי על משנה וגמרא ומי על עין יעקב, או חומש ורש"י. שארון מלא ספרים נמצא בי שהיה כל אחד מוצא שם את השווה לנפשו ומשכיח מעצמו לשעה את טורחו ומשאו. ברם ביותר היו חביבים עלי אותם מכיכיר-רוח וענווי-ארץ, שלא היה להם אלא ספר התהילים לנעים וזמירות ישראל ושופכים עליו את גפשמם לפני אביהם שבשמים. אותה שעה היה גר התמיד מרתית למראה צלליהם הנעים שעל גבי הקיר ולמשמע פזמונם החרישי והלבבי ולא זו בלבד, אלא נאד של דמעות הייתי — דמעת אם משוועת לפני ארון הקודש הפתוח על בתה המקשה לילד, אשה קורעת שחקים על תינוקה המתהפך על ערש הדווי, וכדומה. אותה שעה הייתי אומר כולי צער ויגון ותחנונים. ויום הזכרת הגשמות! כולם היו קרובים ללבי, לרבות ברוך ה"רופא" בלחשים ובתרופות עוד מימות הסבתה שלי ע"ה, שלא היה פוקדני אלא בראש השנה וביום הכיפורים, וה"שממית" — המלווה ברבית ובזוי גפשמם של הבריות, מי שהיה נהרג על פחות משווה פרוטה ומחלק את הסיגריה שלו לארבעה חלקים, שישאל אפילו שחטא ישראל הוא.

בגן עדן תהא מנוחתם!

... שנה רדפה שנה. הראשונים הלכו לעולמם, מי מחמת זקנה ושיבה ומי מחולי ומדווה, ובבית העלמין שערי צדק מנוחתם. זה אתמול, דומה, עדיין התהלך בי האיש ברגש, היום, שור, כבר שבק חיים לכל חי. אחד אחד נסתלקו ומקומם נפקד בי. ריק. יהי שם ד' מבורך, שהוא נתן והוא לקח. בינתיים ומהפכות בעולם

הזה, מרד וחרב ומלחמה, שהטביעו את חותמם גם על שונק סטריט. קם דור חדש שלא הסתפק במה שיש לו כאבותיהם עליהם השלום, אלא פרצו גדרים וחרגו ממסגרותיהם — למרחב מהם נעשו רופאים ועורכי דין ושופטים ומהם תעשיינים ופרקמטאים, אף פוליטיקאים, שמהלכים להם בפמליה של מעלה שבעיריה. ומשיגיעו למעות — בשכונות חדשות ומפוארות בחרו שבתם ובמכוניות נהדרות הם יוצאים. מכל מקום מידת אבותיהם מידתם — בתי-כנסיות לתפארת הקימו. עוסקים בצרכי ציבור באמונה ובמוסדות צדקה למיניהם. אף הם לא יתעלמו מבשרם, מאחיהם הנרדפים על צווארם שמעבר לים, ולא יעמדו מנגד לבנין ארץ האבות, ארץ ישראל.

הה, מי יגלה עפר מעל עיניכם, אבות ואמהות, וראיתם מה עלתה לבניכם ולבני בניכם על אדמת אמריקה!

...השכונה נתרוקנה והלכה ומספר הדורשים לשכני פחת והלך. משל חלקת קמה בשעת הקציר, וחדשים אין למלא את מקום ההולכים ללא שוב. כבר נפטר הרב ר' אריה לייב מרגלית, זקן ושבע ימים. אף הש"ץ שהיה מעורר לבבות בתפילותיו שנים הרבה כבר שוכן עפר. ולא זו השכונה שלעבר, שהשלטון שם בה את עינו לרעה — לפנות את החורבות ולבנות מעונות חדשים תחתיהם, אפרטמנטים נישאים ומפוארים. וגן-רובע ניטע לנוח שם וליהנות מן המזרקות ומן המדשאות וערוגות הבשמים והסגאים המלקטים מתוך כפות הידים של תינג' קות משחקים. ושם חנויות סיטונות עם פרקמטיה ותכשיטים למיניהם בחלונות לראווה ובתי-מכולת תאוה לעיניהם.

...ואני זקנה קפצה עלי. חלונותי נסתמאו מפני בתי-החומה המסתירים את החמה. ושוב אין שם המפורש מבהיק את זיוו בזריחה ובשקיעה. נתדהו קירותי ותקרתי והסיד מתקלף עליהם, כאילו פשה בהם הגנע מפני הגג הפרוץ והמרטיב. הרצפה רעועה ורקבובית מצאה משכן לה בבקיעיה. ואפלולית קודרת בשתי העזרות של מעלה ושל מטה, שאשה זקנה שכחת אדם מתנה צרת נפשה באחת מהן. ועכברים מהלכים בי ומכרסמים את ה"שמות" ש"בגניזה", את הטליות הבלות ואת הסידורים הממורטטים ואת הספרים בארונות. דלה עמידתם של ארון הקודש והבימה והתיבה ונר התמיד כעין דומעת ומבלחת. כן ספרייה-התורה והכתר וה"עצי החיים" והפרוכת.

...ושארית הפליטה בי, כמה זקנים הפוקדים אותי בוקר וערב. ואילמלא ר' דוב בר, המשמש שלי, שכבר נכנס לגבורות, היוצא החוצה לראות, שמא יתרחש הנס ויהודי יודמן באקראי כדי לצרפו למנין, לא היתה תפילה בציבור. ומשעבר הכורת על האחרונים — אין מי שיקבל את שבת המלכה. חולין, כאילו שכינה בי אומרת: קלני מראשי קלני מזרועי. ומשעה שר' דוב בר הובל למנוחות בבית מועד לכל חי מעטה של אבלות הצעירני: מה יהא בסופי, מרא דעלמא?

הַמְלֶכְמָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל בְּנֵי חֲשִׁמוֹנָאִי

מאת בן־ציון לוריא, ירושלים.

יוסף־בן מתתיהו מספר, כי לאחר שכבש הצבא הרומי בהנהגתו של סוסיוס את ירושלים מידי מתתיהו אנטיגונוס, ערכו הרומאים שוד וביזה ועשו הרג רב בתושבי העיר, עד כי הורדוס שאל את המפקד הרומי: האם חושבים הרומאים להכין את כסא מלכותו בארץ ציה, בהפכם את ירושלים לעיר ריקה מישוב ובהוציאם ממנה את כל רכושיה?⁽¹⁾

החוקרים סוברים, שזה היה הקרב האחרון של בני חשמונאי וגזר דינו של אנטיגונוס — שנערף בקופיץ באנטיוכיה — הוא סופם של המכבים הלוחמים על חרות ישראל. יוסף בן־מתתיהו, ואולי זה מפרי עטו של ניקולאוס מדמשק, מעמיד את הורדוס באור אציל: המלך החדש מבקש לשמור על שלומם של אזרחיו ומפצה את החיילים הרומאים מכספו שלו למען יחדלו מן השוד וההרג. בפי רושם קורות ימיו של הורדוס זו צריכה להיות פתיחה לקראת שלטון המלך כשהוא חוזר רצון טוב כלפי העם.

עיון במקורות מראה, שהורדוס כלל לא נתמלך ומלחמת אנטיגונוס לא היתה האחרונה במלחמות החשמונאים לחרות יהודה.

בפעם הראשונה⁽²⁾ מספר יוסף בן מתתיהו, כי אנטוניוס וצירז והסינט הכירו בהורדוס כמלך יהודה; הכרה זו היתה מלווה טכס מיוחד: אנטוניוס וצירז והורדוס ביניהם בלויית הקונסולים עלו להקריב זבח והניחו את פקודת הסינט בקפיטוליון. בבוא ההיסטוריון לספר על מעשה זה בפעם השניה⁽³⁾ הוא חוזר על המו"מ ועל הטכס ביתר פרטים ואריכות. אבל מוסיף קצת מהרהורי לבו של הורדוס: „הוא לא בא לבקש את המלוכה לעצמו כי לא קיווה שהרומאים יסכימו לכך, כיון שהם היו נוהגים לאשר את המלוכה רק לאישים מזרע המלוכה. הוא ביקש את המלוכה למען גיסו יונתן־אריסטובולוס,⁽⁴⁾ שהיה מצד האב נכדו של אריסטובולוס השני ומצד האם — נכדו של הורקנוס השני“.

(1) מלחמ' א, י"ח, ג'.

(2) מלחמ' א, י"ה, ד'.

(3) קדמ. י"ד, י"ד, ד'—ה'.

(4) בכונה רשמתי כאן את שמו העברי, כדי להכדיל בינו לבין אישים מבית

חשמונאי בשם זה מדורות קודמים, אם כי השם יונתן מופיע רק בכ"י ניוה, ושמוחוני משער שאולי היה שמו יהודה.

לפי זה ביקש הורדוס ברומא כי ישארו אותו כעוצר, עד שיגדל המלך החוקי, שהיה אז רק כבן חמש-עשרה. בהכתרתו העתידה של אריסטובולוס היה משום פשרה לגבי שתי המפלגות שטענו על המלוכה וסיבכו את המדינה במלחמות במשך עשרים ושש שנים, כי באישיותו של אריסטובולוס הצעיר מתמזגות שתי המפלגות גם יחד. יתכן שזה היה נימוק שהורדוס הביא בפני השליטים ברומא בהסבירו שעלידי כך ישכין שלום בפרובינציה זו שעל הגבול — דבר שהיה חשוב מאד בעיני הרומאים לאור מצב המלחמה שביניהם לבין הפרתים.

הורדוס סילק את היורש החוקי של כסא המלוכה עוד לפני שמלאו לו שמונה-עשרה שנה. אולם בזה לא תם המאבק שלו על כסא המלוכה. אל נכון הוא לא פסק כלל, אולם בראשו של המרד לא עמדו בני הורקנוס השני, כי אם בני אריסטובולוס השני, והם קיימו את מלחמתם ברוח של קנאה עזה עד הסוף. אחרי המפלה בפני צבא סוסיוס התלקטו פליטי הקרבות מן הגליל, מיהודה ומ-ירושלים והעבירה את המלחמה למדבר-יהודה. הם הסתתרו בנחלים העמוקים ובמערות המרוכות שבמדבר וניהלו מלחמה של „פגע וברח“, של הטרדה בלתי פוסקת. מרכזם היה המבצר הנודע הורקניה ובראשם עמדה אשה. משפט קטוע אחד נשאר לנו אצל יוסף בן-מתתיהו על פרשה נכבדה זו⁵ „וכאשר פרצה מלחמת אקטיון התכונן הורדוס לצאת לעזרת אנטוניוס, כי כבר הונח לו מן המ-הומות בארץ יהודה אחרי כבשו את הורקניה⁶ המקום אשר תפשה אותו אחות אנטיגונוס“^{6א}.

זוהי הפעם הראשונה והיחידה בתולדות ישראל שאשה היתה המנהיגה אצל הקנאים, לוחמי החירות. לפי שעה, גם את שמה אין אנו יודעים. אין ספק שזו היתה אישיות בלתי רגילה, אם יכלה לנהל מלחמה בהורדוס ושלטונו הקשה במשך חמש שנים רצופות.

את אביה, אריסטובולוס השני, לקח פומפיוס בשבי והחזיקו ברומא. בשנת 49 לפנה"ס התכונן יוליוס קיסר לשלוח אותו ליהודה ולסוריה כדי שיוציא פרובינ-ציות אלו מידי פומפיוס, אולם עוד לפני צאתו לדרך הורעל על ידי אנשי מפלגת פומפיוס. בנו אלכסנדר הומת באותה שנה באנטיוכיה. תלמי בן-מינאי מלך כלקיס

5) מלח' י"ט, א'; בקדמ. ט"ו, ה', א', כשיוסף בן מתתיהו חוזר על אותה פרשה אין הוא מזכיר פרט זה, שם הוא מספר: „הורדוס אשר מזה זמן רב שלט על ארץ מעובדת באופן מצויין וצבר אוצרות רבים בהכנסותיו, אסף חיל רב, זיין אותו על הצד היותר טוב ופנה עמהם לעזרת אנטוניוס.

6) תיאור מפורט של מבצר הורקניה מבחינה גיאוגרפית-היסטורית ר' בספרי „גלילות במולדת“ ע"ע 28—38.

10א) בחפירות שניהל דה-ו' בקרבת קומראן נתברר, שהישוב של כת המגילות כאן נחרב בערך בשנת י"ד לפני הספירה, בני הכת לא חזרו לכאן עד סוף המאה, קביעת הזמן בדיוק כה רב באה רק משום שידוע כי באותה שנה היתה ביהודה רעידת אדמה קטלנית, אולם עדות ישירה מהחפירות אין בידי דה-ו'. לי נראה שהסיבה לנשיאת המקום הוא במלחמת שבע השנים שניהל הורדוס נגד המורדים האחרונים של בית-אנטיגונוס במדבר-יהודה, בסביבת מבצר הורקניה. הורדוס החריב כל ישוב שחשד בו שאינו נאמן לו, ואין ספק שבני כת המגילות תמכו בבית חשמונאי ולא בהורדוס.

שבהרי הלבנון החליט לפרוש את חסותו על שרידי בית אריסטובולוס. הוא שלח את בנו פיליפיון לאשקלון, אל אשת אריסטובולוס ודרש ממנה לשלוח אליו את בנה אנטיגונוס ואת בנותיה. אחת מהן, בשם אלכסנדרה, מצאה חן בעיני פיליפיון והוא נשא אותה לאשה ומפני זה נהרג אחר כך בידי אביו. תלמי עצמו נשא את אלכסנדרה לאשה, ולרגל נישואים אלה משך חסד רב לאחותה ולאחיה⁷.

מסתבר שאחות אנטיגונוס, שהתיצבה בראש המרד נגד הורדוס, היתה אשה מן החברה הגבוהה, שהכירה את הוויות העולם ואת רומי השליטה, וכל המתרחש בעולם הפוליטי לא היה זר לה. היא בילתה את ילדותה בירושלים ואחר כך ברומא. חזרה לארץ וישבה בין בני משפחת הורדוס באשקלון ומשם עברה לכלקיס ש־בלבנון וחזרה לירושלים בימי מלוך אחיה אנטיגונוס. אם היתה זו אלכסנדרה — הרי לפנינו אשה בעלת חן מיוחד ובלתי רגילה.⁸

ליסאניאס מכלקיס, שירש בינתים את כסא אביו תלמי, עזר לאנטיגונוס להגיע למלוכה בירושלים הן אצל פאביוס, הנציב הרומי באנטיוכיה, והן אצל האחשדרפן בופרנא ופקורא בן מלך הפרתים, שעלו אז להלחם ברומאים בסוריה. ליסאניאס השתתף במאורעות המדיניים הללו כמלכה של המדינה השכנה, ובודאי גם בהשפעת אלכסנדרה, אמו חורגתו, ומתוך יחס הידידות שקשר עם אנטיגונוס בזמן שהותו בכלקיס. נוכל לשער שתמך גם באחות אנטיגונוס, כשהחליטה לנקום את נקמת אחיה והתיצבה בראש המורדים נגד הורדוס.

לאחר חמש שנים הוכרעו המורדים והורדוס ודאי עשה בהם שפטים כדרכו. על מנהיגת המרד וגורלה נשתמרה ידיעה בתלמוד: «הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה. נתן עיניו באותה תינוקת. יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר: כל עבדא דמריד השתא — מצלח. קם קטלינהו לכולהו מרותיה ושיירא לההיא ינוקתא. כי חזית ההיא ינוקתא דקע בעי למינסבה, סליקה לאיגרא ורמא קלא, אמרה: כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא דלא אישתיירא מיניהו אלא ההיא ינוקתא וההיא ינוקתא נפלא מאיגרא לארעא. טמנה שבע שנים בדובשא, איכא דאמרי בא עליה ואיכא דאמרי לא בא עליה. דאמרי לא בא עליה הא שטמנא ליתוביה ליצריה. ודאמרי לה לא בא עליה האי דטמנא כי הכי דנאמרו: בת מלך נסב. אמר: מאן דריש „מקרב אחיך תשים עליך מלך“ (דברים י"ז, ט"ו) — רבנן. קם קטלינהו לכולהי רבנן; שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה; אהדר ליה כלילא, נקרינהו לעיניה».

תרגום:

הורדוס היה עבד בית חשמונאי. נתן עיניו באותה תינוקת. יום אחד שמע אותו האיש בת קול, שאמרה: כל עבד שמורד בשנה זו — מצליח. קם, הרג את אדוניו והשאיר תינוקת זו. כשראתה תינוקת זו, שרצא לישא אותה,

(7) מלח, א', ט', ב'; קדמ. י"ה, ז', ד.

(8) ידוע שאחרוני בית חשמונאי היו אנשים יפי תאר, כמו אלכסנדרה חמותו של הורדוס, בתה מרים ובניה אריסטובולוס.

(9) בבא בתרא ג', ע"ב.

עלתה לעליה והרימה קול ואמרה: כל מי שבא ואומר: מבית חשמונאי אני בא — עבד הוא; שלא נשארה מהם אלא תינוקת זו — ותינוקת זו נפלה מן העליה לארץ. טמן אותה שבע שנים בדבש. יש אומרים: בא עליה ויש אומרים — לא בא עליה. ומה שטמן אותה — כדי שיאמרו: בת מלך נשא. אמר (הורדוס): מי דרש — מקרב אחיך תשים עליך מלך? רבנן? קם והרג את כולם. השאיר את בבא בן בוטא ליטול עצה ממנו. קשטו בור וניקר את עיניו.¹⁰

חוקרי תולדות ישראל לא הקדישו תשומת לב למרד זה, לאישיות שעמדה בראשו ולמקום בו התחולל הקרב של האחרון מבני אריסטובולוס השני. גרץ מסתפק בזה שהוא מביא דרך אגב את המשפט הקצר מתוך מלח. א', ט', ב' ואילו את האגדה התלמודית אינו מזכיר כלל. ריגן ושירר אינם מביאים אף אחד מהמקורות הללו ואינם מזכירים כל מרד לאחר הקרב בירושלים. כך נוהגים גם דובנוב ויצחק אייזיק הלוי, בעל דורות הראשונים. יעבץ אינו דן בפסקא שבמלחמות ולעומת זאת הוא מביא את האגדה התלמודית אבל משמיט מתוכה את כל מה שנוגע לאחות אטיגונוס. קלוזנר אומר,¹¹ שתינוקת זו שהורדוס נתן עינו בה וביקש לשאתה לאשה היא מרים, ואין הדבר כן. אין כל קשר וכל דמיון בין תולדותיה של מרים, נכדתו של הורקנוס השני, לבין אחות אטיגונוס. מרים נישאה להורדוס בתורת אשה שניה וילדה לו שני בנים: אלכסנדרוס ואריסטובולוס ושתי בנות: שלום-ציון וקפרוס. היא הוצאה להורג על ידי הורדוס בשנת 29 לפנה"ס, לאחר נישואים של שלש עשרה שנה, בערך. באפיה היתה דומה לסבה ואת גורלה חרצו אחרים וזולתה. אחות אטיגונוס אפיה היה אחר; היא קבעה את גורלה ומהלך חייה והיא שלטה לא רק בעצמה אלא עמדה בראש תנועה עממית קנאית רחבה. היא לא נישאה להורדוס אלא נלחמה בו וכאשר נפל מבצרה האחרון עלתה על אחד המגדלים, הכריזה על מוצאו השפל של הורדוס וביטאה בזה את יחסם של כל שוחרי החופש ביהודה כלפי השליט העבד האדומי, ובאין מוצא הפילה את עצמה מן המגדל ומתה.

מתעוררת השאלה: מדוע הכריזה אחות אטיגונוס, שהיא האחרונה לבית חשמונאי, ועם מיתתה לא נותר אף אחד מבית חשמונאי וכל מי שמתקרא על בית חשמונאי — שקר הוא עושה, עבד בית חשמונאי הוא ותו לא? הן נשארו

10) מעשה זה בא במקורותינו עוד שתי פעמים:

קידושין ע' ע"ב — אמר שמואל: כל דאמר מבית חשמונאי מלכא קאתינא עבדא הוא שלא אישתויר מונייתו אלא ההיא רבינא וסלקא לאיגרא ורמא קלא ואמרה: כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא, נפלה מאגרא ומיתה.

מדרש עשר גלויות (בית המדרש ליעללינעק, חדר רביעי, ע' 185): עמד הורדוס עבד בית חשמונאי והרג את אדוניו ואת כל בניו חוץ מנערה אחת, שנתן עיניו בה, ועלתה על הגג ואמרה: מבית אבי לא נשארתני כי אם אני לבדי, מיד הפילה עצמה לארץ ומתה והממינה הורדוס שבע שנים בדבש, ויש אומרים שבא עליה לאחר מיתתה.

11) היסטוריה של הבית השני, כרך ד', ע' 22

בחיים אלכסנדרה, חמותו של הורדוס, מרים בתה, אשת הורדוס ובני מרים שנולדו לה מהורדוס. מהכרזתה של אחות אנטיגונוס עולה יחס של בוז לא רק כלפי העבד האדומי, אלא גם כלפי כל אלה שנכנעו לו ונגררו אחריו. והרי מקורם של כל אלה הוא באב חולשה של בית חשמונאי, בהורקנוס השני; אלכסנדרה היא בתו של מי שהביא את המדינה בעול רומי ובתה מרים נישאה לעבד האדומי, וילדיה — ילדי האדומי הם. לגבי בת אריסטובולוס השני אין הם חשמונאים כלל.

בספרות התלמודית נזכר כמה פעמים „מעשי חידודו“ ויש כמה נוסחאות לכך: ⁽¹²⁾ מעשה חדודו, מעשי חידודי, מעשה חידודים, מעשי הירודיס, מעשה הורדוס. ההסבר למעשה חדודו קשור לסופה של אותה אגדה תלמודית על התינוקת שהפילה את עצמה מן העליה, ושלפי גירסה אחת בא עליה הורדוס לאחר מותה. נראה לי שהנוסח המקורי היה „מעשה הורדוס בבית חדודו“, והמדובר בבית חדודו הידועה מן המשנה, ⁽¹³⁾ כתחנה בדרכו של השעיר המשתלח והוא בדרך היורדת מירושלים להורקניה, סמוך למבצר. בקרב האחרון על מבצר הורקניה ודאי השתתף הורדוס. באזונו קראה אותה תינוקת את קריאת הבז האחרונה ובבית חדודו לקח אותה הורדוס והטמינה בדבש למען יעמוד גופה ימים רבים. את ארונה הציב בירושלים במקום פומבי כדי לבזותה על ידי כך שלא הביא אותה לקבר ישראל וכדי להתרות בכל מורד ומתמרמר על הקץ המר הצפוי לו. מכיון שאחות אנטיגונוס היתה אשה יפה ומכיון שהורדוס היה ידוע כנואף בלתי מרוסן — היו לו עשר נשים רשמיות והיה חשוד גם על משכב זכר — נוצרה האגדה, שבא עליה לאחר מותה.

גייגר ⁽¹⁴⁾ ניסה להוכיח כי „מעשי הירודיס“ מקורו בויכוח בין הכהנים הביתוסים לבין הפרושים; הביתוסים, שקיבלו את הכהונה הגדולה מידי הורדוס, ביקשו להסביר כי המלוכה מגעת להורדוס בדין, כיון שמרים ירשה את המלוכה מסבה הורקנוס השני ובמותה, כשלא היו לה יותר בנים, הורשה את המלוכה לבעלה, הפרושים טענו על יסוד האגדה הזאת, שהורדוס לא נשא כלל אשה מבית חשמונאי, שהיא סירבה לו וכי מתה עוד לפני שנתבעלה לו. ועוד אמרו הפרושים, כי אין הבת ירשת ובמקרה דגן נשארה (כפי הנראה) בת הבן זורעה (כני בבא). ואולם ברור שכל הויכוח הזה אין לו יסוד, כיון שמדובר בשתי נשים: מרים שנכנעה לגורלה ושתולדותיה ידועים לפרטיהם, ואחות אנטיגונוס, שהיתה שונה ורחוקה מאד מבת דודתה, אמיצה וקנאית שנלחמה בהורדוס עד יומה האחרון.

באגדה התלמודית שני חלקים, שלכאורה אין קשר ביניהם; החלק האחד הוא הכרזת הבז של אחות אנטיגונוס כלפי הורדוס ומעשה הורדוס בגויתה, והוא ענין בפני עצמו ותחלק השני הוא הרג החכמים ויחסו לבבא בן בוטא, שהוא ענין בפני עצמו. ולמה באו שניהם כאחד?

(12) סנהדרין ט"ו, ע"ב, ספרי הוצ' מאיר איש-שלום ע' קי"ח.

(13) יומא ו', ה'.

(14) אוצר נחמד, חלק ג' וינה 1860, ע' 1.

יש משהו בשמו של התנא, הקושר את שני החלקים של האגדה סביב ציר היסטורי אחד: הפחד מפני היורש החוקי של כסא המלוכה. אין אנו יודעים מה היה הקשר המשפחתי של בני בבא לבית-חשמונאי, אולם מהפרטים שעליהם נעמוד להלן נראה שהיו נרדפים עוד בראשית מלכותו של הורדוס, כשהוא עוד בנה את הקאריירה שלו על שלום עם בני משפחת הורקנוס, לפחות כלפי חוץ. אין זאת שבני בבא היו קרובים לבית אריסטובולוס השני, ונראה לי שבמיוחד היו קרובים לאחות אנטיגונוס.

על רדיפתו של הורדוס את בני בבא מספר יוסף בן מתתיהו:¹⁵

„שולמית שלחה גט לבעלה קוזטובר וסיפרה להורדוס שקוזטובר, אנטיפטר ודוסיטיאוס מתכננים מהפכה נגדו. כדי שהורדוס יתן יתר אימון בדבריה הוסיפה, שזו השנה העשירית שקוזטובר שומר אצלו את בני בבא — וזה היה גם נכון. המלך רגז מאד לשמע ידיעה זו, כי לכך לא חשש כלל והדבר היה לגמרי בלתי מובן לו. פעם היה בדעתו להמיתם, כי נימנו עם שונאיו. אולם מאז עברו כל כך הרבה שנים שהדבר נשכח מלבו.¹⁶ וזו היתה סיבת כעסו של הורדוס על בני בבא בשעה שהורדוס צר על ירושלים ועל אנטיגונוס, ביקשו רבים למנוע את צרות המצור וחפצו לפתוח לפניו את שערי העיר ולהשליך את יחבם עליו, מיהרו בני בבא — שהיתה להם השפעה רבה על העם והיו נאמנים לאנטיגונוס — והתיצבו נגד ואף הזכירו לאזרחים על חובתם לתמוך במלך החוקי, שהמלוכה מגעת לו בירושה, והאזרחים צייתו להם. כאשר נלכדה העיר והורדוס השתלט עליה לקח קוזטובר — שהורדוס מינה על השערים ופקד עליו לבל יתן למתנגדיו להימלט — את בני בבא והחביאם במקום מבטחים, כי ידע שהם מכובדים בעיני העם ובשעת מהפכה יוכלו להיות לו להועיל: הורדוס חשד בקוזטובר אולם זה נשבע לו שאינו יודע על בני בבא דבר, ומכיון שנשבע — סילק כל חשד שנתעורר כלפיו. וגם אחר כך — כשהמלך קבע פרס למי שיגלה את בני בבא וביקש על ידי כך לזרז את החיפוש אחריהם — גם אז לא גילה קוזטובר דבר: וזה מובן. כי מכיון ששקר פעם שוב לא יכול היה לצאת מענין זה ללא עונש גם לוא היה מגלה אותם. מעתה שמר עליהם לא רק כדי לנצל את מעמדם, בבוא הזמן, אלא משום בטחונו הוא. עתה, כשהורדוס שמע על כך מפני אחותו שלומית, שלח מיד אנשים למקום מחבואם ופקד להרוג אותם. לאחר מכן לא נשאר אף אחד ממשפחת הורקנוס¹⁷ והמלוכה

15) קדמ. ט"ז, ד', י'.

16) ש. קליון: (להקד השמות והכנויים, לשוננו כרך א', ע' 382) מסביר את השם בוטא או בוטי מהמלה בופיתא — מערה או מחילה, כלומר איש שהיה נחבא במערה, כמו שאנו מוצאים כנוי „בן הנחבא“. יתכן שכנוי זה ניתן לשם הסוואה ע"ש המעשה שקוזטובר הברית אותם מירושלים כשהיה ממונה על שערי העיר ואח"כ נשאר כנוי זה במשפחה, אנו מוצאים את השם בוטה בבית כנסת מתתקופה הביזנטית בספר כנה שבגליל התחתון.

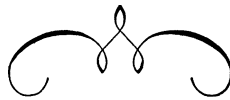
17) שירר מציון שמעשה שלומית וקוזטובר היה בשנת 25 לפנה"ס, כלומר כשתיים עשרה שנה היו בני בבא מסתתרים, ואילו יוסף בן-מתתיהו אומר: כעשר שנים, ונראה שהלות הכרוניולוגי של שירר מעון בדיקה.

היתה בטוחה בידו של הורדוס, כי לא היה אדם שיכול היה להתנגד לאי החוקיות שבה החזיק במלוכה".

במלשינות של שלומית על קוזטובר נמצא את החוליה החסרה שבין שני חלקי האגדה, את הקשר בין אחות אנטיגונוס שעמדה בראש המרד לבין בני בבא קרוביה.

כל הפרשה תואת מחזקת את ההשערה, שהורדוס לא הוכר תחילה כמלך על יהודה, כי אם נתמנה כעוצר עד שיגדל יונתן אריסטובולוס. הוא הכחיד כל אדם מבית חשמונאי שיכול היה לערער על זכותו לשבת על כסא החשמונאי בפני שליטי רומא. משם כך גם היה להוט שאוגוסטוס יאשר את מלכותו, אם כי לא היה כל צורך בכך, שהרי כבר מלך ביהודה במשך שבע שנים רצופות. אז כבר לא היה כל אדם שיש לו זכות חוקית לתבוע את המלוכה ביהודה ועל בני בבא שהיו ממשפחת חשמונאי לא היה ידוע, וזכויות רבות של שליט העושה את רצון רומא היו לו להורדוס, ועל כן נתמלך ישירות באותה הזדמנות.

סיפור המעשה על אחות אנטיגונוס, המרד וסופו הטראגי בין מבצר הור-קניה ובית חדודו שבמדבר יהודה, מעיד על מאבק שהעם נאבק במשעברו האדומי מתוך תקווה והשוואה למסורת החשמונאים, שלא תמיד הרבים הם המנצחים; אבל ההצלחה שהאירה פנים ליהודה המכבי, ליונתן ולשמעון אחיו לא האירה פנים לאחרונה מבית חשמונאי, האחות עלומת השם של המלך אנטיגונוס.

זִמְתַּת הַסְּפֹר הַיִּשְׂרָאֵלִי אֶל הַסְּפֹר הָאֵירוֹפָאִי הַמּוֹדֵרְנִי

מאת שלום קרמר

המבקרים לשלילה גמורה — ויש כאלה בתוכנו — את הסיפור הישראלי הצעיר מבחינה ספרותית-אמנותית טועים שתי טעויות. האחת: הם מודדים אותו בקני-מידות של הרומאן האירופאי מן המאה התשע עשרה, והוא הרומאן המכונה קלאסי. וקלאסי על-שום מה? לא רק על-שום רמתו האמנותית הגבוהה, על שום הישגיו הגדולים, המשמשים דוגמה ומופת, עד שנעשה ביצירותיו הנבחרות מנכסי צאן הברזל של הספרות העולמית, אלא על-שום שהגיע לידי הארמוניה אמנותית של כל הגורמים והיסודות הנוטלים בו חלק, אתה מוצא בו שיווי משקל בין הגורמים החיצונים והגורמים הפנימיים, דהיינו בין הגורמים החברתיים והגורמים הפסיכ-לוגיים, בין היסוד התיאורי ובין היסוד הפאבולארי, בין היסוד העלילתי ובין היסוד הדיאלוגי — ועוד גורמים ויסודות של היצור הספרותי המורכב הזה, הנקרא רומאן. אבל הסיפור הישראלי הצעיר לא גדל בתחום השפעתו של הרומאן הזה, אלא בתחום השפעתו של הרומאן המודרני במאה העשרים, וגם בתוך תחום זה הוא נהה אחר הזרם החדשני-המרדני שבו.

דבר אחר, אם יש בכלל מקום להשוות את הסיפור הישראלי הצעיר אל מיטב הדוגמאות של הרומאן העולמי. שמא דרישותינו מן היישוב הקטן, מאותו חלק יהדות, שנתערה בגופו וברוחו בארץ ישראל, ומן הספרות שהוא הצמיח מקרבו, זו היונקת את עיקר כוחה מן החיים החדשים בארץ — מופרזות ומופלגות מלכתחילה?

וטעות שנייה עושים אותם המבקרים: מלכתחילה הם רואים בו חיקוי לרומאן הסובייטי, והרי זאת עלילת דברים, פרי דמיונם של מבקרים שאינם מנסים לשבץ את האידאות הספרותיות שלהם אל המציאות הספרותית הממשית, שבה הם דנים. ידוע לכל, כי כמה מן המספרים הצעירים הנודעים לשם שייכים לאותו חוג, שקוראים לו אצלנו בשם "התרבות המתקדמת", וידוע גם ידוע, שאותו חוג חוסה בצל מפלגה שמאלנית מסוימת — ודעת לבון נקל, שהרומאן החברתי המדיני הסובייטי הוא המשפיע השפעה מכרעת על אותה החטיבה של הסיפור הישראלי הצעיר. ולא חלו ולא הרגישו, כי לא ההשתייכות המפלגתית ההכרחית קובעת את אופיים של סופרים בארץ דימוקראטית אלא מידת הבגרות התרבותית של סביבתם ומידת בגרותם האישית. סופרינו הצעירים בני דור של משכילים

מפוקחים-מעודנים, שנתגדלו ונתחנכו על ספרות מודרניסטית ביותר — שוב לא יוכלו לקבל את האוניפורמיות של הרומאן הסובייטי הרשמי, את הפאטוס שלו, האמיתי והמזויף, את הסכימאטיות של תפיסתו הפסיכולוגית, את המגמתיות של תפיסתו החברתית ואת הדוגמתיות של תורת חייו.

ואמנם נוצרה כעין סתירה בין ההכרה הרשמית ובין הנפש הפנימית, כעין אנטינומיה בין החברה המתקדמת, החברתית-המהפכנית, שעיקרה בניין עולם חדש, דריכות חברותית ומאמץ אידיאליסטי ובין הנפש המעודנת, השבעה במידה רבה, הליאה מן הנסיונות החברתיים, ה"בורגנית" בתפיסתה ובקליטתה. אנטינומיות יש שהן לברכה לסופרים, שהן מוציאות אותם מן התפיסה המוגבלת, הקרתנית, אבל בתנאי שהסופר מעלה אותן אל תודעתו ותוך מאמץ נפשי גדול מיישב אותן, פותר אותן, אז מגיע הסופר לשלב גבוה יותר של יכולת התפיסה האמנותית כשהוא יוצר לו הארמוניה חדשה, אכן נכון הדבר, מספרינו הצעירים לא תמיד העלו את האנטינומיה הזאת — ונוספו עליהן אחרות שלא עמדנו עליהם כאן — אל מלוא הכרתם האישית; חלק מהם אכולים סתירה פנימית, הפוגעת ביצירתם, אבל חלק גדול יותר הצליחו להעלים מעצמם את ההתנצחות הזאת בכנותם כעין מחיצה בין שתי הנפשות, שאחת מתעלמת מן השנייה.

בראשית המאה העשרים התחילו מתבלטים סימנים של אפיגונויות ברומאן הריאליסטי. הרומאן הריאליסטי הקלאסי הגיע לשיאו ביצירותיו הגדולות של טולסטוי, ונדמה היה שאין מקום להתפתחות ספרותית-אמנותית נוספת, ובאין התפתחות תפיסתית וצורנית, גם המתח האידיאלי בספרות יורד. והנה ניתנה תנופה חדשה לרומאן האירופאי, ובעקיפין לרומאן האמריקאי, בין שתי מלחמות העולם. הרומאניסטים הגדולים כאנדרה ג'יד, מארסל פרוסט, ג'ימס ג'ויס, פראנק קאפקא, ובמידה מסויימת ד. ה. לורנס — עמדו ושברו את המסגרות האידיאיות והצורניות של הרומאן — אחד בכך ואחד בכך. קודם כל זנחו את ההסתכלות החיצונית באדם כפרט בחברה כמופע חברתי פחות או יותר שהוא כעין מכנה משותף של הרבה שהיות והסתכלויות ולא עוד אלא פועל יוצא של הרבה גורמים חברתיים ותרבותיים, משפחתיים ואישיים ונתרכזו בתיאור פנימיותו, תוך עמידה על חייו הנפשיים בכל רגע ורגע, תוך בדיקת תודעתו בזרימתה, תוך הבחנה אינטרוספקטיבית מדוקדקת ושיזור בלתי פוסק של הרפלקסיה. משעמדו למסור את תודעת האדם בזרימתה ללא סלקציה הנעשית באדם כגורם חברתי — נתגלו דברים מכווערים גם בבני האדם הנקראים כשרים. והואיל וכך התחילו עוסקים בצד הפאטאלוגי של האדם, חושפים את עולמו המיני ואת סטיותו. יתר על כן בהשפעתו של פרויד חדרו המספרים האלה אל תת-תודעתו של האדם והוציאו לאור יום את יצוריו ואת רגשותיו המודחקים, את פחדיו ואת מעצריו, את הסתבכויותיו הפנימיות ואת סתירותיו ההרסניות, דברים שהאדם עצמו מעלים מעצמו. היחיד דחק את רגלי החברה, והסטיות הטריפות — את הנטיות הכשרות.

כמה מן המספרים האלה, ובעיקר מארסל פרוסט וג'ימס ג'ויס, לא הסתפקו בהרחבת התפיסה של האדם ובהעמקתה, בגישה אחרת אל הווייתו, אלא עמדו

ושברו לגמרי את הטכניקה המקובלת של הרומאן בהרסם את ההארמוניה שהושגה בו לשעבר. אותו שיווי משקל בין התיאור החיצון ובין התיאור הפנימי, אותה התלות בין העלילה החיצונית ובין העלילה הפנימית, אותה התלות המעויינת בין הגיבורים הראשיים ובין גיבורי־המשנה ואתה מזיגה בין גישה אובייקטיבית ובין גישה סובייקטיבית — וכיוצא באלה גורמים שבגישה ושבצורה שהושוו והואזנו. השבירה היתה טוטאלית.

שבירה זו היתה קשורה בשבירה אחרת, שבירת העולם שלאחר מלחמת העולם הראשונה, כשנתמוטטו יסודי החברה האנושית באירופה, כשכל הערכים ההומאניסטיים שטופחו במשך דורות נהרסו עד לאין תקנה. סדר עולם מופלא זה, כולו אומר ביטחון וקביעות של המחצית השנייה של המאה התשע עשרה ושל תחילת המאה העשרים נשתבש בבת אחת. נעלמה ההומאניות, נעלמה היציבות המוסרית, נעלם הליבראליזם ועמו חופש הפרט. חברה מסודרת זו שוב לא תאם לה הרומאן הריאליסטי הקלאסי על ההארמוניה המושלמת שהושגה בה. אותה החברה הפרוזה היתה לאספקלריה שבה נחתמה הבוואה של הרומאן המודרניסטי, יתר על כן חברה מפוררת זו נהפכה היא עצמה לנושא העיקרי של הרומאן החדש. גאוני הרומאן לא יכלו לספר אלא סיפור אחד, והוא עיקרו של הזמן החדש התמוטטות סדר העולם והתערערות הסולם המוסרי.

ושלושה הם המציינים יותר מכולם שבר זה בעולם הן מבחינה אידיאית והן מבחינה צורנית: מרסל פורסט הצרפתי, ג'יימס ג'ויס האנגלי ופראנץ קאפקא היהודי־הצ'כי.

פורסט נתן לנו תמונה מזהירה של תודעתו הוא בסדרת הספרים שלו „החיפוש אחר הזמנים שאבדו“. בתמונת תודעה זו כלל כמעט את כל חיי צרפת משנות הארבעים של המאה שעברה ועד סוף מלחמת העולם הראשונה. ההוויה כאילו נהרסה ולא נשארה אלא הרפלקסיה, במסירת תמונת הודעה זו נכללו שלושת המעמדות העיקריים בצרפת שנידונו לכלייה האצולה, הבורגנות היציבה והגבירות מקרוב באה, המארכת בסאלוניה את האינטלקטואלים ואת האמנים. והכל עובר בתודעה המפורטת של המספר, ואין גבול ואין מספר לאינטרוספקציות, שבהן הוא מנתח את זכרונותיו ואת תשוקותיו, את רגשותיו ואת מניעיו באשר לכל סיטואציה וסיטואציה ונוספו עליהם הרהוריו והאסוציאציות שלו על ציור ומוסיקה, על ספרות ותיאטרון תאות הממון והכבוד, האהבה והסטיות המיניות נדחפות ובאות וכלות ונעלמות עם הזמן החולף, והכל עטוף זכרונות, הרהורים, נתוחים וניקורים — ממש מן הממש ודק מן הדק.

וג'יימס ג'ויס הוא שהמציא את הטכניקה של מסירת התודעה בזרימתה ללא דילוג ממש, שכן מסר לנו ברומאן הגדול שלו „אוליסס“ דין־יחשבון תודעתי של שלוש דמויות ביום אחד. גדולתו בכך שידע להעלות מאורעות, מחשבות והרהורים של יום אחד כדי אפוס ספרותי אדיר בעל משמעות מהותית ופורמאלית כאחת. מלבד ערוץ התודעה השתמש בתחבולות טכניות נוספות, כגון צורת הדיאלוג, סדרות של שאלות ותשובות, פארוודיות לסגנונים שונים, בכותרות עיתונים.

אמנם קאפקא שמר במידה מסוימת על הגבולות החיצונים של הרומאן הקלאסי (אני מתכוון בעיקר לשלושת הרומאנים הגדולים שלו: המשפט, הארמון, אמריקה), אבל הוא אשר הראה לנו בפשטות משכנעת כיצד האדם נהרס מבפנים ללא תקנה נוסף על השתחקותו בעולם החיצון. הוא הראה לנו את כל יתמותו של האדם בעולם המודרני, את אי־המוצא וחוסר־הסבר של המכונה החברתית ושל הפסיכיקה האנושית בזמנים החדשים.

בתחום השפעתו של רומאן זה עומד הסיפור הישראלי הצעיר. אמנם השפעה זו זורמת אליו יותר בעקיפין, דרך הרומאן האמריקאי, אבל לא נבין את הסתבכותו הארכיטקטונית והסגנונית בלא לעמוד על השינויים המכריעים שחלו ברומאן האירופאי הגדול במאה העשרים, שטבע צורה אמנותית חדשה לתודעה התרבותית המודרנית.

שְׁנֵי שִׁירִים

מַאת אָפְרִים א. גֵּיִסִי צֶקֶי

א

נְמַשְׁלִיתִי לְעֵץ אַחֲרֵי בְּלוֹתוֹ בּוֹ פְּקָעִים הַחֲלוּ מִתְּפַקְעִים
וְעוֹטִים אֶת עֲרִית צִמְרָתוֹ בְּמַעֲטָה נֶצֶן וְנֶץ.
כִּי מִצָּה בְּגוֹעוֹ שְׂרִיד מִיץ מִק שְׂרָשׁוֹ, בְּעוֹדֵם וְמָקִים –
נְמַשְׁלִיתִי לְעֵץ אַחֲרֵי בְּלוֹתוֹ בּוֹ פְּקָעִים הַחֲלוּ מִתְּפַקְעִים,
אִי, מָחָר, בְּלוֹשׁוֹב רוּחַ סוּעָה, בְּאֶפֶס אֲחִיזַת מַעֲמָקִים,
יַעֲקֹר, יִהְפֵּף עַל פְּנֵיו, וְהִקִּיץ עַל גּוֹעוֹ הַקִּיץ!
נְמַשְׁלִיתִי לְעֵץ אַחֲרֵי בְּלוֹתוֹ בּוֹ פְּקָעִים הַחֲלוּ מִתְּפַקְעִים
וְעוֹטִים אֶת עֲרִית צִמְרָתוֹ בְּמַעֲטָה נֶצֶן וְנֶץ.

ב

רְצִינִי, מִשְׁכֵּי חֶסֶד לִי, אֲדָמָה, אִם־אֲדָמָה,
וְאִם כִּי הִתְנַבְּרְתִּי לָךְ מַעוּדֵי עַד הַיּוֹם,
כִּי נִקְעָה מִמֶּךָ נִפְשִׁי וְלִמְרוֹמֵי־תַהוֹ כְּמָהָה –
רְצִינִי, מִשְׁכֵּי חֶסֶד לִי, אֲדָמָה, אִם־אֲדָמָה,
חַיִּינִי מִשְׁכַּב חֵיקָה, הֵה, לֹא נוֹתְרָה כִּי נִשְׁמָה!
וְאֲצִלִּי מִפְּרֶשׁ כְּנֶפֶף לִי וּבְצִלָּהּ אֲשַׁכֵּב דָּם –
רְצִינִי, מִשְׁכֵּי חֶסֶד לִי, אֲדָמָה, אִם־אֲדָמָה,
וְאִם כִּי הִתְנַבְּרְתִּי לָךְ מַעוּדֵי עַד הַיּוֹם.

הַצִּיר שְׂאוֹל רַסְקִין

מאת שלמה דמשק

א. בשתי רשויות

בשתי רשויות, שכל אחת ניזונית מכח עצמה, ומתקיימת בזכות עצמה, נתגלו כשרונותיו של שאול ראסקין: בתחום השרטוט והציור ובתחום הספרות. עט הסופרים קדם אצל ראסקין למכחול הציירים. הוא נתגלה ראשונה כסופר, כותב דברי בקורת על יצירות ספרותיות. אולם את רובי עיתותיו, כוחותיו ומירצו הקדיש לאמנות השרטוט והציור.

אין שתי הרשויות צרות זו לזו. היוצר ראסקין, שחותם האהבה טבוע על כל מה שהוא מוציא מתחת ידו, ידע להשכין גם ביניהן אהבה, שלום ויחס של גומלין.

יחס זה נראה לעין בייחוד בספרי האמנות השונים, שהוציא לאור. בספרים אלה משלימים העט והמכחול אחד את השני.

הפתיחות של ראסקין לספריו מאירות את עיני המעיין והמסתכל, ומסגלות אותו שיבין כראוי את הציורים שהעלה הצייר בעפרונו, במחט־החריטה ובמכחולו — בצבעי שמן ובצבעי מים.

המבואות שלו לספרי הקודש ולספרי העם, אשר צייר ופיאר בציורו, — כגון ל"חמש המגילות", לספר "תהלים", ל"פרקי אבות", ל"הגדה של פסח", ל"סידור" ולספר "הקבלה" — הם באמת "מועט המחזיק את המרובה". הם מכינים ומכשירים את המעיין, שידע להעריך כמו את עצם הספר וייהנה יותר גם מן המצויר.

את יחס הגומלין בין הצייר והסופר רואים ביתר ייחוד בספרו רבי־הממדים, — באלבום "ארצנו ועמנו", שאל תוכו אסף ראסקין העתקים מציוריו הרבים, שהעלה עמו מחמשת ביקוריו בארץ ישראל משנת 1921 עד שנת 1946. יחד עם הציורים כינס בו גם את מכתביו המעניינים מארץ־ישראל. בספר זה נשלבים הנכתב והמצויר זה בזה, מבארים ומפרשים אחד את השני ומוסיפים הנאה רבה לקורא.

הסופר מתגלה גם בשמות הקולעים, שראסקין משכיל כל־כך לקרוא לציוריו. בשמות אלה מוצא המסתכל מעין תמצית של המצויר. הפוקח עיניו ומרחיב הבנתו,

בייחוד ניכר דבר זה בציורי מהפולקלור היהודי, רוויי ההחומר העדין. בהם מוסיף השם, הניתן מתחת לתמונה, טעם רב לשבח ומרבה הנאה למסתכל.

ב. גילוי הארץ

ביקורו הראשון של ראסקין בארץ ישראל, בשנת 1921, שימש לו חוויה מכרעת בחייו. הארץ נתגלתה לו בכל יפיה וזיוה, וקסמה לו בשלל המראות והגוונים. הוא נעשה שבוי הדרה וקדושתה.

עם גילוי הארץ באה אצלו גם גילוי העם, היושב בה, שבא אליה מקצות תבל, שבטי ישראל אלה, שהיוו כבר אז בארץ מעין קיבוץ גלויות בזעיר אנפין, משכו את עין האמן וקנו את לבו. הוא הרבה לצייר את הטיפוסים השונים מבני עמו, ממזרח וממערב, מצפון ומתימן, ומשל החלוצים, הבונים את הארץ ומחיים את שממותיה. הוא ליווה את החלוצים בעפרונו ובמכחולו בתקופות השונות: בגדוד העבודה, כשטיפלו בייבוש הביצות וכבישת הכבישים ובזמן ההתנחלות — בקיבוץ ובמושב, — בגליל בעמק הירדן ובנגב.

מאז נכרתה ברית אהבה נאמנה בין האמן והארץ. הוא פקד אותה בביקוריו התכופים. הארץ פתחה לפניו את אוצרות הדרה ואת יקר סגולותיה, והצייר הקדיש לה את כשרונו באמנות השרטוט, הרישום והציור.

מדי שובו מביקור בארץ היה מביא אתו אוצר ציורים משל צבעי שמן, צבעי מים, תחריטים ושרטוטים, והיה מסדר תערוכות בניו-יורק רבתי ובכרכים אחרים. את האהבה לארץ ישראל, ולעם הנבנה בה, נטע בלבות הרואים על-ידי תערוכותיו אלה בארצות-הברית. גם על ידי הרצאותיו המעניינות והמאלפות על ארץ ישראל חיבב אותה על המאזינים לו.

תעודה חלוצית רבת-ערך מילא על-ידי כך ראסקין הצייר והמרצה בשנות העשרים והשלשים, הוא הכשיר את לבות המסתכלים והשומעים על-ידי מראה עינים והלך נפש כאחד, ועשה נפשות לארץ ישראל ולבניה בוגיה.

ג. עבר והווה

ככל יוצר, שחושיו ערים ומפותחים, שעין מסתכלת חדה לו ושלבו רגש ומבין, משמשים גם לראסקין החיים בסביבתו ומחוצה לו, הטבע והאדם בכל גילוייהם, מקור בלתי-פוסק ליצירותיו האמנותיות.

הוא הרבה לצייר את הנוף האמריקאי, ואת האיש העובד על אדמת אמריקה הוא העלה אותם בציוריו בשרטוט, בחריטה וביחוד בצבעי המים, שהוא מצטיין בהם כל כך.

בעין פקוחה וחודרת צייר ראסקין את ההווי היהודי האמריקאי. הרוכל היהודי בכל גילוייו שימש לו נושא לציורים רבים, כמו הפועל היהודי והאם

היהודית עקרת הבית, המשגחת על בניה. הוא צייר אותם גם בשעות מנוחתם ושיחתם „בגני“ „האיסט-סייד“.

ואיש הספר היהודי — גם הוא נושא חביב על ראסקין הוא צייר את היהודי הלומד בכל צורותיו. כי לא הרי דמויות יהודים, אנשי „עמך“, הלומדים „עין יעקב“ בין מנחה למעריב מפי רב, כהרי דמויות יהודים לומדי משניות ודף גמרא. ולא הרי יהודים, הטרודים כל היום בעמל הפרנסה ובערב הם „מנשים את עמלם בדף של גמרא“, כהרי יהודים תלמידי חכמים, שהתורה אומנותם, הלומדים בצוותא „דף גמרא“, והחריפים והבקיאים שביניהם מתפללים זה עם זה.

וגם את המתפלל היהודי צייר ראסקין בתפילת חול, בתפילת שבת ויום טוב ובתפילת יום-הכיפורים, בכניעתו ובהתחטאותו לפני אביו שבשמים, בבקשו רחמים ובהודותו את ה' בשמחה ובסילודים. את היהודי המתפלל על כל גילוייו, בתפילת יחיד ובתפילת ציבור צייר על הברד ושירטט על הגייר. ועל ציורי ההווי היהודי באמריקה נוספו ציור היהודים בעיירה שמעבר לים.

ראסקין צלל בזכרונות העבר ושאב משם מלא חפנים נושאים מעניינים וטיפוסים רבים ושונים.

בהיות שאול ראסקין יליד החבל הטאברי משתקפים בציוריו מזכרונות העבר, לא יהודי גלות רצוצים ומרודים, כי אם יהודים בריאים וחסונים, חזקי-גוף ואמיצי-רוח, שעניניהם מביעות בטחון עצמי, פיקחות ואמונת-תום כאחד. הלא הם אותם היהודים החביבים, שכל-כך השכיל שאול טשרניחובסקי, שאף הוא היה בן אותו החבל הטברי, לתארם באידיליות המצוינות שלו.

ואמנם המסתכל בציורי ראסקין משל חתונות יהודים ורואה את המחונתים והמחוננות רחבי-הגרים ושמחי-הפנים, במלבושיהם הצבעוניים, כשהם רוקדים ריקודי „פריילעכס“ וריקודי „קוזק“ דומה עליו, שהועלו הנה מהאידיליה הנפלאה של שאול טשרניחובסקי „חתונתה של אלקה“.

ואף מהפולקלור היהודי ומשירת-העם ניוונה יצירתו של ראסקין. מוטיבים רבים, שפירנסו את דמיונו העשיר, קיבלו את תיקונם בציורים רבים משלו. השבתות והמועדים שימשו לו נושאים גם „לחיים הדוממים“ היהודיים, שראסקין היה הראשון לציירם על הברד. בציורים אלה מזדווגים ומתרקמים הטלית, מפת-השבת המגוונה, יין הקידוש וכוס הקידוש וה„כיבוד“ — התופינים ועוגת-הדבש, הצימוקים והשקדים ושאר „פירות-השבת“ לשירת צבעים עשירה, מרנינה לב, „חיים דוממים“ אלה, על יהודי השבת והחג, הם „האידיליות“ בצבעים של שאול ראסקין.

ד. מהעם — אל ספרי העם

לא רב היה המטען התרבותי היהודי, שהעלה עמו שאול ראסקין מימי נעוריו

ובחוריו. אולם כשבאה הבחירה המכריעה בחייו להקדיש את כשרונו האמנותי לעמו, — התמכר ללימוד ולעיון באוצרות הרוח של אומתו. הוא שקד על ספרי התנ"ך, על ספרי המדרש והאגדה, על ספרי הקבלה ועל כמה ספרים אחרים, האוצרים קירבם מהמעולה בספרות ישראל.

ספר הספרים, ששימש מקור השראה לאמנים במשך הדורות — הפרה גם את יצירתו של ראסקין, אבות האומה ובייחוד הנביאים, חוזי החזיונות הנשגבים, הלהיבו את דמיונו וגרו את חשק היצירה שבו. הוא בחר במחטה-החריטה, שקוויה דקים מן הדקים, ושידו כל-כך אמונה בה, להעלות סידרה שלימה משל דמויות אבות האומה והנביאים על גייר-הציור.

הלימוד בתנ"ך הביאהו גם לרעיון לפאר בציוריו אחדים מספריו ולצייר את תכנם. וכן הוצאו במשך השנים על-ידו החומש „בראשית“ ספר „התהילים“ ו„חמש המגילות“, שבחלקם ציירו ובחלקם פוארו על ידו. קישוטי-השולים, המסגרות והזרים לתמונות, עדינים מאד בביצועם, והוטבע בהם הרבה מנוסח הקישוט והפיאור היהודי שאנו מוצאים אותו בספרים יקרי-ערך עתיקים.

גם לספרי העם, היותר ידועים, — ל„סידור“ ול„הגדה של פסח“, הקדיש ראסקין את מכולו.

סידור התפילות צוייר על-ידו בהצלחה רבה. על ציורי ה„סידור“ שעם שהם דיקורטיבים לרוב, חופפת „קדושה עממית“ — אם אפשר להתבטא כך — המתאימה ליחס של בן עמנו לספר תפילותיה, הקדוש והחביב עליו, והמלווה אותו יום, יום בדרך חייו.

ניתן להיאמר: אילו צייר ראסקין את „השערים“ לתפילות המיוחדות של חול ולתפילות שבת בלבד — כגון השערים „קבלת שבת“, „שחרית“ „מוסף“, „מנחה“ ו„מעריב“, היה ראוי לשבח רב. בציורי השערים השקיע הרבה מנוסח הציור והחריטה, שהיה מקובל בעמנו מדורי דורות, ושהתגלה בציורים ובקישוטים של ארוני הקודש ועל כתלי בתי-התפילה המפוארים, שהיו ידועים לשם בעיירות ישראל, והוסיף עליו נופך משלו שאף הוא טבוע ברוח ישראל סבא.

בציורי „ההגדה של פסח“ יש מיסוד הפשטות והעממיות וגם מיסוד השגב. ואין בצרוף זה משום „תרתי דסתרי“, כי גם בתוכן ההגדה עצמה יש משני היסודות האלה. מצויינים במעוף הדמיון, ובשגב שבהם, הציורים של אברהם אבינו במסעו מחרן לכנען, על יציאת מצרים ובקיעת ים סוף.

בדמותו של אברהם אבינו עצמו יש מן העוז, מן המרומם והנשגב. ואתה מהרהר: כזה ראוי להיות „אב המון גוים“ ואב לאומתו, שתתנסה כמוהו בנסינות רבים וקשים.

ה. עוז עלומים וטעם זקנים

משהגיע שאל ראסקין לזקנה ולשיבה נתווספה ונתישבה עליו דעתו. על סוף שנת השבעים הגיש הקוראים ולמעיינים את ספרו רבי-הממדים

„ארצנו ועמנו“, ובשנים אלה הוציאו גם את ספרו — האלבומי: „ארון הקודש“¹.
באלבום זה אצר הצייר את הקדוש והיקר בחיי אדם מישראל מיום היולדו

עד יום חליפתו.

המצייר מלווה בציוריו את הילד היהודי משה'לה בדרך חייו. אנו רואים את משה'לה כשהוא מוטל בעריסה ואמו שרה לו שיר-הערש על הגדי שהלך לקנות סחורה; כשהוא מחונך במצוות בבית אבא; כשהוא נכנס לחדר; כשהוא נעשה לבר-מצוה; בלמדו תורה בישיבה ובהיותו לחתן. כן נגללים והולכים חיינו כיהודי. באופן כזה ניתנה לצייר ראסקין האפשרות להכניס לתוך ספר זה כמה מציוריו מ„הסידור“, מהתנ"ך, מציוריו הידועים „על התורה ועל העבודה“ ומההווי היהודי. בקיצור: מכל אותם המוטיבים של עמנו, שלהם הקדיש הצייר את מיכחולו במשך השנים.

ברכה מיוחדת לעצמה קובעת המסה המקיפה והמאלפת על „ארון הקודש“, שניתנה בראש הספר. במסה זו דן ראסקין על מקומו של ארון הקודש באמנות היהודית, בייחוד במקצועות החיטוב והציור, במשך הדורות. במסה דן המחבר גם על היחס היהודי לאמנות בכלל, ומראה עד כמה השפיעה הקבלה בסמליות שבה, ובציוריות שבה, על דמיונו של האמן היהודי וכמה הרחיבה את אפקיו.

המסה מלווה העתקים מתבניות ארוני הקודש, שהיו מפורסמים בנוי האמנותי שבהם, שנמצאו בבתי הכנסיות בעיירות ישראל שנחרבו, ובארץ ישראל. על יצירות הסיכום של ראסקין יש להוסיף, את התמונה רחבת-הבד, רבת-הממדים ורבת-ההישג: „חתונה בעיירה“, שצייר לפני כשלוש שנים בצבעי שמן.

את רוב בני העיירה, על הטיפוסים השונים שבה, כינס ראסקין לחצר בתי-הכנסיות („שול-הויף“) בתמונה זו: הרב, הלמדן, בעל-הבית היפה, המשכיל והאפיקורס, בעלי המלאכה למיניהם, המחותרים והמחותנות והשושבינים לסוגיהם, השדכן, הבדחן, להקת המנגנים ואף שואב המים והגוי של שבת — כולם, כולם הוזמנו על-ידי הצייר והרי הם מקיפים מעברים את החופה, וכל אחד מגיב בארשת המיוחדת שבפניו על שמחת החתונה ומשוש החתן על הכלה.

זוהי תמונה קיבוצית רבת-פנים ורבת-אופי מחיי העיירה שנגווז, היא משמשת מצבת-זכרון אמנותית נאותה לעיירה היהודית, שנמחתה בידי הרוצחים המנואצים, מחריבי עולמנו.

★

את ההעפלה לקראת הישיגים חדשים ביצירה, אנו רואים בציור ספר „הקבלה“ וכתובת הרומן המיסטי „אמת בדויה“ גם באידית וגם באנגלית. ראסקין ידע והכיר כי דרושה הכנה רבה וקנין דעת לפני שיוכל לגשת

(1) השם, שניתן לאלבום במובן סמלי, מתעה קצת, כי השם והמושג „ארון הקודש“, מיוחד אצל היהודי אך לארון, שבו נשמרים ספרי התורה.

לביצוע היזמה שלו — למסור בשירטוט ובציור את יסודות הקבלה. ואמנם מלבד העיון בספרים קנה לו רב, בקי בקבלה, שממנו רכש את הידיעות הדרושות. בדעתנו כמה קשה לתת דמות וציור לדברים שבמסתורין ובסמליות, אנו רואים ביזמתו זו של ראסקין מעין "העזה דאמנות". אך לאחר עיון רב בספר, אנו נוכחים, ש"נכנס בשלום ויצא בשלום".

אגב הציורים והשרטוטים השונים, המוסרים את ענין ה"ספירות" "הצמצום", וכמה מן הסמלים שבתורת המסתורין, ואגב הפתיחות על שיטות הקבלה ועל יוצריהן, ואגב ההסברות שכתב לציורים, עלה לו לראסקין למסור את המפתח לאלה המבקשים להיכנס ל"פרדס" ולהתוודע אליו ידיעה ראשונה, אלמנטרית.

בספר ניתן בטוב טעם בכתב מצוייר גם "ספר היצירה", שהוא אחד מספרי היסוד של הקבלה.

כדאי להטעים בכלל, כי רבות, רבות השיג ראסקין גם בציור האותיות. חן יהודי רב להן לאותיות העבריות שנכתבו ושצוירו עלי-ידו בספריו השונים. בספר ה"קבלה" ניכר טעם הזקנים של ראסקין, והוא ששמר עליו מכשולון. **שכר אהבה — אהבה**

מדותיו היפות ויחס החיבה לבני אדם, חיבבו את ראסקין על מיוחדעיו ומכריו. רבים רבים הם ידידיו של שאול ראסקין והם מוקירים אותו מאוד. וכמה מתאימה היא לרוחו של האיש והאמן ראסקין, שהרבה יופי והפיץ דעת האמנות בעולמנו, — מנחת-ההוקרה, שמגישים לו חבריה, ידידיו ומיוחדעיו לכבוד יובלו, והיא: יצירת קרן על שמו, לשם ייסוד מרכז לאמנים ולאמנות בצפת, עיר הקבלה, יפת-הנוף, שראסקין הרבה כליכך לצייר אותה בתמונותיו.

*

העירות הראסקינית, ההתעניינות בתופעות החיים, האהבה לבריות, האיוון בכוחות נפשו, וההומור המלבב, שמרו על חיוניותו ועל רוח העלומים המפעם בו גם בהגיעו ל"גבורות".

וליובלו של שאול ראסקין נברכהו גם אנו: לוא ינוב בשיבה טובה ויעפיל, כדרכו, לקראת הישיגים חדשים גם במכחול וגם בעט.

הַבַּת יְרוּשָׁלַיִם

מֵאֵת אַרְי אֶבֶן-זָהָב

לידידי אציל רוח, לר' שמהה זאב זלצמן,
שהוא במערב ולבו במזרח — ליום הגיעו
עד הלום.

לא אֲשׁוּר הַתְּהוֹם לוֹעָה פְּתָאם תַּפְעֵר
וְאֵי שָׁם בּוֹדֵד אָנוּעַ בְּחִיק נֶכֶר.
אֲצִית הַנֵּר, כִּי אֶפְחַד עֲרֵטָה מִצְרָרִים,
וְלִבִּי הוֹלֵם, מִבָּשָׂר בְּשִׁפְתֵי-לֹא-מְלִים -
טוֹבָה אוֹ הָיָה ?
לא אֲשָׂאֵל -

הַדְּבָר מִפִּי נִטֵּל, צֵר אַחֲרֵי צֵר אֵלַי נִדְחָק,
וְאֵנִי בְּדַמְיוֹנִי עוֹד נֶאֱבָק,
מִתְכַּנֵּס כְּצַב, מִפְּנֵי עֲצָמֵי מִסְתַּתֵּר,
וְהֵנָּה -

לא אֲחַזֶּה דְבָר, בְּכֹלֹם לא אֲהַרְהֵר,
לא אֲדַע חַיִּים מֵהֶם וְאִם אֵי-פַעַם הָיָה עוֹלָם ;
אֵין יָמִים וְיִבְשׁוֹת וְאֵין פֶּה אוֹ שֵׁם בְּתַלְלָם,
גַּם הָאֵין אֵין, כֹּל מֵאוֹם -
נִרְקַ קוֹל אֶחָד עוֹד אֲזוּן, אֲרָאָה אַחַת דְּמוּת,
וְכִיְלֵד עַל פֶּתַח נִשְׂא - שְׁלוֹ בְּאַהֲבָה אָמוּת.
רְאֵי בִי,

לא עֲנִית-נִסְיָה כִּי אִם חֵיידֵךְ עַל הַשְּׁפָתַיִם -
זֶה שְׂמִיד בְּהֵן נִתְלָה וְקָפָא, בְּתֵי,
הַבַּת יְרוּשָׁלַיִם ...

באספקלריה זעירה

תשקף הספרות העתית במדינת ישראל

הברית, בכרישניה ובמרכזים קמנים מא-
לה, אל הקורא העברי בארץ? מה הרה
בעתונות העברית? מכחינת היהדות הלו
בחמש-עשרה-עשרים השנים האחרונות
תמורות חשובות ביחסם של הסופרים
בגולה. נעלמו כמעט לחלוטין סימני ההת-
נכרות וההתכחשות אותן ידעו שנות העש-
רים והשלושים, נהפוך הוא: מתגלה רצון
לחזרה, מהותה של חזרה זו מעורפלת
עדיון. אך התהייה על המקור, הנסיון
לתיאחו בעבר, לשחזרו, להפוך את המעט
הנותר לנכס בר-קיימא, כל אלה מתגלים
בספרות זו. אך מה מכל ההווייה הזו מגיע
לידיעתו של הקורא העברי?"

באנדרלמוסיה זו שבאה בימינו על
השירה, שרכים מחבליה ומחלליה, מכקש
המשורר אברהם רגלסון מיקלט לשירה
אמיתית. לפני חדשים אחדים הקים חוג
מיוחד לאוהבי שירה בשם "פילופואסיה".
בשיחתו עם סופר "דבר השבוע" אמר
בין השאר (כ"ו אלול):

"אצלנו מרבים כל כך בהדפסת שטויות,
עד שהקורא מתחיל לפחד מכל שורה קצרה
ומנוקדת, המלה, משורר' נידלדלה עד כדי
כך, שמחבר ירא להיקרא בשם זה. ואם כן,
למה אני שואף? להציל את השירה הג-
דולה, האמיתית. על השירה להשתחרר
סוף סוף מחיקויי אפנות אומות העולם,
כהתחכמויות וחרוזי מלים. כל עניין
החרוזה הפך אצלנו למין אמונה תפלה:
חובה לכתוב חרוז בסוף השורה, ואני
שואל: למה דווקא בסוף? ולמה לא
בהתחלה? החרוז הוא התוף הגדול, ותוף
אינו תזמורת".

ידוע הקיטרוג על הנוער הישראלי:
שהוא חמרני, שהוא בו לאידיאלים של

מלאו שבועים שנה לש"י עגנון.
כל המוספים לספרות הקדישו למאורע זה
מדורים מיוחדים, כן עתידים להופיע
שני קבצים, שבהם תוערך יצירתו של
הסופר הגדול. ב"מאזנים (אביאלול)
מתפרסמת בין השאר אטוביוגרפיה קצרה
של בעל הובל. והרי קטע הנוגע לראשית
דרכו:

"בהיותי כבן תשע שנים עשיתי בלדה
על מעשה בחור אחד שיצא להדליק נרות
בליל ראשון לסליחות על הנהר, כאשר היה
מנהג הבחורים בימי ילדותי, ותבוא אחת
הנערות מנערות הים ותקחהו. זה היה
השיר השני אחרי שיר הגעגועים אשר
כתבתי בנוסע אבי למסעיו. מכאן ואילך
הייתי כמעין שאינו פוסק וכתבתי כל יום
שיר גדול ונורא, והואיל והייתי טרוד
לפלוט לא בלעתי. ברוך ה' שלא נשתויר
משירי ילדותי אפילו אות אחת.

"שירי הראשון שפורסמתי עברית היה
בל"ג בעומר תרס"ד. קדם לו מעין הסכמה
על ספר דרוש. כמדומני שם הספר מנחת
יהודה או בית יהודה. באותה שנה הת-
חלתי מפרסם סיפורים קלים בלה"ק וב-
עברי מייטש".

והנה לראשית זו היתה אחרית
גדולה.

יגד ברורות: אנו חוטאים לגולה, אין
אנו מכירים אותה כראוי, את חיה ואת
יצירתה, בראותנו את עצמנו כגולת
הכותרת יש ואנו מסיחים את הדעת מן
הכותרת, מצוין בצדק שלמה לוי, טוען
ושואל ("תפועל הצעיר", כ"ד אלול):
"דומני שאין אף הוצאת ספרים —

— העוקבת דרך שיטה אחר המתפרסם
בגולה, מהו שמופיע? מהו הראוי לציון?
לתרגום? מה מגיע מכל היצירה, הפרוזת
השירה ודברי המחקר, הנוצרת בארצות

אהר, אבל בייחסו אותם לכלל כולו, הריהו לוקה בגזומה יתירה.

שואת ישראל מצד זה ותקומת ישראל מצד זה הביאו את העולם הנוצרי לידי זעזוע ומוסר כליות. בתקמת המדינה ראו רבים מעין מעשה-כפרה לחטאים שחטאו הגויים לישראל וגם „אותות ללידת עולם חדש“. אולם כל סטייה במדיניות הישרא-לית, כל אי-התחשבות ביסודות המוסר והצדק עלולים להתזרזר את הגלגל אחורנית. כך טוען צבי נבון („בטרים“, ער"ה), הקותם אזהרות בדברים אלה:

„ישראל, בעלת אפקים היסטוריים, נא-מנה לעקרונות מוצקים בזירה הבינלאומי-מית ומושרשת במשמר פנימי, המכוון לצדק וסדר' — תחזיר את כבודנו הא-נושי-לאומי בעיני הגויים. הצדק' קודם לסדר', כי ללא הגשמת חוקי צדק בחיינו לא נגיע לדרגת כוח בזירה הבינלאומית. אופי משמרנו הפנימי הוא, איפוא, גורם מכריע לגבי יחסו של העולם ליהודים, ליהדות — ולישראל“.

ב„העובד הציוני“ (חוב' אלול) סוקר ש. י. קרויטנר את מצבה של יהדות העולם בשנה ההולפת. ציינו מאורעות שאירעו ומגמות המסתמנות באופק הוא מסכם:

ב„ישובי היהודים בעולם החפשו נמשך תהליך ההתבססות האזרחית והיהודית גם יחד. — — — לעומת זאת היו הי-שובים היהודיים בגוש המזרחי ובאפריקה הצפונית נתונים בתהליכי ציפיה לתמו-רות, שיואפשרו להם לבחור את דרכם ברצונם הם. — — — בשלהי שנת תש"ח מצפים, לא רק הישובים היהודיים הללו אלא כל בית ישראל באשר הוא, למיפנת אשר יביא עמו תופש לחיי היהודים בארצות, בהן הוא מוגבל ואיחוד השבט המפואר של יהדות רוסיה המועצתית עם

אבותיו. רות לבנית („על המשמר“, ערב ר"ה) אינה מכחישה את אמיתותן של הטענות, אבל לדעתה תלוי הקולר באבות. הם עצמם השתנו והתרחקו מן האידיאלים שלהם, ולכן אין להם זכות להטיף מוסר לבנים. והיא מוסיפה ומסבירה:

„יש משהו המפרוע לי בהערכה המו-ראליסטית שאנו טעריכים את בני הדור הצעיר, הושבת אני שנועיל יותר אם נבדוק, במה תנאי הגידול שלהם שונים מתנאי הגידול שלנו, ומה מתחייב מכך. אנהנו, בני הדור הקשיש, נתנו אשראי מרובה לאידיאלים. המציאות החזירה לנו אותם בצורה מושלמת הרבה פחות. הסוציאליזם לא הצליח למנוע הסתאכו-יותיו; התלוציות לא הצליחה למנוע את הקיטוב המעמדי של התברה הישראלית. היפלא שהצעירים הם פחות סוציאליס-טים, פחות הלוצים?“

השירה העברית החדשה היא, לדעת ש"ס („הירות“, ערב ר"ה), לא עברית ולא צעירה. „אם שירה סימולאנטית היא, מתכחשת למציאות בה היא נוצרת, הרי ממילא אין לך כל בחינה שבה תיבתן עבריותה, אלא הלשון בלבד. — — — הצעירה? האמנם צעירה היא? אם מושג זה בא לציון דמויות ילדותיים כתפיסת עולם, הרי לא, צעירה' היא במובן המקובל, כי אם עולת-ימים, תינקת המשחקת בגדולים. אך לאמיתו של דבר אין כמותה לזיקנה, כל כולה וישוונת יגעת-חיים היא, נואשת, תתיכת, קוהלת' שאינה רואה כל מעם בחיים, מרומה משום-מה, חסרת אמונה — שירת, ת, אין' היא, ולא תו"ה של אות, אין' המעסיק את המחשבה האנושית זה עידן ועידנין, אלא שהיא עצמה, אין' גדול היא“.

הכותב פוסק הלכות חמורות, אך שום הוכחה אינה מתלווית להוכחותיו. וה- הכללה היא המכשילה אותו. הוא לוקח פרטים, שהם נכונים ביחס למשורר זה או

המשימה הגדולה של המשך קיבוץ-גלויות העם וקליטת מיליוני פזורים".

ב„עמודים“, בטאון הקיבוץ הדתי (תוב' תשרי) מוקדש המאמר הראשי לשנת הש-מיטה החלה בתש"ט:

„ידענו, שאין לאל ידנו היום, לצערנו, לקיים את מצוות שמיטה במלואה. המיבנה הרופף של כלכלתנו הלאומית אינו מרשה ביטול של הסקטור החקלאי לשנה המימה. על כן אמרו כבר רבני הדור של החיבת ציון, עת לעשות לה' — הפרו תורתך" — כלומר מוטב שלא נקיים שמיטה במלואה — בלבד שנצילות לעשות כל מה שאפשר למען בנין הארץ והמדינה".

זו אף זו: הקיבוץ הדתי שולל את קיומה של מצוות שמיטה ע"י הסתייעות בכספי נדבה. „רק ציבור קטן ומס-תגר יכול למצוא לו סיפוק של, את נפשי הצלתי' בהסתמך על קרן-שמיטה וודאי קולעת כאן מימרת חז"ל: „עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות'. ישוב חקלאי של כ-70 נקודות דתיות אינו יכול ללכת בדרך זאת, מבלי להזיק לדרישות המדינה החיוניות ביותר".

והקיבוץ הדתי כדרכו, כורך בכרך אחד את אהבת התורה ואהבת הארץ.

קשים חבלי קליטה, אבל לאט לאט מת-תילים העולים להכות שרשים במקומות מושבותיהם. תוך כדי התבססות הם עומ-דים על כותה של התאגדות. מספר נסים, עולה מכורדיסטן („אומר“, ה' תשרי): „השנה הראשונה לא ידעתי כלום ול-מדתי פשוט לעבוד עם מעדר ולהשקות במים ולקטוף עגבניות. בשנה השניה כבר למדתי לחרוש בסוס, להכין תלמים להשקאה בערוגות גדולות ולסדר את המ-שק שלי שהלך וגדל. בשנה השלישית, אחרי שכבר ידעתי לעבוד משהו בידיים, התחלתי לעבוד גם עם המוח. חשבתו

כלל העם היהודי בגולה ובמדינת יש-ראל".

ב„דבר הפועלת" (אלול-תשרי) מיו-חדת רבקה גורפין את דיבורה על השנה שחלפה, על התישגים והחוויות שהעניקה לנו, ובראשם החדון התנ"כי: „כאן, בארץ הזאת, היה המיבחן בתנ"ך יותר מנהיית הלב אחרי המגרה, אחרי התגוששות רוחנית סתמית של זרי-וי זכרון והקשר. כאן הכל היה כל כך שלני, קרוב ויקר כמו זכרונות שחוד-שו, מסעיר כמו פגישה רעננה עם נופים טוכרים היטב שנפרדנו מהם לשעה ארוכה.

ואולי היתה בישיבה סעורה זו סביב המקלטים שעה אחרי שעה, עת הש-אלות והתשובות גלשו מההדרים התוצה לשדות, אל מעבר לתהום, גם מן הכמיתה הבלתי מודעת לשרשים, לשכ-בת קרקע רוחנית דשנה שתוכל להזין את הענפים המטוללים ברוח הימים".

על סף השנה החדשה מברך בונים ש מ י ר על ה„יש", והוא מעודד ומ-עורר קורת רוח. אולם אין הוא מתעלם מן התופעות המדאיגות, ואחת מהן, הח-מורה לדעתו: הצטמקותה של העלית החלוצית הוא תובע „היאב-קות נגד התורות המפוכחות, הרואות בחלוציות תופעה שעבר זמנה, המולולות בכוח-התנדבות הגלום במעשה החלוצי". בנקודה זו רואה המחבר את המוקד של תקומתנו, והוא מסכם („השכוע בקיבוץ הארצי", גליון ר"ה):

„בלי כוחות חלוציים צעירים, אשר ירדו לנגב ולערבה, ויעלו להר, אשר יכו שורש לאורך הגבולות ובספר, אשר יכבשו אזורים חדשים להתישבות, אשר יבטיחו רציפות בעמל"כפיים וימוגו במפעלם את יסודות העבודה ותהגנה — לא תובטח ה-

חיים עדיין, / וכפרת בשפכו בחידקל
נוגע / כך נפגש אתינו בצו של הכרח /
במדבר הזה, בעצבון נדודינו / יקויים בו
מה שקויים עד הנה: / וגורל חידקל
ופרת ומאכו (שם נהר בספרד) / מנת כל
מלכויות העוול ופתד".

בשולי הדו"ח של המו"לים, על היש-
גיהם וכשלונותיהם בהפצת הספר העברי,
כותבים במאמר הראשו ב"הארץ", המדור
לספרות (יב תשרי):

יש להרוד מאד מפני הצד השני של
המטבע: התמעטות העניין בספרות היפה,
בשירה, ברומאן ובסיפור. כאן, ורק כאן,
מצאו להם מוקלט בטוח ערכי-היסוד של
יחסים בין אדם לחברו, ומתחום זה נאמרו,
בלשון היוצאת מן הלב ונכנסת ללב, הד-
ברים ששמרו — במידה ששמרו, והמידה
אינה מכובלת כלל — על האדם מיואש,
מכניעה לחוקיות הברוטאליות, של טבעו
הוא, אפשר שיש מקום לומר, כי דבר
ההומאניזם נוסח יפה יותר וממצה יותר
בדבריהם של פילוסופים והוגים-סוציו-
לוגים; אך בלשון בני-אדם, לשון
המונים במובן החיובי של מונח זה, דיברה
על ההומאניזם רק השירה, הספרות היפה,
המעשיה, הסיפור והרומאן.
ב. י. מ"י

הרבה ומצאתי, שקשה להצליח במשק אחד
ושיותר כדאי לאחד שני משקים. למה?
אם יש משק גדול אפשר לשכור טראקטור
ולחרוש את האדמה בשותפות, או בעונה
בוערת, של מלפפונים למשל, אפשר להכ-
נים את כל הידים העובדות בקטיפה, ועל-
ידי זה להספיק לקטוף בזמן, למנוע רקבון
ולהשיג רווחים טובים, — — —
חשבתו כך ואמרתו את הרברים האלה לשכן
שלי והוא הסכים אתו, ועכשו המשק
שלנו הוא החזק ביותר במושב".

ב"דבר" (ערב יו"כ) מתפרסם שירו של
„אתד האנוסים" בברית המועצות,
שבעוון לאומיותו הוגלה לארץ גזורה,
ושם כתב את רוב שיריו. להלן אני
מביא במלואו את השיר, שנכתב במקורו
רוסית ותורגם לעברית ע"י ע. ז.:

„על נהרות בבל ופרת עם אתינו, /
האח הנודד, ישבנו גם בכינו, / שאלונו
לשיר ולשמוח על כורח — / לא, כל עוד
לא נקום לתחיה, פה נסכורת, / כל עוד
רגלנו לא תדרוך על ספנו, / תדבק לחיכנו
לעד לשוננו, / ואם אשכחם, התרים
רהעמק, / שם מחכה לי האם, יונח מנהמת, /
על נהרות בבל על ערבים תלינו / כינו-
רותינו, נכלא מרינה פינו. / אותם מלכו-
יות וערבים כבר אין, / אך אנחנו אחים,

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

דָּרְכוֹ שֶׁל מְסַפֵּר

(על יצירתו של יצחק שנהר)

מאת חיים תורן

א.

שנהר הוא מספר לירי, שריענן את הנובילה העברית החדשה, הכניס בה גות יפה והעלה אותה לדרגת אמנות קצובה, מעודנת ומזוקקה. הוא החדיר לסיפורת העברית נעימה אפית-הרמונית, חוש של טאקט וריתמוס חדש. שנהר שייך לאותה קבוצה של מספרים חדשים, שלא הסתפקה בתיאור הגזע והצמרת של האילן, אלא ביקשה לתאר גם את השרשים — שרשי נפשו של האדם בן-ימינו בתעיותיו ובלבטיו, ושל האדם מישראל השב אל מכורתו העתיקה-החדשה ובקרבו מלבבת האמונה בת-הדורות: „לא אמות כי אחיה“.

מתוך הסתכלות מעמיקה, ערה ורגישה הגיע לציוריות חיה וממצה, המבליטה כל קו אופייני בחיצוניות הפלאסטית וכל רחש ותנועה דקה שבנפש. סיפוריו הם מעין מחקרים מהוקצעים ומחוטבים של קבוצת אנשים מוגבלת במסגרת המקום והזמן, בלי לגרוע אף משהו מן הלחלוחית החיונית של ההרגשה והחוויה, צייר מובהק הוא של „פורטרים“, של דיוקנאות מובלטים ומוטבעים בקלסתרם ומהותם. אין הוא מרכז את מכחולו על האינדיבידואליות המיוחדת של יחידים, אלא על חברות של בני-אדם הקשורים יחד במשפחה או בחברה, בשכנות או בשלשלת המקרים. בלשון מנומרת וגמישה, מנופה ובהירה, שיש בה מן הביטוי המלא, מיטיב שנהר להבינו כל שירטוט וקמט דק, כל נייע וזיע קל מן הקלים והגאלריות הצבעוניות של דמויותיו מרחפות וזעות לנגד עינינו כחטיבות-חיים מושלמות, ססגוניות ומלאות רגש ותנועה.

הסתכלותו הפקוחה והצרופה, הבהירה והשקטה, מקיפה נושאים ועניינים מזמנים ררובים ורחוקים, וגם אל תקופות קדומות המריא דמיונו. האדם על לבטיו ואשלותיו הוא הוא מרכז התבוננתו והתרשמותו בתוך שטף חיי הכלל, המושכים את עינו ומכחולו. המספר מפקיע לרוב את הנפשות המתוארות מן הסביבה החברתית ומן האווירה הכללית ומגיעה עליהן את מלוא האור. אין הוא נוהג לעקוב בהדרגה ובפרטית אחרי השתלשלות פרשת חייהש והתפתחותם של גיבוריו; לאחר תיאור קצר של עצם הווייתם, הרי הם נכנסים כיצורים חיים ופועלים אל מעגל אבחנתו הדקה והרגישה, מטבעו להתעכב על מומנטים טיפוסיים ומכריעים בחיי גיבוריו, המגלים את עיקר עצמיותם ומהותם. ואף בבואו לתאר אישים וטיפוסים

מן העבר הרחוק והקדום, מיטיב הוא לקלוף מעליהם את הקליפה ההיסטורית, להוציאם מתוך פקעת המאורעות והמסיבות ולהעמידם לפנינו כמו שהם, כיחידים מעורטלים הסובלים ונאבקים עם גורלם. גיחזי, משרתו של הנביא אלישע, למשל, מתואר כנכוה מקדושתו של אדוניו וכאדם מקופח במאווייו הטבעיים. וירבעם בן נבט, שעלה לגדולה בשל נפתוליו ומזימותיו, הוא בסופו של דבר איש אומלל ועלוב, רצוף ומעוך בהתרפסותו לפני מלך מצרים ובביגידתו במולדת.

בחיים ובספרות ריאליסטן היה, הוא תפס את הנקודה המרכזית והחיונית שבכל תופעה ונמנע מלהפליג בדמיונות. בחיים ובספרות לא נטה לפסימיות, אפ"י שהירבה לספר על האדם בבדידותו, בקשיי הסתגלותו למציאות ובלבטי התערותו בנוף הארץ. אפילו סיפוריו ממלחמת האזרחים ומאורעות-הדמים באוקראינה (בקובץ: „בשר ודם“), אינם מטילים פחד בתיאורי-זוועה מופרזים; נעימה של בת-צחוק רוטטת בהם, אמנם צחוק מתוך דמעות — הד קלוש של שרידי-חיים תוססים ויצרי-אנוש סוערים. הבתולה הבודדה והענוגה גיטה קמה והולכת אחרי גוי צעיר וטענה אחת בפיה: „לא עצרתי כוח עוד. חיים כבתוך קבר“. ואילו הזקנה בתיה מצדיקה מעשיה: „כלום יש עוד עוונות בעולם?“ (הללויה“).

דוק מסתורי של כפילות כמוסה — זו השניות של הטבע האנושי — אופף אותנו אגב קריאה בסיפורי המלחמה שלו. עם כל הבהירות הברורה והמעשית של דמויותיו ותכליתיות מעשיהן ותנועותיהן, צצים פה ושם רמזים מעורפלים למשהו לא-זמנה, ל„תוך“ היונק מתת-ההכרה ומן האופל הגורלי המלפף את האדם. איזו יד נעלמה מפשפשת, נוגעת ואינה נוגעת בדברים ובמקרים, במצעדי גבר ובתופעות הגלויות ביותר של רחשי לבו ומסכת חייו. מצויים בסיפוריו מקרי אסון, שבר ומוות, הבאים כאילו ממילא ושלא במתכוון ומזכירים דברים שאין אנו נותנים דעתנו עליהם ומעלימים עין מהם. שכיחות בסיפוריו גם בריות לא-נורמאליות, לקויות בגופן וברוחן, ובעלי-המום הללו, מחודדי-הרגשה הם המסוגלים באופן מיוחד לעקוב אחר המתהווה, להציץ „מאחורי המסך“ ולנחש את הבאות. מפייהם יש ואנו שומעים דברים, שהאנשים הבריאים והנורמאליים, כביכול, פוסחים עליהם ומשתיקים אותם. ויש שבני-אדם פשוטים ובלתי-מפותחים כל צרכם מגיעים לכלל „מחשבות“ נועזות ו„תחושות“ מרחיקות-לכת, כי אין הכל כשורה בעולמו של הקדוש-ברוך-הוא ובסדרי החיים. כמה וכמה שליחים אלמים ואלמים-למחצה לו, למספר, להשמיע על ידם במרמוז מה שהוא נמנע להגיד במפורש. חיילי הפשוטה והפרועה, בתו של הירשיל „הרופא“, דווקא היא היטיבה לעמוד על גורלה של שיירת המגויסים שנקראו לדגל: „הדרך היתה כולה מישור, אך לה נדמה כי האנשים גולשים במורד, מטה-מטה, לזוטו של עולם, אל מלכות „הצללים“ (מכנף הארץ“).

ב.

באור אהבה וסליחה מוגהים בייחוד סיפוריו מחיי הארץ (מארץ אל ארץ“, „ימיס ידברו“ וכן שורה ארוכה של סיפורים שעדיין לא כונסו בספר כגון: „בצל

השקמה", "כצל נטווי", "חולות", "בנים למקום", "על אם הדרך", "שרחל", "בקופו של מהט" ועוד). גיבוריו הארציים עושים חשבון עולמם בחשאי וביחידות, במתינות ובאורך-רוח. עינו של המספר, המשוטטת "בנאות-כפר ובירכת-יעיר", הציצה לפני ולפנים אל תוך נפשות יחידים וקבוצות בני-אדם, התועים ומתלבטים במשעולי החיים החדשים ומקבלים עליהם את הדין באהבה, בסבלנות וללא פריקת-עול. חוה מוהר הנאה והמשכילה, גיבורת הסיפור "פרזון", שמשום-מה לא נישאת לחברה החלוץ ומתוך שממון רווקותה נתקעה ביישוב קטן ונידה בעמק יזרעאל, אינה משמיעה דברי-התרסה נוקבים ונכנעת לגורלה הקשה. והוא הדין באותו פועל היוצא מן המושבה לאחר עשר שנות עמל ויגיעה עם "חצי ככר לחם ועגבניות שתים" והולך להתייסר בייסורי חוסר-עבודה במקום אחר ("חמדת ימים"). האב האומלל, ששיכל את שני בניו במסיבות טראגיות, מקבל עליו את גזר-הדין המר והנמהר, מלמד זכות על אליהו הנביא, שנראה לו בחלום ועוררו לעקור ביתו מגולת ערב ולנטוע אותו בירושלים, שאך בה יולדו לו בנים זכרים, ופוסק בתום לב: "אדוננו אליהו אמת וראש דברו אמת ואין מנוס מן האמת" ("בנים למקום"). ואפילו הנהג החביב והמוזר, המסיע באישון לילה את משולם בן השש-עשרה מכפר יושביה ומשמיע באזניו דברי-קבלנה, שאין מוחו הרופס ולבו הנרעש של הנער התמים תופסם, כגון: "הארץ הזאת לקחה משהו ממני ולא החזירה לי. דומה אני כמי שידע שמגיע לו איזה חוב, ואינו מוצא את שטר החוב" ("על אם הדרך"). — אף קובלנתו בטלה בתשעה קבין של בידוח ושובבות.

שנהר אוהב החיים ומחייבם אינו נתפס למרירות הורסת וארסנית. דרך תיאורו השליו ואופן גילום בריותיו נוטלים הרבה מן העצבות והבדידות המצויות בסיפוריו. גיבוריו בודדים הם עד כדי רחמים. "בשבע דרכים נוהרת אלי בדידות צוננת", מעיד על עצמו גיבור הסיפור "חמדת ימים". ובדידותו של אליק, אחד מגיבורי הסיפור "רחוב חובבי ציון", גדולה כל כך: "עד שהוא מבקש לפלג עצמו לשניים למען תהא מחציתו האחת אורחת לחברה עם רעותה". ואף-על-פי-כן מופתעים אנו מאור-האדם הבוקע ועולה מבין חגוי סיפוריו. נעימת הפיוס שבסיגנונו ובסממני התיאור שלו, היא שעמדה לו ל"רכך" אפילו את מנת הזוועות, הייסורים והגדודים שנפלה בחלקם של שבעת הפליטים שיצאו לדרך הארוכה זאחד מהם בלבד הגיע למחוז חפצו ("בשבעה דרכים"). גיבוריו, על אף הכול, אוהבי חיים הם. לאורו הקר של המוות הודאי מכריזה אחת החברות של הקבוצה הצעירה תל-חיים: "הה, אין אנו יודעים להוקיר את מעט החיים שניתנו לנו" ("כצל נטווי"). זיש בה בהכרזה חטופה זו מן הברק המאיר לרגע קט עולם ומלואו, מפיץ אור גדול ומנחם בתוך הקדרות האופפת אותנו, עד כדי עצירת נשימה, בסיפור עצוב זה.

ומצויה בסיפוריו גם סאטירה נוקבת על תופעות שליליות בחיינו, על דמויות נלעגות ואנשי-אזיר למיניהם, שלא היכו שורש בארץ. נכדתו של ר' יחיאל שווארץ ("לחוף הכנרת"), שנקלעה מן הכפר הבודד והמשעמם לחיים סואנים בעיר, רואה לתמהונה הרב כי אנשי הכרך, "מתהלכים כשותפים לנשף מסכות" ואין בהם מן הטבעיות הגלויה והישרה של בני השדה. אך סמי מכאן הוקעה והטפת מוסר.

שנהר מצייר את דמויותיו מתוך אהבה והבנה. גיבור הסיפור „חולות“, שארח לחבורה משונה של נשים וגברים תועים ונבוכים, ובתוכם פרופיסור אחד הרואה את הבריות שבארץ הזאת כרברבים, מהרהר בלבו ללא שמץ של כעס או טינה: „וכי מה אשמיץ להם ולא אהיה כמצחק בעיניהם? כלום אבוא לספר להם על רקמת הלילות שרקמנו אנחנו בראשית העלייה שלנו, על חמודות אושר ומתק חיים ללא פתרון, עת היינו מתפלשים בחולות ובטללים ומזמרים עד עלות השחר וחוזרים עייפים ושכורי ארץ אל החידה הגדולה של מעשי חולין קטנים?“.

ג.

סיגנונו המעודן והמדויק ולשונו הציורית-העשירה עמדו לו לשרטט דמויות אדם בקווים מועטים, לפרוש את הרקע של סיפור שלם בכמה שורות בודדות ולקפל עולם ומלואו בדיאלוג קצר. הנה, למשל, כיצד יתאר את החייל גברילה, בסיפורו „בטעות“: „גבר בשנת הארבעים, פשוט וחסון, ובעיניו אפרורית בהירה וצינה רבה, כאילו היו תלי קרחונים מהלכים בתוכן“. ושורות-הפתחה לסיפור „מכנף הארץ“ מכניסות אותנו בבת אחת אל העולם המיוחד במינו ואווירת-האימים המהלכת בו: „מלחמה איכה תקום? רוח ליהטת באה מכבשוננו של עולם ומנפנת בכנף שחורה על מרחבי ארץ. ימים רבים בטרם ישאו תותחים את קולם, ובטרם ייערכו גייסות בסך, ידע הלב גם ידע כי יצא הציר השלוח ממלכות של תהו ובהו“. ויש שהדיאלוג החי, התוסס והרווי הומור, הוא סודו ויסודו של הסיפור כולו, למשל סיפורו „שרחל“.

העלילה כשלעצמה איננה עיקר בסיפוריו, אלא האווירה השקטה, האידיאלית והנוחה השוררת בתוכם והציורים הדשנים והצבעוניים, המשובבים את הנפש ברעננותם. דרך כתיבתו התמציתית ולשונו המיוחדת לו, שיש בה מקוריות הצורה, חריפות הביטוי וצלילות הניב, מעידים כי לא הנח אלא האיך הוא סוד יצירתו. ניגון משלו מהלך בין משפטי הקצרים וממלא אף את הרווחים שביניהם, ניגון שהוא בנוי על סולם-צלילים מופלא, מן הקל והפשוט אל הגבוה והמעודן ביותר: „שרה קמה ומוגה תה בכוס ובספל ובמגבע של טרמוס. דמדומה של חמה נסתלק מן הרקיע. החדר החשיך. ראשי שיחים נעו בחלון. האילנות התחילו רוחשים. הוכתה התכלת במרום. התבהרה לבנונית המצעות שעל המיטות השתים. מן הרקיע ומן המיטות רעפה צניעות חרישית“ („צעירי“). דוגמה אחרת: „הדממת עולה מעברים, ואנו השנים, שומרי לילה, אין אנו מבקשים דבר לתלות בו מלת לשון. ברי לנו כי הארץ הקטנה הזאת נתברכה בשמים יתר על המידה, ואין די מקום להכילם בעין ובלב. האדמה מתמתחת מאופק אל אופק וטוענת בדי עמל את כיפת התכלת הגדולה הלזו. ומתוך תוכה מנסרים צרצורים בכליון נפש“ („כצל נטוי“).

סיפוריו עשירים בשפע ציורים, שהם צירוף של הגות ופיוט ומעידים על כוח-ראייה דק מן הדק וכשרון-תיאור מקורי וחריף. הנה כיצד יתאר שקיעת חמה: „והשמש שוקעת מאחרי ההרים, כיורדת במדריגות למרתפו של עולם“ („על

אם הוֹדֵךְ); או לילה ירושלמי: „הלילה הכחול נתכפה על ירושלים ותמך יתרותיו בהרים סביב לה. פנסים גלמודים השקיפו בלי לעפעף על מעגלי האורה הערטילאית שלמרגלותיהם. הרחובות נתרוקנו ומרצפות האבן נתמשכו מבהיקות וקשובות, והיו צורבות לרגלי הלך בודד, תופסות את הד צעדיו ומשלחות אותו למרחקים” („בצל השקמה”).

ד.

בדרכי הסיפור והתיאור שלו, הספוגים ליריזם מעודן וציורי טבע ססגוניים ובייחוד בשלל הנפשות העושות בסיפוריו, מזכיר שנהר את א"נ גנסיך. דוגמת הטיפוס הגנסיני, המרגיש ש„אצל החיים אפשר וגם נוח לחיות”, אוהבים גם גיבורי שנהר „לחיות לאט לאט” (צעירים) ועיקר מעשיה של חוה מוהר („פרוץ”), „עומדת על גדות החיים ומתבוננת בהם מן הצד”. גיבורי שנהר, כמו אלה של גנסיך, נוטים להזייה ולבדידות, אוהבי דממה הם „דממה בת אלפי קולות” („בשרב”), מיטיבים להציץ אל נבכי החיים ומרבים להרהר ולשוחח על דברים שהם מכבשונה של הנפש. בשעות הלילה, מהרהר בלבו גיבור הסיפור „כצל נטוי”: „אילו נתן אלהים איזה אות, אות קל שבקלים כי הוא נמצא בעולם! העולם היה מתרווח או ומתחדש מעיקרו, כאותו אילן עתיק שרוח אביב חולפת בין עפאיו”. ואולם, בניגוד לגיבורי גנסיך בעלי הנפש „הקמוטה והנפתלה”, השואפים „לאשר לא כאן”, האכולים יגון, ספיקות ולבטים והם מזועזעים מ„אותה התוגה הכבדה והסומאה, שאינה נזקקת לניחומים, ואפילו אם ישנם”, מקבלים גיבורי שנהר את הרע במיעוטו, תוך פקפקנות נבונה והומור טוב, ומטביעים יגונם באהבת האדם ובסלחנות נלבבת כלפי הגורל ותעתועיו. לעומת חוה מוהר, המדוכדכת מן הארץ ה„עשויה טלאים-טלאים של מזרח ומערב, של עוני ומשאות-נפש ואכזריות של חולין” („פרוץ”), ניצב גולני האיתן והשרשי, איש האדמה והאמונה, וחיה מודה: „כשאני רואה אותך, הריני מתחילה להאמין שוב בכוחו של אדם, בכוחו להסתגל, לטעון על גבו”.

בסיפורי שנהר, כמו באלה של גנסיך, עדיף יסוד השירה. אצל שניהם מצויים סיפורים שאנו טועמים בהם מטעמים של פרקי פואימה בפרוזה, שכולה ניגון והולך מסוף הנפש ועד סופה. האם אין זה ניגונם המיוחד של „אהובי אלוהי השירה”, ששירת חייהם באמצע נפסקה?...?

רשימות וסקירות

מחודש לחודש

המזרח הקרוב לקרן זוית

המזרח הקרוב נדחק, לזמן מה, לקרן זוית בשל המזרח הרחוק ומאורעותיו. ה-רעשת האיים קאמיו ומאטסו מתותחי סין הקומוניסטית, ואיומי פקין על טאי-וואן, דחו את משברי המזרח הקרוב לקו השני בחזית הדיפלומאטית והאיסטרט-גית של המלחמה הקרה, והעמידו בקו הראשון את סכסוך סין—ארצות הברית, ארגון האומות המאוחדות הפגין שוב את תועלתו המוגבלת כפרלמנט ליוכתיים פתוח או יותר מרוסנים, ואת חוסר יכולתו בכל הנוגע להסדר ממשו של הסכסוך. אם יש תקווה להסדר, הריהי נתונה במו"מ הישיר המתנהל בוארשה בין שגרירי אמ-ריקה וסין הקומוניסטית ולא בויוכתי העצרת. יתר על כן, מוסקבה, המפגינה עמדה נוקשה כל כך בעצרת, מויעצת, מ-אחורי הפרגוד לפקין לנהוג במתינות ב-מו"מ וארשה. ואין מוסקבה בגדר מטיף שאינו מקיים, שהרי היא עצמה מורה הוראה לזריון להיות תקיף בויוכח על פירוק הנשק באו"מ, ואינו פורשת מועידת ז'נווה לפירוק נשק אטומי. משמע, כי המעצמות הגדולות חזרו לשיטה הישנה והבדוקה של מו"מ דיפלומטים ישיר — ומאחורי דלתיים סגורות דווקא — ואילו לאירגון הבינלאומי הניתח את התפקוד המפוקפק של בית תעמולה והמולה; הוא התפקוד של 'בית שפתותיים', אם להש-תמש במטבע שטבע הסופר ש"י עגנון.

השינוי ביחסו של המערב לישראל

מה שלא עשה זה מן במערב עשה השכל של ערב, הליכתו של נאצר בתלם

הסובייטי, ובעיקר המילווה האחרון מ-מוסקבה שניתן לו כביכול לצרכי בניית סכר אסוואן, וכן התפיכת בעירק ותוצאו-ר תיה לגבי המערב, בצד המצב העלוב בל-בנון ובירדן הוללו שינוי יסודי ביחסו של המערב לישראל. שינוי יחס זה בולט בעיקר במדיניות האנגלית, שהרי דווקא אנגליה היא שהפגינה, עד כה, קרירות מוחלטת לגבי מאמצי ההתרחקות של יש-ראל ושלילה מוחלטת לגבי תביעותיה ל-מימכר נשק וציווד חדיש, והנה, מדינאי אנגליה ופקידיו הבכירים של משרד החוץ הבריטי שינו את מעמם לתלוטין! לא זו בלבד שהם מודים כי שגו בהערכת המצב במזרח הקרוב ובמשקל, בעלי הברית ב-עיראק, בעבר הירדן ובשאר מקומות, אלא אף גילו נכונות לעשות מעשה שיוכתי, כי „אכן, זו הקרת“, וכי לאחר התפיכה בעיראק וערעור מעמדו של תוסיון ב-ממלכת הירדן שוב אין לתת לישראל לעמוד בבדידותה אלא יש לעזור לה ב-פועל במשלוח כלים הנחוצים לה ביותר להגנתה נגד מזימות הרודן המצרי. שתי הצוללות הבריטיות שנמכרו לישראל, ימיהן כימי המדינה הצעירה, אך אין הן נופלות בטיבן מהצוללות הסובייטיות ש-נמכרו לנאצר.

אמנם, גם עכשיו יהיו לנאצר 6 צוללות כנגד 2 צוללות שניתנו בידו הצי הישראלי, אך בפרופורציה זו מוכנה ישראל לעמוד, כשם שהיא עומדת בה בהצלחה בתחרות סוגי הנשק והציווד שרכשה מצ'ריום באפס מחיר מרוסיה ומצ'כוסלובקיה. יתר על כן, יחסו ישראל ובריטניה שופרו בחודש האחרון עד כדי כך, ש-

אם זוהי בדידות מזהירה, ראשית כל, גם כיום אין שום מעצמה ממצמות ה- מערב מעניקה נשק לישראל ח י נ מ אין כסף, שהרי אין לישראל בעל-ברית צבאי לשמי, ואפילו מצרפת היא קונה ציודה במזומנים או בתנאי אשראי מוגבל, אין לישראל כרטיס-חבר לקלוב של „נאט"ו" או לאגודת-אחים צבאית אחרת, שבה מחלקים ציוד חינם, כדרך שחילקו עד הזמן האחרון לעיראק שלנרוי סעיד, למשל. אגב, ב„משפט הכוגדים" המתנהל באלו הימים בבגדד, גילו קציני המטה של נורי ועוזרו, כי לא היו אלא בבחינת „גיס חמישי" כשבאו בברית המזרח התיכון עם התורכים, הפקיסטאנים וה- איראנים. דוגמה זו של הוקעה עצמית זשל השמצת עצמות, שהדגימו עכשיו ראשי הקצונה העיראקית, תעשה יותר להחליש „התשוקה לבריתות" במערב עם מדינות ערב מכל שיכנוע דיפלומטי.

על כל פנים, מדינת ישראל עומדת לבדד במערכה, תוך מאמץ להתזרז לקדמותו שיווי משקל צבאי שהופר במזרח הקרוב, אמנם, ארצות הברית הפגינו זה לא כבר יחד עם אנגליה כוונות רציניות להגן על ריבונותן של מדינות הלבנון והירדן. אך הנחיתות הצבאיות בשתי הארצות האלה, גם אם הצילו את משטריהן הרופפים לזמן מה, לא הצילום לאורך ימים. אמנם, נאצר ויזהר לעת-עתה מכיבוש צבאי, אך ודאי שלא ויזהר מחתירה פנימית, כאשר לא נזהר ולא קיים הבטחתו—בהחלטה ה- ערבית המשותפת שאושרה על ידי עצרת האו"ם — להפסיק את תעמולתו הארסית והתרסנית בשתי המדינות האלה.

הראיון עם כתבו של „סאנדיי

טיימס" הלונדוני

באור זה יובן יותר הראיון שניתן על ידי ראש ממשלת ישראל, לפני זמן מועט, לכתבו של „סאנדיי טיימס" הלונדוני,

אפילו תילופי גברא שעמדו להחליט עליהם, לרגל גמר תקופת שירותו של ה- שגריר אליהו אולת בלונדון, נתבטלו, מן הטעם שרצוי להניח במקום זה אדם שרכש לו נסיון וקנה לו מהלכים בתקופה ממושכת למדי ואם גם לא קלה ונעימה ביותר ביחסי שתי המדינות. ומאגד ייתכן שהשגריר הישראלי ייווכח לדעת, כי „בעל-בריתו" הטוב ביותר הוא נאצר. כלומר: מ'שנאת נאצר' יגלו מכווני מדיניות החוץ הברשית יתר נכונות לעזור מאשר מ„אהבת מרדכי", והרי זה דבר גדול. כי ישנם כלי מלחמה הדישים ומכשירי מגן אשר רק מדינות מעטות בעולם יכולות לספקן, ובעבר היה צרפת הספק החשוב העיקרי, אם לא היחיד, של ישראל בשטח זה, אם מנהלו של משרד הבטחון הישראלי מרשה לעצמו להעיר כיום, כי המקורות למימכר נשק וציוד לישראל הם כעת מרובים כל כך עד שהעי" כוב היחיד הוא לא חוסר כתובות אלא חוסר מזומנים, הרי זה הישג גדול ורב, לעומת המצב שישראל היתה שרויית בו לפני „מיבצע קדש" ומיד לאחריו. בשנ- תיים שעברו מימי מיבצע זה היו דרושות תמורות רבות וגדולות שנתחוללו בזירה הבינלאומית בכלל, ובמזרח הקרוב בפרט, עד שחל אותו שינוי יסודי ביחסו של המערב לישראל. עכשיו, שואשינגטון יודעת ומכירה כי עמדתה בימי מערכות סיני וסואץ הביאה הצלה לנאצר ותקלה קשה לדימוקראטיות, הרי השינוי הנ"ל ביחס לישראל הוא מהויב המציאות, והערתו של שגריר ישראל בואשינגטון מר אבא אבן, כי יחסי ישראל וארצות הברית לא היו מעולם קרובים ולבביים יותר — מובנת ומוסברת.

הבדידות המזהירה מדי

אך אין מצב זה צריך לגרום הסחת הדעת מבדידותה הצבאית של ישראל ב- זירה הבינלאומית גם כיום הזה, אפילו

אינו בגדר אדם פרטי, אך „יש לו הזכות להביע דעה, כי אינו חייל ולא פקיד בכיר. אם הכנסת תתוקק חוק שלפיו אסור לראש הממשלה לדבר, יהיה אז אולי ראש ממשלה אחר.“ ואילו לגופו של עניין, ביחס לזאת אם הדברים כובלים ידיה של ממשלת ישראל או מקילים על נאצר את ביצוע מזימותיו, העיר ראש הממשלה, כי בסופו של דבר, לא ידוע לנאצר גם עתה מה, בדיוק, תעשה ישראל במקרה שהוא יפר את ה„סטאטוס קוו“ בממלכת הירדן. זוהי גם הסיבה לחוסר הסבר מצידו בנוגע למה שתעשה ומה שלא תעשה ישראל במקרה כזה, שהרי כל הסבר כזה הוא שיוזק לישראל משום שיועיל לנאצר. ומכיוון שנאצר יודע יפה, כי בישראל מתנגדים לכניסת צבא שלו או של מדינה ערבית אחרת, כגון עיראק, לירדן, דיו בכך.

ישראל מוכרחה לשמור על

חופש פעולה

מותר להניח, כי הסיבה העיקרית שׁ הניעה את ראש ממשלת ישראל לומר מה שאמר באזני הכתב הבריטי היא: הרצון לחזק את הקשרים עם לונדון וואשינגטון כאחת, תוך מגמה לשמור באופן יסודי על חופש הפעולה במקרה של יזמה צבאית תוקפנית, או תודרנית, מצד נאצר בגדה המזרחית של הירדן. מכיוון שלא פסו עדיין גם במערב תוגים בלתי-ידידותיים החושדים את ישראל בכוונות התפשטות לשם התפשטות, ומיבצע קדשׁ לא הר- גיעם אלא הסעיר את רוחם והעמידם על כושרו הצבאי של צהׁל, יש צורך לשכנע גם את הללו, שממשלת ישראל חושבת לא על התפשטות כי אם על בטחון גבולות בלבד, ואינה ששה כל עיקר לקראת האפשרות-שמחציית מיליון הפליטים מושבו הארץ לשעבר יובאו, בתוקף שינויי המסו-בות, תחת הסוּתה ופיקוחה, עול כבד כזה

ושבו הצהיר, כי במקרה התמוטטות משׁ-טרו של חוסיון תראה ישראל בעין יפה את פירוז שטחי הגדה המערבית של הירדן והעמדת חיל או״ם בתוכם, לכאורה, אפשר היה לתמוה, מה ראה ראש ממשלת ישראל על ככה להסכים מראש למה שׁ-הסכים. והיו שראו במה שאמר משום הגבלת חופש פעולתו של צבא ישראל, ולא היא! לשם הימנעות מביורר פרטים שאינם יפים לפירסום הדגיש מן בן-גוריון בכנסת, כי היה זה „ראיון פרטי שבו הביע רעיון פרטי“. אך תשובה זו לא באה, כמוכן, אלא בשביל לשבר את האוזן, שלא לתת פתחון-פה למבקרים ולמתווכחים, ולהעביר את הדיון לועדת-החוק של הכׁ-נסת, הדנה בעניינים כאלה מאחורי דלתים סגורות, גישתו של ראש הממשלת תוּבַחַר יותר אם נזכור כי ישראל מעוניינת מאוד בקיום ה„סטאטוס קוו“ במזרח התיכון בכל המובנים: שמירה על הגבולות הקיימים, על המושטרים הקיימים ועל מאזן הכו-חות הצבאי היחסי, במידה שהוא קיים, עובדה היא, שהנחיתות הצבאיות של אר-צות הברית ובריתיה בלבנון ובירדן מנעה השתלטותו של נאצר על שתיחן, גם אם אין לנחש מראש אם האיום המערבי בכוח ישפיע על נאצר וירסנו זמן רב אחרי תום הפינוי של הכוחות הנוחתים מפה ומשם. במקרה שיפוג רישומה של אותה הפגנת כוח מערבית (והכל מודים, שאין המערב מראה נכונות לחזור על מיבצע מסוג זה בכל יום שני וחמישי) ויוצרו של נאצר ישואנו להפר את ה„סטאטוס קוו“ בממלכת הירדן, למשל, הרי — לדעת ראש ממשלת ישראל — גדה מערבית מפוזרות ונתונה בידי חיל או״ם היא, כנראה התנאי המיונימאלי שיוכל לגרום לכך, שישראל תימנע מפעולה כיבוש צבאי בשטח זה ומעבר לו. אין זה כובל את ידי ממשלת ישראל הואיל וכפי שהכריז מר בן-גוריון בכנסת, זוהי „דעת פרטית שלא נידונה בשום מוסד ואינה מחייבת אישׁ“. אמנם, ראש הממשלה

נית הענקית. אבל הוא נהוץ בהחלט להצלת הכלכלה המצרית מהתמוטטות גמורה, באמצע ספטמבר פירסם משרד המסחר ה- מצרי מספרים מחיריים על מאזנה הש" לילו המסחרי של "הרפובליקה הערבית המאוחדת": בשבעת החדשים הראשונים של השנה היה הגרעון המסחרי קרוב לסכום של 120,000,000 דולר, לאומת עודף של 7 000,000 דולר בתקופה זו אשתקד. הכל- כלנים והתכנאים הסובייטיים מחזיקים כנראה בדעתם הראשונה, שתכנית סכר אסואן אינה שווה בנזק ה מ ד י נ ה הסובייטית, אבל היא שווה בנזק ה מ - ד י נ ו ת הסובייטית והיא המתור הנתון להמשכת המדיניות של כרוש'ב במזרח הקרוב. אך העובדה כי נאצר הביע שוב הסכמתו באזני האמרשילד לכה, ש- חו"ל או"ם יישאר בעזה מעידה על "יחס של כבוד" לצה"ל, כמו לפני שנתיים ממש. הדיקטאטור המצרי עודנו רוצה ב"חייו בינלאומי" ולא דווקא מטעמי הערצה לרעיון האו"ם.

המיפנה המפתיע בעיראק

המיפנה המפתיע והמאכזב ביותר לגבי מצרים הל בחדשים האחרונים בעיראק. נאצר, שקיווה לקצור את פרו מעלליו בקשר הקושרים העיראקי, הוכה מכה קשה עם סילוקו של קולונל עראף, איש סודו ב- ממשלה ובצבא העיראקי, מכל תפקיד רשמי. יחד עם עראף סולקו גם שני ידידי נאצר האחרים בממשלה: שר החינוך, ג'אבר עומאר, ומיניסטר הקימום והבנייה, פואד ראצבי. בשים לב למקום הנכבד שתפס עראף קודם בממשלת התפוכה, כסגן ראש הממשלה וכשר הפנים, היה זה צעד רב-סיכון מצידו של הדיקטאטור העי- ראקי, אך צעדו הוכתר בהצלחה מפתיעה, למרות השמועות הרבות, שמפלגת השמאל "באאט" תקום ותמרוד בממשלת קאסם ותשתמש לשם כך בנשק שצויידה בו על ידי עראף, עדיין גנרל קאסם יושב על כסאו. אף הכרזות ההערצה החוזרות ונש- נות שהשמיע עראף כלפי "האח הערבי

— אין ישראל מוכנה לקבלו אלא מאונס ולא מרצון. יש להניח, כי מעכשיו יבינו במערב, כי כל פעולה של נאצר המצרי או קאסם העיראקי להשתלט על שטחים אלה תיחשב בעיני ישראל כסכנה ישירה המחייבת לפעול מאונס. יתר על כן, ההודעה על חיל או"ם בגדה המערבית, אף הסיר לזות-שפתיים ותבטל את ההאשמות, המופרחות ממוסקבה ומקאהיר כאחת, על "מזימות כיבושי אימפריאליסטיות, בהשפעתו ובסיועו הפעיל של המערב".

הפחד מפני צבא ישראל

והמילוה ממוסקבה

שני גורמים מכוונים בשנתיים האחר- רונות את מדיניותו של נאצר: הפחד מפני צבא ישראל והמצוקה הכלכלית הגוברת של "הרפובליקה הערבית המאוחדת," טיסתו של ראש המטה המצרי, גנרל עמאר למוסקבה נומקה בצורך לשכנע את כרוש- צ'וב, כי במקרה של מלחמה עם ישראל דרושה למצרים ערובה של סיוע צבאי סובייטי פעיל, ולא רק אספקת נשק בלבד, כתרים נגד התערבות המערב לצידה של ישראל. עמאר הביא כהוכחה למזימות ה- מערב את פעולות הנחיתה בלבנון ובירדן, ולאור המסיבות האלה תבע אף עזרה כל- כלית נרחבת. כידוע נסתים הביקור שלו בהבטחת מילוה של 400 מיליון רובל "לצורך בניית סכר אסואן". והנה, הסכום של 400 מיליון רובל ערכו במטבע אמר- ריקני אינו 100 מיליון דולר, כפי ש- בישרו מקאהיר למחרת ההכרזה על המ- אורע, אלא 40 מיליון דולר בלבד (עשרה רובלים הדולר, בקירוב, אם להשוותם מבחינה כוח-ההקניה). תכנית סכר אסואן מצריכה לשם ביצועה השלם את הסכום העצום של ביליון דולרים, וזוהי אחת הסיבות שהניעו את ממשלות המערב, ובפרט את הממשלה האמריקנית לנהוג זהירות בנידון שודוליו של נאצר כלפי הבנק הבינלאומי ומנהלו, מר בלאק, ברור שהסכום הניתן כעת על ידי מוסקבה הוא קטן מידי מלשמש ערובה לביצוע התכ-

טור המצרי נבדל מהיטלר אלא מצד ה" כולת, אך לא מצד הכוונות הזידוניות כלפי היהודים בכלל ומדינת היהודים בפרט. לא בכדי מחלק נאצר למבקריו תומר-הסתה אנטישמי שפל, כדרך שעשה לאותו עתונאי יהודי שכיבדו ב"פרטיכלים של זקני ציון", ולא בכדי מרמזים בחוגים וודעי דבר על חוטים המוליכים בארה"ב מנציגי מדינות ערביות מסוימות למת-נקשים בבתי כנסת יהודיים באמריקה, מדרכם של שונאי ציון שהם מגיעים, ב-מוקדם או במאוחר, לפרשת הדרכים המוליכה לשנאת היהודים. על כן לא יצליח נאצר להשלות את שכניו הישראלים ב-דיבורים על "החייאת תכנית אסוואן" באשראי הסובייטי החדש. לגבי הדיקטא-טור המצרי כל הדרכים כשרות, אך כולן מוליכות למלחמה. ואין תשובת לאיום ה-מצרי אלא תיזוקה הנוסף של ישראל, לשם מניעת כיתורה הצבאי על ידי צר וואיב.

הגדול" עבדול נאצר, לא סויעו לו להצלת מעמדו. קאסם אינו השוד על נשיות לברית ידידות עם המערב אך הוא נזהר מלעשות שותפות עם נאצר, החסר-כלי מלהתחלק עמו בשפעת הנפט העיראקי ומלכת בדרך הניומראליות של נאצר, שהיא דרך המוליכה לשיעבוד גמור על ידי ה"מזרח הקומוניסטי. הוא יודע ופה, כי לא המזרח הקומוניסטי כי אם המערב הדי-מוקרטי זקוק לנפט העיראקי, ואין הוא יכול ומוכן לוותר על לקוח טוב זה של הנפט, גם אם הוא מוכן להעלות מחירו, עם שעת כושר ראשונה.

האיום המצרי קיים ועומד

עם זאת, אין להתעלם מהעובדה, שה-איום המצרי על שלום ישראל והעולם קיים ועומד, ורק החשש מפני מיעוט היכולת ולא הרצון לשמירת השלום בעולם הם המעכבים בידי נאצר בשעה זו מלבצע את זממו. מבחינה זו ודאי שהדין הוא עם ראש ממשלת ישראל, שאין הדיקטא-

ידיעות

אברהם א. רדל היים — נשיא

ההסתדרות הציונית באמריקה

בוועידה האחרונה של ציוני אמריקה, הששים ואחת במספר, שנתקיימה במיאמי בימש בימים 23—26, אקטובר, השנה, נבחר אברהם רדל היים לנשיא ההסתדרות. מר רדל היים הוא אחד מן המנהיגים הותיקים של הציונות באמריקה ולקח בה חלק פעיל עוד מימי נעוריו. בעבר שימש כיושב-ראש של מועצת ההנהלה ה-ארצית, נשיא המסדר בני-ציון וחבר הנ-שיאות של ההסתדרות העברית. הנשיא החדש ציון את שלש המשימות

חוברת מיוחדת של ה"בצרון"

לזכר יוסף קלוזנר ז"ל

החוברת הכאה של ה"בצרון" תהיה מוג-דלת ותוקדש לזכרו הברוך של חוקר ה-ספרות, הלשון ותולדות עם ישראל, מראשו סופרי התחיה וממכוני דרכת ומעצבי רוחה — ד"ר יוסף קלוזנר, שנסתלק זה עתה.

בחוברת יבואו מאמרי הערכה ממצים ומקיפים שישקפו את פעולותיו ותרומתו של המנוח לכל מקצועות היצירה העברית. בין המשתתפים בחוברת סופרים ותוקרים ידועי שם.

דות תרבותנו וספרותנו — ר' שמחה זאב זאלצמאן.

חיוו של ש. ז. זאלצמאן, שרכש לעצמו ידועה יסודית והשכלה רחבה בתורת יש-ראל והספרות החדשה ברוסיה, הם שרשת אחת של עבודה פוריה ומעשים טובים למען ביצור יסודות רוחנו באמריקה ו- במדינת ישראל. בין התרומות החשובות של מר זאלצמאן בשנים האחרונות נמנית תשורה לכך של חמישים אלף דולאר ל- בנין בית לאקדמיה העברית בירושלים. מר זאלצמאן, שהיה ממקורביו של רב צעיר ז"ל עשה הרבה למען ביסוס ה- „בצרון“ בתומר וברוח. הוא משמש כראש הועד להוצאת כתביו רב צעיר ז"ל וסגן-נשיא של חברת „הדואר“ ולעתים אף השתתף ב„בצרון“ במאמריו.

לרגל חג ההולדת, נערכה לכבוד התן-היובל מסיבה חגיגית במלון וואלדרוף-אסטוריה. השתתפו בה בני משפחתו, סופ-רים, מלומדים, עסקנים חשובים וראשי מוסדות ציבור, חינוך ותרבות. במסיבה המפוארת דיברו גב' מלכה זאלצמאן, רעיתו של בעל היובל, ד"ר ישראל ווסלר, ממ-יסדי חברת שוחרי האוניברסיטה, הסינא-טור יעקב י. יעבץ, פרופ' מרדכי קאפלמן, ד"ר משה דיוויוס, וס. פפר, נכדו של מר זאלצמאן, שהקריא אגרת-כבוד, ובה תינה את פעולותיו ודרך חיוו של סבו הרגול. הנואמים הרימו על נס את סגולות נפשו של מר זאלצמאן, שקנינו החומר שימשו לו אמצעי לשם המטרה הסופית — הש-לטתם של קניני הרוח בחיינו.

דברים לבכיים ונאמנים השמיע בעל היובל שבהם תיאר ציוני דרך בחיוו מאז עזב את עיירת מולדתו והגיע לארץ ה-חדשה, שבה זכה להרום את תרומתו הג-דולה למען חיזוק ערכי החינוך, הספרות והתרבות העברית, ולמפעלי התחיה, ת-פותוח והבנין של מדינת ישראל.

העיקריות המוטלות על ציונות אמריקה, והן: כיבוש הקהילות, חינוך ציוני-עברי עליה וחלוציות.

הוועידה בחרה בפקידים אלה: ד"ר עמנואל ניומאן וד"ר אבא הלל סילבר — נשואי-כבוד; אברהם גודמאן, ד"ר הארים י. לוויין, אהרן ריטש, מ. י. סילברמאן, השופט שמעון א. סובלוף, מוריס וויינברג, וויליאם ה. סילק — סגני כבוד; רבו י. אשר קירשבלום, דוד לאונטהאל, ד"ר מורטון י. ראבנינס וז'אק טורטשינר — סגני-נשיא של ההנהלה; רבי מאכס נוס-בוים — יושב-ראש המועצה הארצית; צ'ארלס וואולף — גובר ארצי; וויליאם ק. דורפמאן יושב-ראש ועדת הכספים ה-ארצית; ד"ר סידני מארקס — המזכיר ה-ארצי.

במסיבת עונג שבת שנחקימה בזמן ה-וועידה הודגש הצורך להגביר את הפעולה לשם השלשת השפה והתרבות העברית ב-אמריקה. במסיבה נאמו ד"ר שמואל מ. בלומפלד, ד"ר יוסף טננבוים, משה פיינ-שטיין וד"ר מרדכי קמרט ממדינת ישראל. בין ההחלטות שקיבלה בוועידה תן: עידוד השקעות פרטיות במדינת ישראל; מינוי „ועדה לעניני הציונות המורחבת“ שתדון בהצעות של ועדת פרופ' מ. קפלן לבחינת האידאולוגיה הציונית; העלאת מס החבר מעשרה לחמשה עשר דולאר ל-שנה והשתתפות פעולה יותר בעבודת ה-חינוך היהודי.

שמחה זאב זאלצמאן —

בן שבעים וחמש

מלאו שבעים וחמש שנה לעסקן העברי והציוני הרגול, מראשי הציבור היהודי באמריקה ומתומכיהם הנלהבים של מוס-

This advertisement is not an offer to sell or a solicitation of an offer to buy these shares. The offering is made only by the Prospectus.

NEW ISSUE

750,000 Shares

ISRAEL - NEGEV PETROLEUM CORPORATION
Capital Stock

(Par Value 20c per Share)

Price \$1.00 per Share

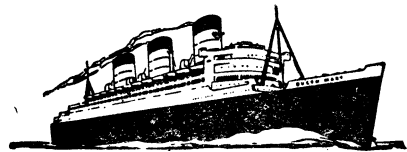
Copies of the Prospectus may be obtained from the undersigned.

ALKOW & CO. INC.

40 Exchange Place

New York 5, N. Y.

Digby 4-0233

ר א ש ו ן

לתענוגות שאין למעלה מהם, שעשועים ומרגוע, סע באניות קונארד לאירופה ול-הגיגת העשור של ישראל. קשרים נוחים עם ליברפול, סאָוטֶהמֶטֶטון, שרבורג או האוור, הנותנים הזדמנות לבקר את לונדון או פאריז בדרך.

ל ב ח י ר ה

מבחר גרחב ביותר של הפלגות, אניות ומי-חירים... 11 אניות קונארד עם אניות-הנוסעים האדירות ביותר מלכת אליזבת ו-מלכת מרי בראש. מחירים של עונת קימוץ רוחים עתה: מחלקה ראשונה מ-\$252 — תא מ-\$212 — תירים מ-\$174.

CUNARD

שם-עולם... נסיון של 118 שנה ביצירת אווירה ביתית גמורה, תשומת-לב מיוחדת לכשרות וחדרים לתפילה.

הבא את קרוביך
מחוץ לארץ
בדרך הנוחה, ללא דאגות
שירות
קונארד
המשתלם מראש

רכוש לך כרטיסים המשתלמים מראש בארצית-הברית — קונארד מסדר את הכל!

ספריות שיינברג לילדים

בעריכת ד"ר א. י. אייגום

ודניאל פרסקי

(א) דבורה מתחת התומר
(הילד השופט)

(ב) אשמדי מלך השדים

(ג) נקמת אשמדי

(ד) יהודית

(ה) בת מלך ארם

(עם ציורים ומלון עברי-אנגלי)

מחיר 5 החוברות \$4.00

HEBREW PUBLISHING CO.

79 Delancey St., New York 2, N. Y.

ברכות מאליפות

לעסקן העברי הנלבב וההגול

נחום מיידנבוים ולרעיתו

להולדת בנם שלום שבתאי

תזכו לגדלו ברוח כל קדשי ישראל

ויהיה לברכה למשפחה ולעם!

ד"ר משה משרנוביץ ורעיתו

ראה סוכן הנסיעה שלך מיד

Go CUNARD

הנסיעה היא חצי התענוג.

Cunard Line, 25 Broadway and 441 Park Avenue, New York City

האחים טברסקי
בית-דפוס

עברית ואידית
אנו מתמחים בהדפסת כל מיני
ספרים
בניינים ומודרניים, וגם עבודת-דפוס כללית.
מבחר גדול של אותיות. מכונות מודרניות.

TWERSKY BROTHERS
1555 MACOMBS ROAD
New York 52, N. Y.
LU 8-3183

בעלי בית הדפוס הידוע לתהילה

סיני

מתכבדים להודיע שבימים האחרונים שכללנו
את דפוסנו במכונות החדשות ביותר ובכל
מיני אותיות מודרניות ומרהיבות את העין
בעברית ובאנגלית.

אנו מוכנים להדפיס ממדעה עד ספר על
הצד היותר טוב ובמחירים הזולים ביותר.

סיסמתנו היא :

להשביע רצון הלקוח !

נסיון של 30 שנה היא ערובה נאמנה לטיב העבודה !

א. י. פרידמאן צ. א. שפירא

SINAI PRINTING & LINOTYPE CORP..

211 East Broadway New York 2, N. Y.

Use the Pleasant
Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 79c Size

Save as much as 41c

Also available in 37c and 15c sizes.

When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

החתימו את ידיכם על
"בצרון"

Greetings from . . .
A World Famous Landmark
THE OCCIDENTAL
Where Statemen Dine
Next to the Willard Hotel

Greetings from . . .
HARRINGTON
HOTEL CO., INC.
11th & E Sts. N.W.
Washington, D. C.

Greetings from . . .
THE H. B. STIEF
JEWELRY CO.
214-216 Sixth Ave. No.

Greetings from . . .
THE
G. M. MCKELVEY CO.
210-226 West Federal St.

Greetings from . . .
PENNS LADIES
APPAREL
1412 Main St.

Greetings from . . .
DREILING MOTORS
230 S. College

Greetings from . . .
PEOPLE'S ICE &
COAL COMPANY
73 City Hall Ave.

Greetings from . . .
ENGLAND MOTORS
CO.
Ford Dealer Since 1926

Greetings from . . .
FEDERAL BOILER
CO., INC.
Midland Park, N. J.

Greetings from . . .
CHECKER CAB CO.
2124 St. Marys Ave.

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except from Feb. — March, June — July, Nov. — Dec., when published bi-monthly, and August, when not published). Prof. N. Glatzer, Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance; \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyrighted 1958, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and do not necessarily reflect those of the editors and publisher. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

Printed by Sinai Printing & Linotype Corp., 211 East Broadway, New York